

A jog tudománya, a mindennapok joga VI.
Konferenciakötet

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Praetor Szakkollégium

A jog tudománya, a mindennapok joga VI.

Konferenciakötet

Debrecen, 2021

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Praetor Szakkollégium

Szerkesztette: Dr. Szűcs Lászlóné Dr. Siska Katalin – Talabos Dávidné Dr. Lukács Nikolett

Összeállította: Talabos Dávidné Dr. Lukács Nikolett

ISBN: 978-963-490-345-1

A kötet az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 „Tehetségből fiatal kutató” - A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” pályázatból valósult meg.

© A szerzők, 2021

© DE-ÁJK Praetor Szakkollégium, 2021

© Debreceni Egyetem, 2021

Kiadja a Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar

Technikai szerkesztő: Talabos Dávidné Dr. Lukács Nikolett

Fedélterv: Digitall Sapiens Nyomdaipari és Szolgáltató Kft.

Cím betűtípus: Copyright © 2012, Natanael Gama, Font Name 'Cinzel'

Cím betűtípus: Copyright © 2012, Natanael Gama, Font Name 'Cinzel'

Nyomdai előállítás: Digitall Sapiens Nyomdaipari és Szolgáltató Kft.

E-mail: digitallsapiens@gmail.com

Felelős vezető: Varga Tibor

Minden jog fenntartva!

Printed in Hungary

Előszó

A tanulmánykötetek egyik elsődleges célja a tudás megosztása, további kérdések és dilemmák felvetése. Mindemellett kiváló lehetőség is, hogy hallgatók és oktatók egyaránt publikálhassák kutatásaik eredményeit.

Jelen kötetünk a már több éves hagyományra visszatekintő „A jog tudománya, a mindennapok joga” konferencia elhangzott előadásait foglalja össze, amely a jogtudomány valamennyi területén kutató hallgatók és oktatók munkásságával és eredményeivel ismerteti meg bennünket. A témák rendkívül aktuálisak, és a joggal szembeni kihívásokat járják körbe, hiszen a büntetőjogi aktualitásoktól a tagállami bíróságok jogkörein át a magyar munkajogi és fegyelmi jogi problémákkal is találkozhatunk. A jelen és a jövő mellett a jog és irodalom kapcsolatával is foglalkozik a kötet, hiszen bepillantunk Arany János balladáinak, Sir Arthur Conan Doyle Sherlock Holmes novelláinak vagy Jókai Mór regényeinek jogi vetületeibe is.

Szerzőink: Barna Nóra Anna, Csernus Ágnes Orsolya, Dr. Batta Júlia Dóra, Wahdani Fahed, Handlery Anna, Hunyadi Ágnes, Kiss Judit, Kuhl Andrea, Lezó Nóra, Németh Tamás, Szabó Mercédesz Ibolya, Szabó Roxána, Sztraka- Bucsai Beatrix.

Ezúton is köszönjük valamennyiüknek, hogy tanulmányaikkal és munkájukkal hozzájárultak kötetünk elkészültéhez.

Debrecen, 2021. november 01.

Talabos Dávidné Dr. Lukács Nikolett

Tartalomjegyzék

Barna Nóra Anna: Fehérgalléros bűnözés Jókai korában	2
Csernus Ágnes Orsolya: A munkahelyi motiváció vizsgálata a pandémia idején.....	20
Dr. Batta Júlia Dóra: A tagállami bíróságok hivatalbóli kötelezettségei a párhuzamos eljárásokban	32
Wahdani Fahed: UDRP policy Scope and procedures	44
Handlery Anna: The Importance of Corporate Governance in Multinational Companies	61
Hunyadi Ágnes: A nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázat jogkövetkezményei a kormányzati szolgálati jogviszonyra és a kockázat, mint minősített adat megismerhetőségének anomáliája	77
Kiss Judit: A munkáltató kártérítési felelősségének időszerű kérdései a magyar bírói gyakorlatban.....	90
Kuhl Andrea: "Karácsonyi ajándék"-Sherlock Holmes a forenzikus tudományok terén.....	104
Lezó Nóra: Az Arany-balladák büntetőjogi vonatkozásai	121
Németh Tamás: A klasszikus kollektív munkajog és a kollektív szerződés jogi sajátosságai.....	135
Szabó Mercédesz Ibolya: Amikor a nyúl viszi a vadászpuskát-Vadászbalaesetek.....	147
Szabó Roxána: Az egyenlő munkáért egyenlő bér elve a hazai gyakorlatban.....	161
Sztraka-Bucsai Beatrix: Állítási és bizonyítási szükséghelyzet - várakozások és tapasztalatok.....	176

Barna Nóra Anna: Fehérgalléros bűnözés Jókai korában

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, II. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: Jókai Mór, XIX. század, vagyon elleni bűncselekmények, fehérgalléros bűnözés

1. Bevezetés

„A gazdasági / fehérgalléros bűncselekmények következményeinek közvéleményben élő megítélését találóan jellemzi az a karikatúra, amely egy tömött batyut cipelő, álarcban menekülő gonosztevőt ábrázol. Nyomában fegyvert rántó, elszánt arcú rendőr lohol, mellette vicsorgó szolgálati kutya. A betörő sorsa megpecsételődni látszik, a rendőr (rosszabb esetben a kutya) nyilván mindjárt utoléri. Az üldözés éppen a „Harács, Svindli és társai korlátlanul felelőtlen társaság” épülete előtt zajlik. Az impozáns iroda ablakából fejcsóválva figyeli a jelenetet egy mosolygó jovialis férfi, kezében szivar, mutatoujjával halántékát kocogtatva néz a lesajnált betörő után; láthatóan jól érzi magát fehér gallérjában és degeszre tömött pénzeszsákjain ülve, annak biztos tudatában, hogy neki nem kell rendőri zaklatástól tartania...”¹

A fenti idézet találóan érzékelteti a fehérgalléros bűnöző státuszát: a köztisztviselőben álló cégvezető, vagy hivatalnok személyét, aki minden gyanún felül áll, de tisztességtelen eszközökkel és módon gazdagodik mások kárára.

Napjainkban sok foglalkozás alkalmat teremt a különféle jogellenes cselekményeknek és számos üzleti vállalkozás, ipari tevékenység teremt lehetőséget az úgynevezett fehérgalléros bűnözésre. Az illegálisan megszerzett pénzek feletti rendelkezés bünszervezetek létrehozását is feltételezi, melyek csalással, megtévesztő reklámtevékenységgel, bizalommal való visszaéléssel és vesztegetéssel követik el látszólag teljesen legálisan működő szervezetben a bűncselekményeket.

A dolgozatomban azt kísérem meg feltárni, hogy a hazai szépirodalom XIX. századi példájában hogyan jelenik meg a korabeli fehérgalléros bűnöző alakja és tevékenysége a jog és irodalom kapcsolatának tükrében.

¹ GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, KORINEKLászló, LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*, Wolters Kluwer Kft., 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/wk54_253#wk54_253

1. A jog és irodalom kapcsolatáról általánosságban

Az 1960-as években kialakult jog és irodalom egy olyan jogelméleti irányzat, mely az Egyesült Államokban vált jelentőssé az 1980-as években, majd Európában is teret hódított. A céljait figyelembe véve (jogi realizmus) a Criticae Legal Studies mozgalom egyik ágának tartják. Vizsgálódásának két alapvető irányát lehet megnevezni: az egyik a jogot, önmagában véve irodalmi műfajnak tekinti, (law as literature), a másik pedig azt kutatja, hogyan jelenik meg az irodalmi művekben a jog (law in literature).²

Nemzetközi szinten a jog és irodalomkutatások már túllépnek a klasszikus kétosztású felosztáson és négyes felosztást követnek. María José Falcón y Tella közelmúltban megjelent monográfiája,³ amelyben a jog és irodalom normatív megközelítését az „irodalom joga” (*law of literature*), hermeneutikai megközelítését a „jog, mint irodalom” (*law as literature*), elbeszélő megközelítését az „irodalom a jogban” (*literature in law*), míg a kritikai megközelítést a „jog az irodalomban” (*law in literature*) irányzatai képviselik.⁴

Magyarországon is ismert már a klasszikus kétfelosztás mellett további irányzat megjelenése, így Tóth J. Zoltán egy új irányzatot nevez meg. Ez az „irodalom jogára” (*law of literature*) vonatkozik. Például a szerzői joggal, irodalmi plágiumvitákkal stb. foglalkoznak, vagy irodalmi művekben (azok által) elkövetett bűncselekmények, szabálysértések vagy kártérítési követelést megalapozó polgári jogi (személyiségi jogi) jogsértések jogi szempontú elemzését tartalmazzák.⁵

Vannak olyan munkák, elemzések, amelyek nem a klasszikus irányzatok mentén születtek, hanem egy harmadik csoport felosztása mentén. Ez a „kultúrtörténeti jog” kategória.

² H. SZILÁGYI István egyetemi docens (PPKE JÁK): Jog és irodalom (habilitációs előadás)
5. in IAN WARD: *Law and Literature: Possibilities and Perspectives*. Cambridge: Cambridge

³ FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZŐDI Zsolt (Szerk.): *Justitia körülnéz Tanulmányok a „Jog és irodalom” köréből* (Budapest: Szent István Társulat 2017) 133. in: María José FALCON Y TELLA: *Law and Literature* (Leiden: Brill Nijhoff 2016) 290.

⁴ FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZŐDI Zsolt (Szerk.): *Justitia körülnéz Tanulmányok a „Jog és irodalom” köréből* (Budapest: Szent István Társulat 2017) 133. in: Falcon Y TELLA (14. lj.) Chapters II–V.

⁵ FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZŐDI Zsolt (Szerk.): *Justitia körülnéz Tanulmányok a „Jog és irodalom” köréből* (Budapest: Szent István Társulat 2017) 133.

2. Jog az irodalomban (law in literature)

E szempontból történő elemzés a pozitív jog és a természetjog kapcsolatát bontja ki, vagyis hogy milyen viszonyban van a jog az igazságossággal. Ez a megközelítés a jogi kritika alapgondolatát foglalja magában.

Az irodalmi művekben fellelhető jog szerepe fontos lehet jogtörténeti szempontból, valamint nagy a jelentősége forrásként való alkalmazása révén.

A Shakespeare királydrámáiból például képet kaphatunk a XVI. és a korai XVII. századi angol alkotmányosság eszméinek változásairól.⁶

A feminista szerzők műveiből megismerhetjük a nők kirekesztettségét az irodalomból és a jogból egyaránt. Erre jó példa Judy M. Cornett tanulmánya, melyben például a XVIII. századi angol jog és irodalom tanulmányozásán keresztül mutatja be, hogy hogyan rekesztődnek ki a nők az esküdtszékekben való részvételből. A másik szemléletes vizsgálat Kristin Brandser Kalsem érdeme, ki a XIX. század végi, XX. század eleji szintén angol jog és irodalom történetelemzését vizsgálva a feminista mozgalom kibontakozását teszi szemléletessé történetének elemzése révén.⁷

A humanisták gondolatai is tükröződnek az irodalmi alkotásokban a joggal kapcsolatban. Vizsgálják azt, hogy hogyan nyilvánul meg az aktuális korban a jog és az igazságosság konfrontálódása, a hatalom jogot megvesztegető hatása, a jog hogyan játszik negatív szerepet a kisebbség kirekesztésében, de azt is bemutatja, hogy a jog hogyan korlátozza a hatalmat és hogyan járul hozzá az egyenjogúság megszerzéséhez.

A „humanisták” között tehát éppúgy megtalálhatók a jog elszánt kritikusai, mint a jog apológéái.⁸

⁶ H. Szilágyi István egyetemi docens (PPKE JÁK): Jog és irodalom (habilitációs előadás) 9. in: WARD: *Law and Literature* (1. jegyzet) 59–89.; Uő.: *Law, Liberty and Literature*. 27. *Anglo-American Law Review* (1998), 188–220.

⁷ H. Szilágyi István egyetemi docens (PPKE JÁK): Jog és irodalom (habilitációs előadás) 10. in: JUDITH M. CORNETT: *Hoodwink'd by Custom: The Exclusion of Women from Juries in Eighteenth-Century English Law and Literature*. 4. *William and Mary Journal of Women and the Law* (1997), 1–89. KRISTIN BRANDSER KALSEM: *Law, Literature, and Libel: Victorian Censorship of 'Dirty Filthy' Books on Birth Control*. 10. *William and Mary Journal of Women and the Law* (2003), 533–568; Uő.: *Alice in Legal Wonderland: A Cross-Examination of Gender, Race, and Empire in Victorian Law and Literature*. 24. *Harvard Women's Law Review* (2001), 221–254.

⁸ H. Szilágyi István egyetemi docens (PPKE JÁK): *Jog és irodalom* (habilitációs előadás) 7. in: DAVID RAY PAPKE: *Neo-Marxists, Nietzscheans, and New Critics: The Voices in the Contemporary Law and Literature Discourse*. *American Bar Foundation Research Journal* (1985), 883–897. JAMES SEATON: *The Two Branches of Law and Literature Movement: A Critique of Stanley Fish*. 15. *Legal Studies Forum* (1991), 65–73.

A humanisták és Jane B. Baron között kialakult egy fajta vita a kánon kérdésében. Baron rámutat arra, hogy a „humanisták” nem rendelkeznek egy közös irodalmi kánonnal – ezért is nevezi ezt az irányzatot a szerző ironikusan „a nagy könyv keresésére” irányuló vállalkozásnak.⁹

Nemcsak jogtörténeti szempontból van nagy szerepe a jog irodalomban történő megjelenésének, hanem a jogszociológia szempontjából is hasznos forrás oly módon, hogy témái között szerepel a jogászi hivatás és a róluk kialakult kép vizsgálata. Ennek kutatói között megemlíthető Henry B. Cushing és Ernest B. Roberts.

Ugyancsak a kortárs irodalmi művek elemzéséből kiindulva vizsgálja William Domnarski a jogászi hivatás erkölcsi problémáit, különös tekintettel a magánélet és a hivatás közötti feszültség kérdésére.¹⁰

A jog irodalomban történő megjelenésének további jelentősége - azon kívül, hogy képet kaphatunk az aktuális kori jogról - abban is megmutatkozik, hogy bemutatja a jogi eljárásban részt vevők lelki tényezőit, etikai beállítódását, illetve az előítéleteik tárgyát, mértékét.

Mind a büntetőjog, a kriminológia fontos területe ennek a kutatásnak, de a polgári jog területén is nagy jelentőségű a jog irodalomban történő megjelenése. A polgári jogi vonatkozás területén is vannak irodalmi példák, hiszen számtalan esetben találkozhatunk a művekben megkötött szerződésekkel, végrendeletekkel, ezek érvényességét bizonyító, vagy éppen érvénytelenségüket kutató szituációkkal.

Jelen munkámban Jókai Mórnak – a magyar romantikus irodalom kiemelkedő alakjának – egy konkrét művét felhasználva igyekszek rávilágítani azokra az aspektusokra, melyek a jog és irodalom kapcsolatát értelmezhetővé teszik a hétköznapi, szórakozni vágyó olvasó számára is.

3. Jókairól röviden

Jókai Mór a magyar romantikus próza legnagyobb alkotójaként ismerjük. Máig ő az egyik legolvasottabb írónk, akinek nevét Európa-szerte ismerték. Komáromban született 1825-ben kálvinista, művelt, Habsburg-ellenes családban, mely későbbi életpályáját is meghatározta.

⁹ H. Szilágyi István egyetemi docens (PPKE JÁK): *Jog és irodalom* (habilitációs előadás) 8. oldalán: BARON: Law, Literature ... (2. jegyzet).

¹⁰ H. Szilágyi István egyetemi docens (PPKE JÁK): *Jog és irodalom* (habilitációs előadás) 11. in: WILLIAM DOMNARSKI: Law and Literature. 27. Legal Studies Forum (2003), 109–129.

Apja nemesi származású ügyvéd volt, azaz nemes és polgár is egyszemélyben. Fiát is ügyvédi pályára szánta, aki Kecskeméten 1842-től jogot tanult és 1845-ben kezdte meg a joggyakorlatát Pesten. Már iskolás évei alatt is inkább a művészetekhez vonzódott, mint a jogtudományhoz. Afestészet és az irodalom érdekelte, de irodalmi sikerei nyomán az ecsetet végleg a toll forgatására cserélte. Bár jogi tanulmányait 1856-ban befejezte, viszont a jogi pályáját érdeklődése hiányában nem kezdte meg. Jogi gyakorlatáról és elhivatottságáról Mikszáth Kálmán így írt Jókai Mór és kora című művében:

„Nem sok jogtudomány kóválygott a fejében, kedve sem volt igazán hozzá (...) Móric úr nem is igen törte magát, egy-két tárgyaláson megjelent, néha betekintett az irodába. Kuriózusképpen megszerkesztett egy keresetet vagy szerződést, melyet Asztalos uram áthúzgált, korrigált, ami meglehetősen lohasztotta a kedvét, egyébként pedig élt kedvenc foglalkozásának, irkált, sőt festett is...”¹¹

Írói, irodalmi tevékenysége egyre sikeresebb lett, melyet az is támogatott, hogy 1848-ban megismerkedett Laborfalvi Rózával, aki már akkor ünnepelt színésznő volt. Rövidesen feleségül is vette és a színésznő inspiráló személyé vált Jókai irodalmi munkásságában. Az 1848-49-ben vállalt politikai szerepéért egy ideig bujkálnia kellett, de később, a kiegyezésig a nemzet vigasztalójává vált a reményt nyújtó történelmi regényeivel.

Több olyan író is ismerünk, aki ugyan rövid ideig mondhatta magát jogásznak, mégis szívesen fordult kora ismert pereihöz történeteinek kifejtése közben. Esetleg egyenesen maga talált ki olyan jogeseteket, melyek szintén tanulságokat tartalmaztak az olvasó számára. Ilyen volt a világirodalom ismert alakjai közül Honoré de Balzac, Charles Dickens és köztük tartozott Jókai Mór is, aki a jogi témákat értő módon kezelő és feldolgozó, azokat tudatosan használó alkotó volt. Szépirodalmi művei mellett újságírással és szerkesztéssel is foglalkozott.

Éppen egyik cikkében elkövetett, vélt sértés miatt keveredett 1869-ben egy szerencsés kimenetelű pisztolypárbajba, mely a kor becsületbeli sértéseinek elfogadott elintézési módja volt úriemberek között. Ugyanis a korabeli magyar magánjog még nem vonta szabályozási körébe a személyiségi jogoknak ezt a területét. Néhány évvel később a Csemegi-kódex XIX. fejezetében sui generis (előkészületi cselekmény) bűncselekményként szabályozta a párviadalt, miközben a párbaj fogalmát továbbra sem definiálta.

¹¹ MIKSZÁTH Kálmán: *Jókai Mór élete és kora*, 2013 Budapest, Book and Walk Kft. elektronikus kiadás https://books.google.hu/books/about/J%C3%B3kai_M%C3%B3r_%C3%A9lete_%C3%A9s_kora.html?id=WQlhAQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

4. Miért választottam Jókai Mór – Szegény gazdagok című könyvét elemzésem tárgyául?

A jog és szépirodalom közötti kapcsolat feltárása, katalogizálása, s ezen keresztül a jogi felsőoktatásba történő tudatosabb beépítése Rixer Ádám szerint legalább hat ok alapján javasolható:

Új kommunikációs csatornát nyit a hallgatók felé; a tudásátadás folyamatában a szépirodalmi természeténél fogva minimalizálja a kényszer-elemet; az életre nevelve felkészít azokra a helyzetekre, melyek a nem szorosan vett szakmaisággal függenek össze, ám legalább olyan jelentősek; a társadalmiság felépülésének „szerep”-kategóriáit segít értelmezni, továbbá aszövegértés, szövegfeldolgozás – nem direkt módon történő – gyakorlása történik általa, valamint a pedagógia és didaktika tudatosabb megjelenésének szükséglete is megvalósul a jogi oktatásban általa.¹²

A képzelet térnyerése mellett a művészetek, így az írók által megalkotott művek is egyre inkább világ mindenre kiterjedő megismerésének eszközeivé válnak. A körülöttünk levő világot jobban megérthetjük a jog szempontjából is az irodalmi műveken keresztül. Az irodalomban jelen lévő erkölcsi igazságok is szemléletformáló hatásúak. A jog jelenléte az irodalomban azt is jelenti, hogy a jogi vonatkozású történetek egy része csupán elképzelt esemény, melyben a jogi probléma alárendelődik a tartalomnak, az írói történetnek, ám az üzenet mégis eszközként jelenik meg benne, az okulás, tanulás és precedens bemutatására. Gyakran az elmesélt történetnek van némi valóságalapja, melyet kiindulópontként az író saját fantáziája szerint formál, átalakít és a saját mondanivalójához igazítja.

Jókai kalandos történetészövését, az 1860-ban megjelent Szegény gazdagok című romantikus regényét számos büntető – és polgári jogi vonatkozása miatt választottam elemzésem tárgyául. Az író erdélyi utazásai során ismerte meg Nopcsa László báró legendás történetét, aki az elbeszélések szerint időnként rablóként fosztogatta a környék lakosságát. Róla mintázhatta a választott mű negatív figuráját Fatia Negrát, a környék rejtélyes rablóvezérét, aki szintén kettős életet élt és tevékenysége számos ponton ütközött a korabeli törvényekbe. Jókai szándékosan, vagy véletlenül mutatta be művében a fehérgalléros bűnözés és a korabeli bünszövetkezet példáját, ami felkeltette az érdeklődésemet és erre koncentráltam a figyelmemet.

¹² RIXER Ádám egyetemi docens (KRE ÁJK): JOG ÉS SZÉPIRODALOM *Iustum Aequum Salutare* VIII. 2012/2. 165–193.

5. Jogi vonatkozások a mű cselekményében

5.1. Egy szegény gazdag: Hátszegi báró vagy Fatia Negra?

A „fehérgalléros bűnözés” alapvetően kriminológiai fogalom, de napjainkban egyre gyakrabban használt kifejezés az elitbűnözés megjelöléssel együtt. Az, hogy a fogalom pontosabban mit is foglal magában, egyértelműen egyetlen lexikon sem határozza meg, illetve eltérő definíciók, értelmezések találhatók a különböző szerzők, témakutatók nyomán.

Az elit devianciájaként, a fehérgalléros bűnözésként nevesített magatartást a XX. század kezdetétől egyre gyakrabban tapasztalhatjuk, de már az ókori társadalmak története sem volt mentes az efféle magatartástól, haszonszerzési tevékenységtől, mely végigkíséri az emberi társadalmak történetét egészen napjainkig.

Jókai a regényében megteremti a maga „fehérgalléros” bűnözőjét, Hátszegi Lénárd erdélyi báró személyében, aki házassága révén kerül kapcsolatba a pesti, uzsora tevékenységből meggazdagodott Lapussa családdal. Lapussa Demeter az unokáját, Henriettet zsarolással kényszeríti hozzá Hátszegi báróhoz, pedig ő Sipos fiskális (ügyvéd) segédjébe, Vámhidy Szilárdba szerelmes, aki szintén szereti őt. A két reménytelen szerelmes öngyilkosságot kísérel meg méreg megivásával, de sikertelenül. Ezután kerül Erdélybe Henriett Hátszegi báró hitveseként, ahol elkezdődnek igazi viszontagságai. Feltűnik a történetben a vidék hírhedt rablóvezére Fatia Negra, aki arcát mindig álarcval takarja el, még szeretője, Anica sem látta soha. Titok lappang az álarc mögött, és a bandita nemcsak rabol, de pénzhamisító bandát is irányít a Lúcia-barlang mélyén. Az író által létrehozott személy az elbeszélte valóság irodalmi leképezése, a fehérgalléros bűnözés megfoghatatlanságát szimbolizáló misztérium maga. Míg napközben Hátszegi báró a felesége mellett, annak imponálni akarván, adakozva vagyonából a környék jótevőjének látszik, időnként eltűnik a mű cselekményéből. Ekkor a titokzatos Fatia Negraként jelenik meg egy-egy bűnesetben, amikor erőszakkal meg akarja szerezni magának Juon Tare hegyi pásztor asszonyát, Mariórát, ezért megmérgezi annak házasított medvét, vagy amikor felgyűjtja a pénzverő barlangot megvakítva Tárét és megégetve Anica arcát, majd akkor is, amikor a Hátszegi báróként kiállított váltót vissza akarja szerezni feleségétől. Az olvasó egyre jobban gyanakszik arra, hogy a két személy egy és ugyanaz az ember. Bár szövegszerű bizonyítéka nincs a műben a feltételezésnek, egyre inkább kirajzolódik az a kettős személyiségű egyén, aki társadalmi rangjának és szerepének következtében joggal tekinthető a XIX. század közepén Magyarország fehérgalléros bűnözőjének.

Valamennyi, a fehérgalléros bűnözés körébe tartozó bűncselekmény természetének, fontos jellemzője, hogy az elkövető a céljai elérése érdekében mindig megtévesztő magatartást tanúsít, a megtévesztés módszerét alkalmazza másokkal szemben.

Megtévesztésről akkor beszélünk, ha valamely természetes vagy jogi személy (a megtévesztő) valamilyen módon eléri, hogy valamely más természetes vagy jogi személy (a megtévesztett) areális valóságot nem annak tényleges realitásában észleli.¹³ A regényben Hátszegi báró az, akia megtévesztés módszerével élve sem az úri társaságának, sem a bűnöző énjét körülvevő embereknek nem engedi érzékelni a realitást, ki is ő valójában. Kettős szerepet játszva manipulálja az embereket, saját hasznának maximalizálása érdekében.

Edward A. Ross a XX. század elején hívja fel a figyelmet arra, hogy a nagy hatalommal és befolyással rendelkező emberek és beosztottaik úgy manipulálják a hatókörükben tartott kereskedelmet, hogy ennek következményeként meg nem engedhető profitot érnek el. Eközben az egyén morális érzéketlensége, kapzsisága következtében munkások és fogyasztók halhatnak meg.¹⁴

A fehérgalléros bűnözés tartalmi jellemzői már jóval a fogalom felbukkanása előtt megjelentek a szakirodalomban, például jelen esetben, Jókai báró-rablójának személyében. Ennek a bűncselekményeket elkövető körnek fontos ismérve, hogy olyan személyek is elkövetővé válhatnak, akik más esetekben törvénytisztelő állampolgárok és nem kerülnek összeütközésbe az igazságszolgáltatással. Az elkövetés legfőbb okaként a hatalom élvezete jelölhető meg, és nem valamiféle kétségbeesés vagy pszichés abnormalitás – vallja Ross.

A fehérgalléros bűnözés gyakorlatában a megtévesztésnek három formája különül el: a valóságmegszépítése, esetleg utánzása, valamint annak elrejtése.

Amikor a tevékenységet el akarják rejteni, a működés zárt ajtók és kapuk mögött folyik, és sokszor még a munkavégzőknek sincs fogalmuk arról, hogy amit tesznek az törvénytelen. A regényben a kettős szerepben feltűnő, valódi személyiségét mindkét szerepében rejtő báró és a Lúcsia-barlang testesíti meg ezt a zárt világot, ahol a fejezet bevezető szakaszai szerint, már évtizedek óta folyik a pénzhamisítás, ott működik a földalatti pénzverde, mely abban különbözik egy az államot a szokásos módon megkárosító pénzhamisítástól, hogy a csoport Fatia Negra vezetésével valódi aranyból veri a hamispénzt.

¹³ IRK Ferenc: *Fehérgalléros bűnözés, elitbűnözés, menedzserdeviancia*
<https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2014/1/irk.pdf>.

¹⁴ IRK Ferenc: *Fehérgalléros bűnözés, elitbűnözés, menedzserdeviancia*
<https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2014/1/irk.pdf>.

A valódi aranyat a környék aranybányáiból nyerik úgy, hogy a kitermelt éves 1,2 tonnamennyiségű aranyt a bányatulajdonosok csak a felét szolgáltatják be, így elsikkasztva észrevétlenül évenként 150-200 ezer pengő forintot az államtól. Ezáltal a még megmunkálatlan arany a közigazgatás számára két csoportba: egy látható és egy láthatatlanba oszlik.¹⁵ Ugyanakkor ez a tevékenység és személyi-gazdasági összefonódás magában hordozza a hamis és valódi, a törvényes és törvénytelen párhuzamát, mivel az elkövetők a hamis arany forgalomba hozásával, a társadalmi egyezményes normák világába becsempészik a törvényteleniséget, hiszen a pénz ellenőrizhetetlen cseremozgása során a pénzhasználó gyanútlan állampolgárok is belevonódnak a bűnbe.

A bűnszervezet létrehozását, irányítását, a sikkasztás és az ellenőrizetlen módon, illegálisan vert, „hamis”, de mégis igazi arany pénz – hiszen az előállított pénz a körmöci vagy gyulafehérvári arany pénz megegyező másolata volt - előállításának bűnét Hátszegi báró fehérgalléros bűnözőként, Fatia Negra álarcá mögé és személyiségébe bújva követte el. Az ő társadalmi rangjával, kapcsolataival a környék egyik potenciális uraként rendelkezett azokkal az információkkal és kapcsolatokkal, amelyek segítették büntetteinek elkövetésében. A kellő személyek megvesztegetésével, esetleg félelemben tartásával, fenyegetéssel, befolyásával való visszaéléssel, valamint szervezetben elkövetett törvénysértéseivel, megtestesítette korának elitbűnözőjét, aki a nyereség hajszolása során morálisan és érzelmileg teljes érzéketlenséget tanúsított, ám mégsem volt örültnek vagy beszámíthatatlannak nevezhető.

A fehérgalléros bűnözők valódi énjét rejtő álszemélyiség ahhoz kell, hogy a kettősséggel manipulálni tudják a mindenkori környezetüket és működtetni, felügyelni tudják a bűnszervezetet. Ilyen eset a regényben az, amikor Hátszegi báróként váltót állít ki nagy összegről és felesége csak neki árulja el, hová rejtje a papírt, amikor maga indul el Pestre, öccsét tisztázni a csalási ügyében. Ám a báró manipulatív módon ráveszi barátját, Gerzson bácsit, hogy kísérje el feleségét, de a kísérő személyeknek bort ajándékozik az útra, amelyben altató van. Az éjszaka leple alatt rátör a pihenőkre Fatia Negraként és a váltót követeli Henriettétől. Az asszony egy hirtelen mozdulattal lekapja a rabló álarcát, de beleroppan a felfedezésébe.

A másik példa, amikor rablóként saját pénzhamisító bandáját felszámolva és az elfogatástól menekülve szándékosan felgyújtja a pénzverő barlangot, halált és súlyos testi sérülést okozva ezáltal több emberének, később viszont Hátszegi Lénárd báróként korábbi hamis pénz-verő társainak perében ő elnököl az ítéletmondó bizottságban. Felesége kegyelmet kér férje volt

¹⁵ BALOGH Gergő: *Jókai Mór és a pénz trópusa* – tanulmány

társainak, de a báró a fehérgalléros bűnözők kedvelt eljárásával megzsarolja az asszonyt, aki egyetlen szemtanúja valódi kettős személyiségének:

*„Őn egy idő óta olyan különösen viseli magát, hogy az egész környék arról beszél, hogy ön megtévelyodott. Tőlem is sokan kérdezték már. Én mindenkinek azt feleltem eddig, hogy nem igaz. De ha én egyszer azt találom mondani, hogy ez igaz, akkor ön bizonyos lehet felőle, hogy az örültek házába jut. Tehát úgy viselje magát!”*¹⁶

A fordulatot a műben az jelenti, amikor Henriette volt szerelme, Vámhidy Szilárd Arad megye szolgabírója hajtóvadászatot hirdet Fatia Negra után és a Bihari-havasokat bejárva a rabló nyomára akad. Ő, a kastélyból megszökö Henriette és a rablóvezér az erdő mélyén egy kis házikóban találkozik a végkifejlet alkalmával, amikor a két férfi összecsap. A bajba került Fatia Negra meg akarja vesztegetni a szolgabíró, de az megvesztegethetetlen. Ekkor a rablóvezér maga ellen fordítja fegyverét és fejbe lövi magát, ami az azonosíthatatlanságát jelentette az 1800-as években. Ezzel biztosította Hátszegi Lénárd báró becsületének megőrzését, hiszen a titkát csak felesége ismerte, akiből az elszenvedett megpróbáltatások miatt válik az igazi szegény gazdaggá.

5.2. A mű jogi vonatkozásai a fehérgalléros bűnözésre fókuszálva

Ahogy ez Jókai regényéből is kitűnik, a fehérgalléros bűnözés nagyon összetett jelenség. Mindig olyan személy az elkövető – a műben Hátszegi báró -, aki birtokában van az azoknak a pozícióknak és képességeknek, melyek lehetővé teszik számára, hogy elkövesse a bűncselekményeket. Az ipari tevékenységek és a hozzájuk kapcsolódó üzleti vállalkozások lehetőségeket teremtenek a fehérgalléros bűnözésre. Az egyénben végbemenő pszichés és döntési folyamatok eredménye, hogy az éppen erősíti vagy gátolja a jogsértések elkövetését. Napjainkban a fehérgalléros bűnözés fogalmi körébe tartozó legjellemzőbb bűncselekménytípusok a következők: a gazdasági bűncselekmények például adócsalás/költségvetési csalás, csődbűncselekmény; a korrupciós bűncselekmények, például vesztegetés, befolyással üzérkedés, bizalommal való visszaélés; vagyon elleni bűncselekmények közül például a csalás, sikkasztás, hűtlen vagy hanyag kezelés; továbbá a számítógépes bűncselekmények; valamint a környezetkárosító bűncselekmények. A felsorolás koránt sem teljes.¹⁷

¹⁶ JÓKAI Mór: *Szegény gazdagok*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest (1966), 405.

¹⁷ Dr. INZELT Éva - Ph.D. Disszertáció 2015, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

A XIX. század közepétől kezdtek erről másként vélekedni és már Jókai életében CsemegiKároly korszakos büntető törvénykönyve, a Csemegi-kódex 1878-ban az alábbi módon foglalta össze a jelenség lényegét és büntetését: „Azon közhivatalnok, aki a teljesítendő cselekményértvagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad, vagy az iránti ígéretet nemutasítja vissza, ha cselekménye nem járna hivatali kötelessége megszegésével, megvesztegetés vétsége miatt egy évig; ha pedig azzal járna: két évig terjedő fegyházzal büntetendő”.¹⁸ Amikor eljátszunk a gondolattal, hogy az 1800-as évek közepén játszódó történet Hátszegi bárójának fehérgalléros bűnelkövetését akarjuk megfeleltetni a mai joggyakorlatnak, felvetődik a kérdés, hogy milyen hatályos büntetési tételekkel tudnánk cselekedeteit szankcionálni.

5.2.1. Bűnszervezet és annak létrehozása

A regényben a bűnszervezetet (pénzhamisító szervezetet és a rablóbandát) Hátszegi báró hozta létre és ő irányította Fatia Negra személyiségébe bújva.

A büntetőjogban gyakran előfordul, hogy a bűncselekményt nem egy, hanem több elkövető valósítja meg. Abban az esetben, ha az elkövetésben több személy vesz részt, a cselekménynek nagyobb a veszélye a társadalomra, ennek megfelelően a Büntető Törvénykönyv minősítő vagy súlyosító körülményként, valamint önálló bűncselekményi alakzatként is szabályozza a többes elkövetést. A társas elkövetésnek lehet három fajtája: csoportosan, bűnszövetségben, vagy bűnszervezetben elkövetett bűncselekmények fordulhatnak elő. A három elkövetési alakzat közül a legsúlyosabb joghátrányokkal járó, legmagasabb veszélyességi fokú a bűnszervezetbenvaló bűnelkövetés vagy annak működtetése, irányítása.¹⁹ A bűnszervezetben való részvétel 1997-től, önálló bűncselekményként is megjelent a magyar büntetőjogban, amelyet a közrend elleni bűncselekmények körén belül helyezett el a jogalkotó. A bűnszervezet fogalmát a hatályos Btk. határozza meg: A bűnszervezet olyan három vagy több személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények (legalább két ilyen bűncselekmény) elkövetése. Tehát bűnszervezet egy speciális, munkamegosztáson alapuló bűnelkövetési forma, ahol a bűnszervezetben résztvevők célja a bűncselekmények folyamatos, üzletszerű elkövetése, rendszeres haszonszerzés céljából.

¹⁸ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről XLII. Fejezet, 465.§

¹⁹ Dr. SZÉP Árpád Olivér: *Mi minősül bűnszervezetben részvételnek, hogyan bizonyítható?* 2021. február 4.
<https://drszip.hu/bunszervezetben-reszvetel/>

Ez a mai meghatározás teljesen ráillik a regénybeli Hátszegi báró/Fatia Negra hamispénzt gyártó szervezetére.

Büntetési tétele:

Amennyiben megállapításra kerül a bűnszervezetben való részvétel, a Btk. 91. § (1) bekezdéseszerint: „Azzal szemben, aki a szándékos bűncselekményt bűnszervezetben követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg.”²⁰ Bűnszervezetben való elkövetés esetén mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

A Btk. külön szakaszban foglalkozik a bűnszervezetben való részvétellel, mint önálló bűncselekménnyel. A 321. § (1) bekezdése szerint: „Aki bűncselekmény bűnszervezetben történő elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, illetve a bűnszervezet tevékenységét egyéb módon támogatja, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”²¹

A bűnszervezetben való részvétel az alapcselekmény bizonyítékainak (pl. tanúvallomás, tárgybizonyíték stb), valamint az elkövető tudattartalmának vizsgálatával állapítható meg. „A bűnszervezetben való részvétel miatt nem büntethető, aki a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja”²²

5.2.1.1. A bűnszervezetben elkövetett büntettek

a, Sikkasztás

A regényben a bűnszervezet a bányatulajdonosokkal együttműködve a kibányászott arany felét több évtizeden keresztül elsikkasztotta, azaz nem szolgáltatta be azt az államnak, hanem azzal sajátjaként rendelkezve, saját céljaira felhasználva tagjai jogalap nélküli gazdagodást valósítottak meg.

„Aki a rábízott idegen dolgot jogtalanul eltulajdonítja, vagy azzal sajátjaként rendelkezik, sikkasztást követ el.”²³

Továbbá a büntetési tétel két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés lehetne, ha a sikkasztás különösen nagy értékre, vagy ha a jelentős értékre elkövetett sikkasztást bűnszervezetben üzletszerűen követik el. Az irodalmi példában pedig pontosan erről volt szó, hiszen a

²⁰ 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyvről 91.§

²¹ 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyvről 321. § (1)

²² 2012. évi C. törvény 321.§ (2)

²³ 2012. évi C. törvény 372. § (1)

bűnszövetkezet az elsikkasztott aranyat hamispénz verésére használta fel, melyet maguk helyeztek forgalomba, tehát az üzletszerűség megállapítható.

b, Pénzhamisítás

A Lúcsia-barlangban működő bűnszervezet másik büntette az eredetihez mindenben hasonló hamis arany verése volt. A barlangban előállított arany tulajdonképpen valódi alapanyagból, a valódival megegyező nyomatmintával készült, csak nem a hivatalos pénzverdében. Ettől függetlenül a pénzhamisítás ténye megvalósult. A jelenlegi hatályos Btk. 389.§ (1) kimondja, hogy pénzhamisítást követ el, aki pénzt forgalomba hozatal céljából utánoz vagy meghamisít, illetve hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hoz, melynek büntette miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható az elkövető. A 389.§ (2) rendelkezik arról, hogy ha ugyanezt a büntettet különösen nagy vagy azt meghaladó pénzre, illetve ha bűnszövetségben követik el, súlyosbító körülménynek számít és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.

c, Pénzhamisítás elősegítése

A pénzhamisítás büntettét elősegítő társak is szerepet játszottak a titkos pénzverde működtetésében. A Fatia Negra/Hátszegi Lénárd báró egyszemélyben nem lett volna elegendő a hosszú időn keresztül elkövetett büntettek véghezvitelére. Ő az irányítói, „bandavezér” szerepét töltötte be. Segítőkre is szüksége volt, akik az aranybányából a kezére játszották az alapanyagot, akik elszállították a pénzverés helyszínére, akik a hamis nyomatokat elkészítették, akik magát a pénzverés folyamatát elvégezték. Ezeket a segítőköt pénzhamisítás elősegítésével lehetne manapság is megvádolni. A Btk. 390.§ (1) szerint: „Aki pénzhamisításhoz szükséges anyagot, eszközt, berendezést, gyártási tervet, műszaki leírást vagy számítástechnikai programot készít, átad, elfogad, megszerez, tart, az ország területére behoz, onnan kivisz, azon átszállít, vagy forgalomba hoz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Ha a büntettet bűnszövetségben vagy üzletszerűen követik el, a tett kiszabható büntetése három évig terjedő szabadságvesztésre emelkedik. A törvény büntetni rendeli azt is, ha valaki a hamis pénz előállítására alkalmas eszközöket tart, birtokol.

5.3. Összefoglalás

A jog és irodalom kapcsolatában vizsgált mű, Jókai a Szegény gazdagok című regénye a tapasztalatszerzés élményét nyújtja az olvasónak, a rejtvényfejtés bizonytalanságának kettősségével, ahogyan megkísérli feltárni az igazságot a bandita vagy társasági személy egyezőségében. A titok és felnyílás, az elfedés és leleplezés kettősségébe vezet be, a szabályszegések struktúrájába enged bepillantást, mely irodalmi értékével nem pusztán szórakozást nyújt az olvasónak, hanem bemutatja a történelem egy szeletét, amikor kialakulhatott az iparosodás hajnalának fehérgalléros elitbűnözése, szövetkezve a kor szervezett alvilágával.

Az olvasóban a tudás lappangása, bizonytalan feltételezés, vélelem csupán. A bizonyosság híján akár a közvélemény is hajlamos felmenteni a fehérgalléros bűnözőket, akárcsak napjainkban, ahogyan a bevezetésben idézett karikatúra jól érzékelteti a jelenséget. Hátszegi Lénárd báró is úgy vetett véget életének, felismerhetetlenné téve arcát, hogy még halála után se lepleződjön le kiléte, és úri becsületét meg tudja őrizni a személyét báróként ismerő úri társasága, valamint anép emlékezetében. A látszat fenntartásával a tiszteletnek örvendő, jótevő személyét így nem kompromittálta a rideg valóság.

Hiszen napjainkban is az áfa csalások, a közelmúlt „olajszőkítési ügye”, vagy a pénzmosás sokszor a fehérgalléros bűnözők és a szervezett alvilág együttműködésén alapszik. A legális politikai és gazdasági hatalom birtokosai, vagy hozzá közel álló körök bűncselekményekben megnyilvánuló anyagi haszonszerzése, nem az anyagi kár nagyságában, hanem az erkölcsi kárban, a bizalmi index romlásában mérhető. A korrupcióról, ami átfedő halmazt képez a fehérgalléros bűnözéssel, ugyanez mondható el.²⁴

²⁴ Dr. INZELT Éva - *Ph.D. Disszertáció* 2015, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái 14.

6. Abstract

White Collar Crime in Jókai's Era

Law and literature, as a legal theory, developed in the 1960s and became relevant in the United States during the 1980s and later in Europe as well. The role of the law found in literature may be important from a legal historical perspective, but it also has great importance in terms of being used as a source. Recently, financial crime, or white collar crime has been playing a huge part in our everyday lives. In this paper, I tried to find an answer to how this type of crime appears in literature. Using one particular work by Mór Jókai – an outstanding figure within 19th century Hungarian romantic literature - I attempted to highlight the aspects, which make the relationship between law and literature understandable even for an everyday reader, looking for entertainment. Jókai, who studied law before his literary works, during his trips to Transylvania heard about the legend of Baron László Nopcsa, who would go around looting the townsfolk as a robber from time to time. In his „The Poor Plutocrats” novel, published in 1860, Baron László Nopcsa was the direct inspiration for Jókai's main antihero, Baron Hátszegi, alias Fatia Negra, who embodied the white collar criminal of that era. An important attribute of all crimes that belong under the term white collar crime, is that the criminal, in order to achieve his goals, must always present a deceptive behaviour. The criminal uses the method of deception against others, to cover up their illegal acts, so that they will appear innocent. Even the „white collar” main character of Jókai's novel commits counterfeit, fraud, embezzlement, bribery, abuse of power and blackmailing for the sake of achieving his goals. With the help of this novel, I am presenting the foundation and operation of the criminal organization. In this paper, I identify and define the acts of the novel's baron-robber, along with the currently applicable penalty in each act.

Irodalomjegyzék:

BALOGH Gergő: *Jókai Mór és a pénz trópusa* – tanulmány

DR. INZELT Éva - *Ph.D. Disszertáció* 2015, Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Budapest Korruptió: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái

FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZŐDI Zsolt (Szerk.): *Justitia kirándul Tanulmányok a „Jog és irodalom” köréből*, Szent István Társulat, Budapest 2009

FEKETE Balázs - H. SZILÁGYI István (szerk.): *Iustitia modellt áll: Tanulmányok a "jog és irodalom" köréből*, Szent István Társulat, Budapest, 2011.

FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – KISS Anna – ZŐDI Zsolt (Szerk.): *Justitia körülnéz Tanulmányok a „Jog és irodalom” köréből*, Szent István Társulat, Budapest, 2017

H. SZILÁGYI István: *Jog és Irodalom Magyarországon, „Law and Literature in Hungary – AnIntroduction”*. Acta Juridica Hungarica, 53 (2012) 1-6.

HORKAY HÖRCHER Ferenc: *„A költői igazságszolgáltatásról”*. Iustum Aequum Salutare III. 2007/2. 43–56.

JÓKAI Mór: *Szegény gazdagok*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966

KISS Anna: *Bűnbe esett irodalmi hősök*, Publicitás Art-Média Kft, Budapest,

2009.NAGY Tamás: *Jog és irodalom*, PhD kézirat, Szeged, 2006

Felhasznált internetes forrás:

2012. évi C. törvény, A Büntető

Törvénykönyvről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100>.

tv (2021. február 4.)

GÖNCZÖL Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László, Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia Szakkriminológia, Wolters Kluwer Kft., 2016 .

https://mersz.hu/hivatkozas/wk54_253#wk54_253 (2021. január 10.)

H. SZILÁGYI István egyetemi docens (PPKE JÁK): Jog és irodalom (habilitációs előadás)

<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20101sz/01.pdf?fbclid=IwAR0BzrHxzODR3rFxqcaY6BgnXeVBzwQBstlqheXeKzqRnu6pr0xqpNM5z9I> (2021. január 21.)

H. SZILÁGYI István: „Jog és irodalom” szimpózium, Iustum Aequum Salutare III. 2007/2.7-12.

<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20072sz/02.pdf> (2021. január 21.)

IRK Ferenc: Fehérgalléros bűnözés, elitbűnözés, menedzserdeviancia <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2014/1/irk.pdf> (2021. január 21.)

IRK Ferenc: A kockázattársadalom menedzserdevianciáról, Kriminológiai tanulmányok 51., Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014

http://www.okri.hu/images/stories/KT/kt51_2014_sec.pdf (2021. január 21.)

KORSÓSNÉ Delacasse Krisztina: Jog és irodalom határán: A magyar jogi szaknyelv és az irodalom kapcsolata a 19. században – Jókai nyomán. Jogtörténeti Szemle, 2017/3. 49-55.

<HTTPS://MAJT.ELTE.HU/MEDIA/E7/82/ECCAC34C7462B9BFF50104F08B2D8E3C23D8F35F31CFDB>

4541EB9C649483/MAJT_JOGTORTENETI_SZEMLE_201703.PDF#PAGE=51 (2021. január 28.)

NAGY Tamás: Jog és Irodalom <http://jesz.ajk.elte.hu/nagyd30.html> (2021. január 28.)

RIXER Ádám: Jog és szépirodalom, Iustum Aequum Salutare VIII. 2012/2. 165–193.

<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20122sz/15.pdf>

(2021. január 23.)

Szegény gazdagok regény – Wikipédia
[https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeg%C3%A9ny_gazdagok_\(reg%C3%A9ny\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeg%C3%A9ny_gazdagok_(reg%C3%A9ny)) (2021. január 24.)

Dr. Szép Árpád Olivér: Mi minősül bűnszervezetben részvételnek, hogyan bizonyítható?
2021. február 4. <https://drszep.hu/bunszervezetben-reszvetel/>

Csernus Ágnes Orsolya: A munkahelyi motiváció vizsgálata a pandémia idején

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, II. évfolyam Igazságügyi igazgatás alapszak

Kulcsszavak: *HR, emberi erőforrás, generációk, generációs különbségek, motiváció, workplace, human resource management, motivation*

Bevezetés

Magát az Emberi Erőforrás Menedzsmentet (Human resource management) nagyon sokan homályos területnek tartják, hiszen lényegében amellett, hogy egy folyamatosan fejlődő terület, a munkavállalók számára legtöbb esetben nem közvetlenül érzékelhetők a feladataik.

Ha azonban kicsit jobban tanulmányozzuk megfigyelhető, hogy feladatköre jóval szélesebb, mint azt elsőre tapasztalhatjuk. Fejlődése során pedig vezető pozícióba nőtte ki magát, ami nélkül ma már egy vállalat mondhatni nem is képes aktívan részt venni a piaci versenyben. Alapja természetesen az ember, mint gazdasági tényező, így abszolút nem meglepő a folytonos változása, hiszen mindig a fő szempontját kell figyelemmel kísérnie és ahhoz igazodnia.

Éppen ezért jelen tanulmányomat is erre építem, az emberi tényező, egészen pontosan pedig az őket motiváló eszközök vizsgálatára a munkaerőpiacon. Természetesen, ha a motivációt emlegetjük elsősorban mindenkinek a pénzbeli juttatások koncentrálódnak a gondolatába, azonban ez a legtöbb esetben túlmutat ezen. Azt lehet mondani, hogy alapvetően különbözően alkalmazkodnak a munkaerőpiac alanyai egyenként is a motiváció kérdéséhez, azonban valamelyest lehet párhuzamot vonni az egyes generációk és az egyes elemek között.

Kifejtésem során még egy szempontot figyelembe veszek a motiváció vizsgálata során, ez pedig a pandémia hatása a motivációs elemek tekintetében.

Maga a tanulmány az általam készített felmérés adatait tartalmazza. A kutatásban összesen százan vettek részt (86 munkavállaló és 14 HR szakember), annak kitöltése online formában történt, teljesen önkéntes és anonim módon. A kitöltés során befolyásoló tényezőként kérdeztem rá munkavállalói oldalon a korra, hogy milyen nagyságú településen dolgozik, van-e gyermeke és hogy hány éve aktív kereső. Munkáltatói oldalon pedig, hogy milyen nagyságú vállalatnál dolgozik, mekkora településen, illetve, hogy mióta dolgozik a HR területén.

Vizsgálódásomat elsőként a munkaerőpiacon jelenleg található generációk elhatárolásával kezdem.

2. Generációk elhatárolása

Ha a korosztályok vizsgálódásába kezdünk fontos meghatározni elsősorban, hogy mit értünk „generáció” alatt, illetve lényeges kitérni közvetlenül a generációkra, amelyek jelenleg a munkaerőpiacot alkotják.

A generációkat olyan személyek csoportjaként határozzuk meg, akik ugyanabban a korszakban születtek, ugyanazon időszak formálta őket, és ugyanazon társadalmi markerek voltak hatással rájuk – más szóval a generáció egy azonos életkor és élet szakasz, létfeltételek és technológia, események és tapasztalatok által összekapcsolt csoportja.¹

Elsőként említeném meg a Baby boom generációt, velük most már mondhatni kisszámban találkozhatunk. A Baby boom generáció tagjait ugyanis az 1946-1964 között születettek képezik, ezáltal nem meglepő módon nagyrészüket már nyugdíjasként tölti mindennapjait. Azonban téves kijelentés lenne azt mondani, hogy mindegyikük, hiszen köztük is akadnak még aktívan dolgozók, vagy éppen nyugdíj melletti munkavégzők.

Az őket követő generáció tagjai, az „X” generáció, akik 1965-1979 között születettek köre képezi. Már mondhatni velük is csökkenő számban találkozhatunk, azonban a mai napig jelentős hányadát képezik a munkaerőpiacnak.²

Őket követi az „Y” generáció, akik 1980-1994 között születtek, majd azt a „Z” 1995-2009-ig. Ez utóbbi tagjai még csak most kezdenek belépni a munkaerőpiacra, így még jelenleg ennek a korosztálynak a tagjaival találkozhatunk a legkisebb számban, azonban ez folyamatosan bővül.³

¹ KÁRPÁTI Tilla: *Négy generáció munkahelyi viselkedése [Boomerek, X, Y, Z] – Generációk a munkahelyen I. rész*

² *Több generáció, egy munkahely – Generációs különbségek*

³ LÁZÁR Tibor: *Munkahelyen az X, Y és Z generáció*

3. Generációk motivációinak vizsgálata

Vizsgálódásom során különválasztottam a munkavállalói és a munkáltatói oldalt, így próbálva teljesebb képet kapni a motivációs tényezők megítéléséről.

A kitöltőket általánosságban kérdeztem arról, hogy szerintük mennyire nehéz elhelyezkedni a munkaerőpiacon, illetve, hogy ez hogyan változott a vírushelyzetet követően. Nem meglepő módon a kitöltők 44%-a alapvetően azt jelölte, hogy nehéz elhelyezkedni, viszont a második kérdésre, hogy ez miként változott elég egyhangú válasz született. A válaszadók 89%-a jelölte azt a lehetőséget, miszerint jelentősen, vagy nagy mértékben befolyásolta a munkaerőpiaci helyzetet a pandémia és csak 11% válaszolta azt, hogy alapvetően szerintük ez nem befolyásoló tényező.

Ez lebontva generációk szerinti vizsgálódásra azt az eredményt hozza, hogy a Baby boom és az „Y” generáció tagjai közül senki, „X” generáció tagjai közül összesen 2, még a „Z” generáció képviselőiből összesen 4 fő vélekedik úgy, miszerint a kialakult helyzet nem, vagy nem jelentősen befolyásolta az.

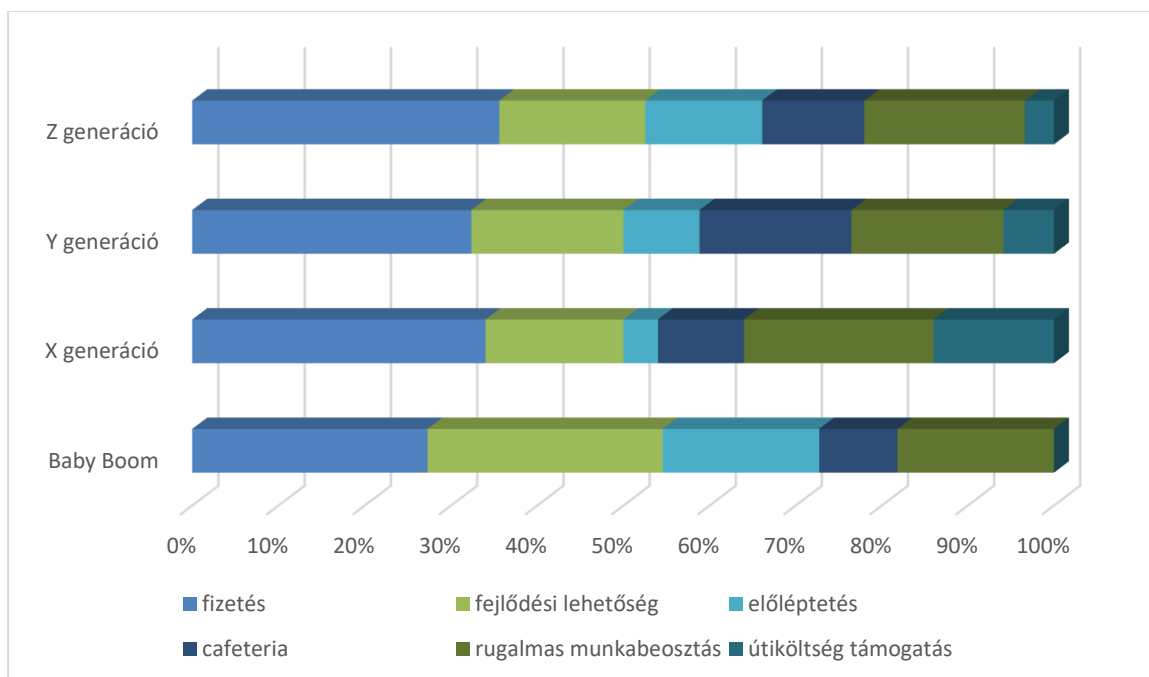
Másik oldalról megközelítve a HR szakemberek véleménye alapján a válaszadók 28,5%-a vélekedett úgy, hogy nem befolyásolta a helyzetet és 71,5% mondta azt, hogy ez jelentősen befolyásolta azt.

A kifejtést a továbbiakban először a munkavállaló oldallal folytatom

a, Munkavállalói oldal járványhelyzet előtt

Kérdőívem során kérdeztem a kitöltőket, miszerint számukra mi a legnagyobb motivációs tényező a felsorolt elemek közül vírushelyzetet megelőzően, illetve azt követően, valamint, hogy ők sorolnának-e még mellé más elemeket, amelyeket én nem tettem meg. Az elsődleges válaszok 51%-kal a pénzbeli juttatások lettek, azonban ezt követték azonos számú szavazattal a fejlődési lehetőségek, valamint a rugalmas munkabeosztás.

Ez generációkra bontva a következő képpen néz ki:

1. ábra⁴

A diagrammból is jól látható, hogy az elsődleges egyértelműen, vagy holtversenyben egy másikkal a fizetés opció volt, ami nem is meglepő, hiszen ebben a felsorolásban és magam sem adtam meg túl sok opciót, azonban lehetőségük volt egyéb kiegészítést is írni mellé, ebben már találunk eltérő meglátásokat.

A Baby boom generáció tagjai közül egy válasz érkezett, azonban a viszonylag kevés számú kitöltő közül nem is meglepő (összesen 6 fő). Véleményem szerint ez tükrözi a generáció fő elemét, ez pedig a „dolgozók megbecsülése” volt, hiszen számukra kifejezetten fontos a munkastátusz.

„X” generáció tagjaitól már lényegesen több válasz érkezett. Náluk a diagrammból is látszik, hogy nagymértékben dominál a fizetés, mint eszköz, azonban kifejtés képpen még legtöbbször a nyugodt, barátságos környezetet emelték ki, illetve a megbecsülést, építő visszajelzéseket. Ebből is látszik, hogy az „X” generáció még hajaz elődjére abban, hogy elvárja a kölcsönös megbecsülést munkahelyén, azonban számára már nem ez az elsődleges szempont.

„Y” generáció már kijebbb tekint, mint az utóbbi két generáció. Több válaszadó is említette ugyan a megbecsülést és a munkakörnyezetet, azonban ennél többen hivatkoztak a cég piaci versenyben elfoglalt helyére, a szervezeti kultúrára, illetve a szakmai elismerésre és

⁴ Az ábra saját készítés a felmérés adatai alapján.

a hivatástudatra. Itt már kifejezetten láthatók az eltérő értékek megnyilvánulásai, illetve, hogy számukra mekkora jelentősége is van magának a vállalat arculatának.

A legfiatalabb munkaerőpiacon található generáció számára is fontos a megbecsülés, mint elődjei számára, azonban a „Z” generáció minden generációtól eltérő elvárásokat támaszt a munkáltatóval szembe. Korosztályuk a felgyorsult világhoz szokott éppen ezért nem meglepően tapasztaltam, hogy említettek olyan válaszokat, mint a változatos feladatkörök, saját ötletek megvalósítása, önállóság, illetve többen említették azt is, hogy olyan munka végzése, amit ő mag szeret csinálni. Azt gondolnánk elsőre, hogy ezek alapvetően hatalmas elvárások egy sok esetben még pályakezdőtől, azonban korosztályuk alapvetően tudatosan irányítja az életét célja felé. Ezt nem is bizonyítja más jobban mint, hogy a válaszok között találni lehet olyat is, amely kifejezetten a családbarát légkörre tér ki.

b, Munkavállalói oldal járványhelyzetet követően

Ezt követően kérdeztem a kitöltőket, hogy szerintük, akár saját tapasztalat, akár külső szemlélőként, mi változott leginkább a vírushelyzetet követően. Rengeteg válasz érkezett, melyeket azonban mégis viszonylag könnyedén lehet csoportosítani, hiszen sok helyen egybehangzók.

Elsőként említeném a Baby boom generációt. A kifejtők leginkább azt emelték ki a válaszadásuk során, hogy a munkahelyi légkör romlott, illetve, hogy jelentősen megnehezült a munkahelyváltás. Hasonló képpen vélekedtek a kitöltők „X” generációs tagjai is. Több válaszadó emelte ki a munkavégzés nehézségeit, személytelenséget és a stresszkezelés problémáját is, valamint, hogy nem csak a munkahely váltás lett nehezebb, de többen a munkahelyüket is elvesztették miatta. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan pozitív visszajelzések is érkeztek, többen írták, hogy munkakörükben addig elképzelhetetlen lett volna az otthoni munkavégzés, illetve, hogy több képzésre is lehetőségük lett a kialakult helyzetből kifolyólag.

„Y” generáció szintén másik szempontokat vetett fel: az instabil munkavállalási lehetőségek és a munkaerőpiac beszűkülése mellett hangsúlyozták többen a személyes kapcsolatok hiányát és hogy a stabilitás minden szinten megszűnt a jelenlegi helyzetben. Többen azonban pozitívként hivatkoztak a home office lehetőségére is, akár csak elődjeik.

Az őket követ generáció szintén új perspektívát említett meg. Lévéen ők a legfiatalabb generáció, sokan még most kezdenek a munkaerőpiac állandó tagjaivá válni, így számukra fontos szempont lenne a fizetés stabilitása, azonban lényegesen sok visszajelzés érkezett, miszerint a bérek kiszámíthatatlanabbak lettek, vagy lényegesen lecsökkentek az egyes

munkakörökben. Többen említették ezzel párhuzamosan a gazdasági helyzetre mért hatását is a pandémiának, illetve magának a vendéglátói szektornak a személyes nehézségeit.

Alapvetően látható, hogy már a munkavállalói oldalról nézve is szembetűnőek a generációk megítélései a vírushelyzettel és a motivációval kapcsolatban, viszont a pontosabb eredmények érdekében a tanulmány következő részében a munkáltatói oldallal folytatom a kifejtést.

c, Munkáltatói oldal

Mint azt már feljebb is említettem, a HR szakemberek oldaláról összesen 14 kitöltés érkezett, azonban annál lényegesebb kifejtésekkel segítettek a kérdőívemet. A kitöltők életkor és tapasztalat tekintetében abszolút eltérők, vannak, akik kevesebb, mint 2 éve dolgoznak a szakmában és olyanok is, akik már 25 éve.

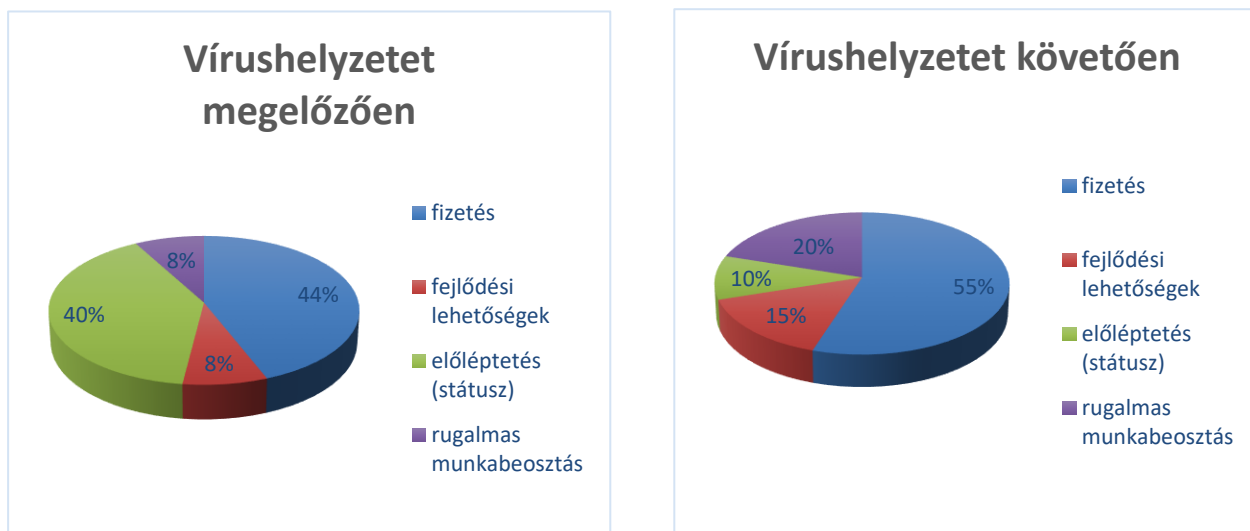
Elsődleges kérdésem, amit feltettem, az volt, hogy általánosan számukra melyek azok a motivációs eszközök, amelyek leginkább beváltak a tapasztalataik alapján új munkavállaló esetében, illetve, hogy ez hogyan változott a vírushelyzetet követően. A kitöltők közül legtöbben a fizetést, illetve másodikként a rugalmas munkabeosztást említették, legkevésbé lényegesnek pedig az útiköltség támogatást jelölték meg a felsorolt lehetőségek közül, azonban vírushelyzetet követően a home office lehetősége már holtversenybe került a pénzbeli juttatásokkal.

Némiképp eltérő válaszokat kaptam arra a kérdésre, hogy egy már meglévő alkalmazott esetében is ugyan ezeket tartják-e lényegesnek. A pénzbeli juttatások természetesen első helyet értek el, azonban meglévő alkalmazottaknál a képzések és a vezetői visszajelzések egy szavazattal lemaradva szorosan követték azt.

Ezt követően tértem ki a tanulmány számára lényegesebb kérdésekre, hogy tapasztalataik alapján minden esetben bevállnak-e a motivációs eszközök, kihat-e a munkavállaló teljesítményére a megfelelő eszköz alkalmazása, illetve, hogy szerintük vannak-e különbségek a különböző generációk motivációs elemeiben?

Érdekes módon, már az első kérdéshez megjegyezte több kitöltő is, hogy abban az esetben vállnak be a motivációs eszközök, ha azok személyre, de legalább korcsoportra igazíthatók. Abban a kérdésben, hogy az alkalmazott teljesítményére kihat-e a megfelelő eszköz használata 64,3% válaszolta, hogy teljes mértékben, még 35,7% hogy nagymértékben, így lényegében azt lehet mondani, hogy minden kitöltő alapvető feladatnak tartja azok megtalálását.

Tovább haladva folytatom a korcsoportok szerinti változásokkal, elsőként a Baby boom generációval.

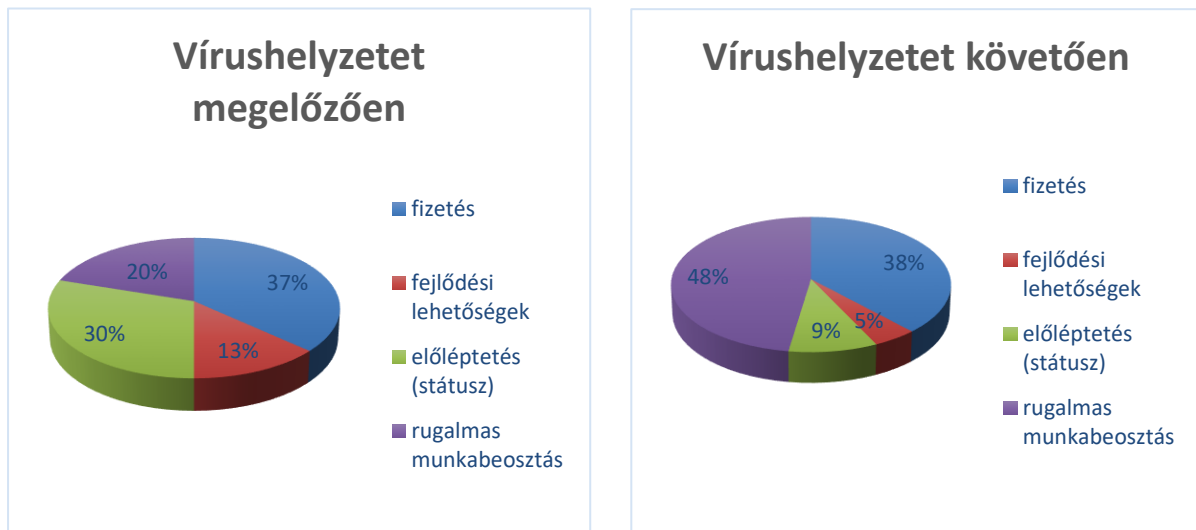

2.-3. ábra⁵

Jól megfigyelhető ennél a generációnál, hogy a vírust megelőzően a státusz majdnem azonos szinten mozgott a fizetéssel, mint fő motivációs eszköz, még a fejlődési lehetőség és rugalmas beosztás teljes mértékben kisebb szerepet kapott. Ez a vírushelyzetet követően abszolút átértékelődött. A fizetés jelentősen feljebb lett értékelve számukra, valamint előtérbe került a rugalmasság és a fejlődés kérdése, még az előléptetés háttérbe szorult. Nagy valószínűséggel ez utóbbi a munkahelyek átértékelődéséből kifolyólag módosult.

⁵ Az ábra saját készítés a felmérés adatai alapján.

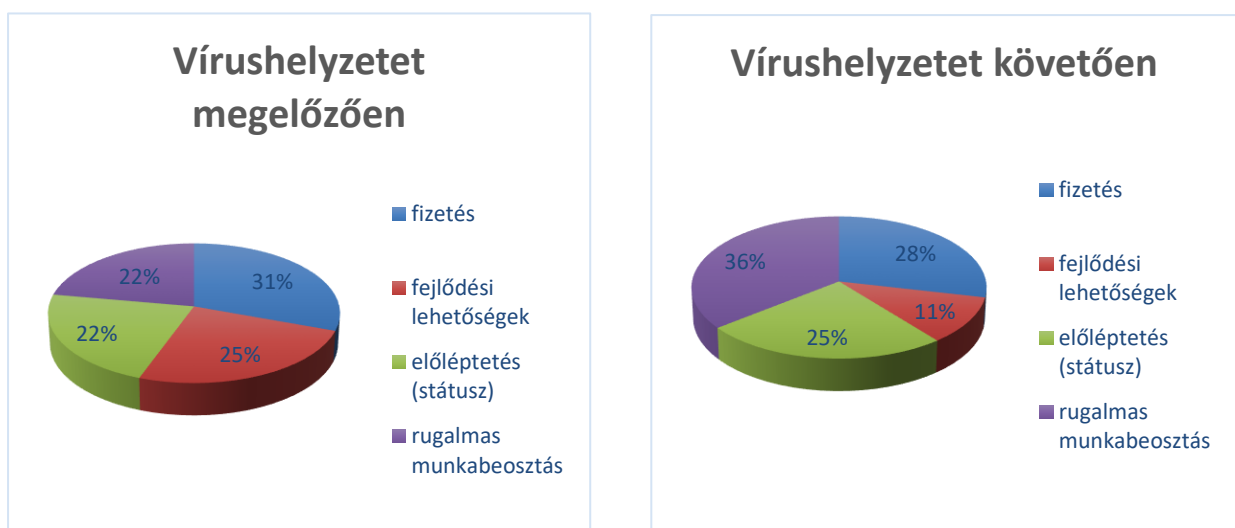
„X” generáció

4.-5. ábra⁶

Ennél a korosztálynál, ami leginkább érzékelhető változás az a rugalmasság. Fizetés fontossága tekintetében nem lehet változást említeni, viszont jelentősen csökkent az előléptetés, valamint a fejlődési lehetőségek szempontja motiváció terén.

„Y” generáció

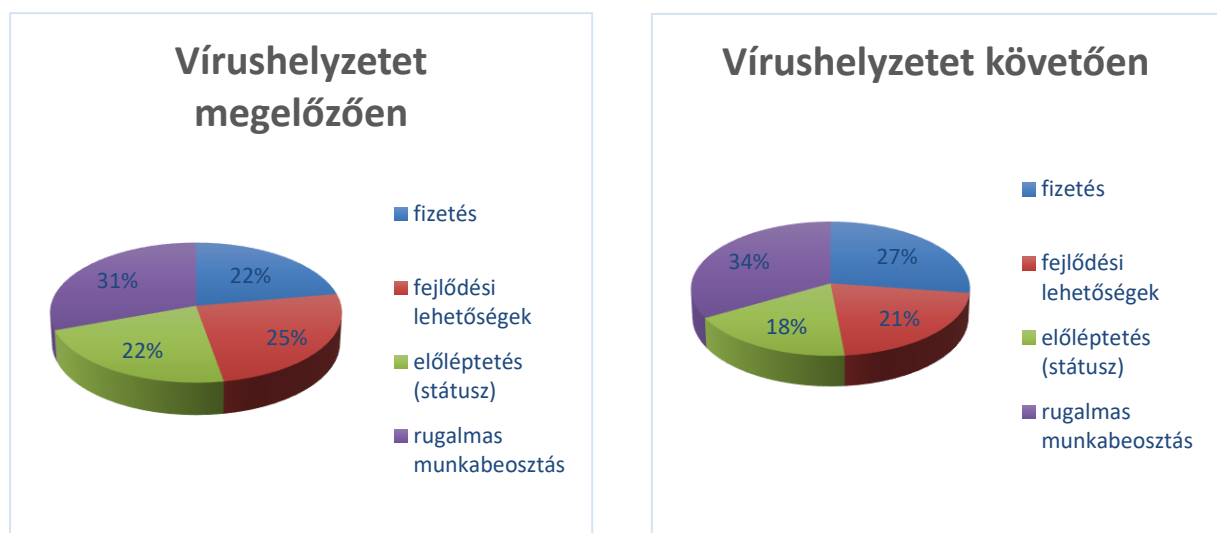
6.-7. ábra⁷

⁶ Az ábra saját készítés a felmérés adatai alapján.

⁷ Az ábra saját készítés a felmérés adatai alapján.

Generációjuk tekintetében általánosan azt lehet mondani, hogy számukra még ha a fizetés is az elsődleges motivációs eszköz, a többi is kiegyensúlyozottan követi, azok közül is leginkább a fejlődési lehetőség. Ez a korosztály nagyobb változáson ment keresztül, mint elődjei, náluk a rugalmas beosztás mindent megelőzve első helyre került. Ennek egyértelműen köze van ahhoz is, hogy korosztályuk nagyrésze gyermeket nevel és sok esetben még kisgyermek is van a háztartásnál, ami ebben az időszakban jelentősen megnehezíti a munkavégzés teljesítését akár otthoni, akár munkakörnyezetben történik.

„Z” generáció

8-9. ábra⁸

Azt lehet mondani, hogy hasonlóan az utóbbi generációhoz ők is kiegyensúlyozottan, egységesen tartják a motivációs eszközök ösztönző hatásait, náluk azonban nem lehet kifejezetten változást említeni. Vírushelyzetet megelőzően is a rugalmasság volt számukra az egyik legfontosabb eszköz, ez pedig csak megerősödött a pandémia hatására.

⁸ Az ábra saját készítés a felmérés adatai alapján.

Összegzés

A kifejtés során a hangsúly a generációk különbségein volt, illetve a párhuzamok megtalálásán, amelyre nem véletlenül fektettem hangsúlyt. Ahogy azt a tanulmány elején is említettem, az emberi erőforrás menedzsment leglényegesebb eleme maga az ember, így annak alapja folyton változik a különböző ráhatásoknak köszönhetően. Nem meglepő módon ezáltal maga a HR is folyamatosan változik.

Másik szempont volt a kifejtésem során, mely az egész tanulmányt felöleli: a motiváció kérdése. Erre azért fektettem ekkora hangsúlyt, mert, ha már megvan a megfelelő munkaerő elméletben, akkor törekedni kell a gyakorlatba való behelyezésre is, amelyhez szükség van olyan ösztönző elemekre, amellyel az adott munkavállalót be lehet vonzani, vagy egy már meglévő munkaerőt meg lehet tartani egy adott munkakörben. Igazából azt lehet mondani, hogy ez utóbbi a nehezebb feladat, hiszen – legfőképp a fiatalabb generációkra jellemzően – a felgyorsult világban a munkahely gyakori váltása is némiképp általános dologgá vált.

Magát a kérdőívet és a tanulmányt azért hoztam létre, mert az eddigi vizsgálódásaim alapján azt vettem észre, hogy már a szakirodalmak is külön utalnak a generációk motivációira általánosan, viszont gyakorlati vizsgálódás tekintetében kevés tanulmány született a témáról ténylegesen. Így ezt kiemelkedően fontos résznek tartam a kifejtésemben.

A kérdőívben kitértem a jelen pandémiás helyzetre is, hiszen ugyan vannak kifejtések ezzel a témával kapcsolatban, azonban arról eddig kevés értekezés született, hogy az hogyan is hat általánosan és korosztályoként is a munkavállalókra. Ennek pedig mi is lehetne legjobb vizsgálódási alapja, mint magukat a munkavállalókat és a munkáltatókat kérdezni.

Summary

In this paper, the emphasis was on generational differences and finding parallels, which I did not accidentally focus on. As I mentioned at the beginning of the study, the most important element of human resource management is the person itself, so its basis is constantly changing due to different influences. As a result, the HR is constantly changing as well.

Furthermore, there was another aspect in my paper that expands to the entire study: the issue of motivation. I highlighted this issue, because once you have the right of workforce in theory, you should also strive to put it into practice, which requires incentives to attract a particular worker or to retain an existing workforce in a job. In fact, it can be said that the latter is more difficult task, as - especially in the accelerated world - frequent job changes have also become very common.

I created the questionnaire and the study itself because, based on my research so far, I have noticed that the literature already refers specifically to the motivations of generations in general, but only a few studies have been created on the topic in terms of practical research. I consider this an extremely important part of my study.

I also covered the current pandemic situation in the questionnaire, as there are explanations on this topic, but so far there has been little dissertation on how it affects workers in general and as an age group. Therefore, what could be the best basis for this question, than asking the employees and the employers themselves?

Irodalomjegyzék:

KÁRPÁTI Tilla: *Négy generáció munkahelyi viselkedése [Boomerek, X, Y, Z] – Generációk a munkahelyen I. rész* (letöltve: 2021.03.06.)

<https://jobgroup.hu/hu/blog/generaciok-a-munkahelyen-1>

Több generáció, egy munkahely – Generációs különbségek (letöltve: 2021.03.06.)

<https://raabe.hu/tobb-generacio-egy-munkahely-generacios-kulonbsegek/>

LÁZÁR Tibor: *Munkahelyen az X, Y és Z generáció* (letöltve: 2021.03.06.)

<https://blog.cvonline.hu/2018/karriertanacsok/munkahelyen-az-x-y-es-zgeneracio/15271>

Ábrák:

Az ábrák a felmérés adatai alapján készültek.

Dr. Batta Júlia Dóra: A tagállami bíróságok hivatalbóli kötelezettségei a párhuzamos eljárásokban

Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, I. évfolyam

Kulcsszavak: *criminal procedure, principle of official proceedings, fair trial, EU law*

Bevezetés

Az officialitás, vagy hivatalbóliség a büntetőeljárás egyik talán legmeghatározóbb alapelve. Általánosságban elmondható az, hogy az alapelvek olyan vezéreszmék, amelyek kifejezik az eljárás sajátosságait és iránymutatásként szolgálnak a jog alkalmazásában. Ezek az elvek soha nem abszolútak, hanem mindig viszonylagos értékkel bírnak, mert kifejezik az aktuális társadalmi- és jogpolitikai felfogást. Ennek megfelelően az alapelvek büntetőeljárásban betöltött szerepének vizsgálata folyamatos relevanciával bír a büntetőeljárás és a döntéshozatali folyamat átláthatóbbá tétele érdekében, illetve ezen keresztül a jogbiztonság érvényesülése és az eljárás sikere szempontjából.¹

Az officialitás elvének más jelentése van a nyomozás és más az eljárás bíróság előtti szakaszában. A nyomozás során elsősorban azt jelenti, hogy főszabály szerint az eljárást kérelem nélkül, hivatalból is meg kell indítani és le kell folytatni. A bírósági szakaszban pedig elsősorban úgy fog megjelenni az elv, hogy a bíróság nincs kötve a felek kérelméhez, hanem egyes eljárási cselekményeket kérelem nélkül hivatalból is köteles lefolytatni vagy adott kérdést kérelem nélkül is vizsgálhat vagy vizsgálnia kell.²

Azt, hogy a bíróságok mikor és milyen kérdésekben kötelesek hivatalból eljárni, az Európai Unió tagállamainak jogai különböző módon szabályozzák. Például az egyes tagállamokban különböző jogi megoldások vannak arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékokat a bíróságnak hivatalból vagy pedig csak az ügyész, a vádlott, illetve a védő kérésére kell-e beszereznie.

A büntetőeljárási törvények általában részletesen tárgyalják a bíró hivatalbóli kötelességeit, amelyek a felek indítványa nélkül is kötelességét képezik. Hivatalból kell például jelentést tennie a bírónak a büntetőeljárások során, ha elfogult és nem képes pártatlanul

¹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve I. kötet*. Atheneum, Budapest, 1915. 253.

² LICHENSTEIN, András: *The Principles of Legality and Officiality in Criminal Procedure*. In: *Central & Eastern European Legal Studies*; 2018, Issue 2, 290-293.

tárgyalni az ügyet³, de azt is fel kell derítenie, hogy a szóban forgó bűncselekmény elévült-e.⁴ Vannak azonban olyan esetek, amikor fontos, hogy ezek a hivatalbóli követelmények egységesek legyenek a tagállamokban. Különösen igaz ez a tisztességes eljárás követelményének részgaranciáival kapcsolatos kérdésekben.

Az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban EUB) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) ítélkezési gyakorlata tehát többször felveti azt a kérdést, hogy a nemzeti bíróságoknak mit kell hivatalból figyelembe venniük eljárásukban annak érdekében, hogy jogszerűek legyenek és ne sértsék meg az uniós jogot vagy az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: EJE vagy Egyezmény) fogalt követelményeket. A következőkben ezért az EUB az esetjogából fogjuk néhány példán keresztül megvizsgálni, hogy az EUB milyen kötelezettségeket ró a tagállami bíróságokra e tekintetben.

1. Az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának párhuzamos eljárásokkal kapcsolatos esetjoga

1.1. Párhuzamos közigazgatási- és büntetőeljárások a tagállami jogrendszerekben

A büntetőjog egyik legfontosabb garanciális elve az a jog, hogy ugyanazon bűncselekmény miatt kétszer nem indítható büntetőeljárás vagy szabható ki büntetést. Ezt nevezzük *ne bis in idem* elvnek, ami tehát azt jelenti, hogy ugyanazon tény miatt nem lehet kétszer jogi lépést tenni, és ha újból megkezdődik az eljárás, akkor nem folytatható.⁵ Az elv alkalmazásának kettős indoka van: egyrészt kulcsfontosságú garancia az egyén számára az *ius puniendi* visszaéléseivel szemben, másrészt biztosítja a jogbiztonságot és a res iudicata stabilitását.⁶

Egyes tagállamokban bizonyos jogsértéseket mind közigazgatási, mind büntetőjogi szankciók kísérnek vagy kísérhetnek.

Az EUB gyakorlata szerint az egyes esetek jogi értékelését nem a nemzeti besorolás,

³ FICSÓR, Gabriella, *A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai*, In: Büntetőjogi Szemle, 2017/2., 75-77.

⁴ POLT, Péter (szerk.), *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2020, 980-981.

⁵ PUCCIO, Andrea: *Double jeopardy in European and Italian case law: a summary of the most significant rulings*. 2019.

⁶ LASAGNI, Giulia – MIRANDOLA, Sofia, *The European ne bis in idem at the Crossroads of Administrative and Criminal Law*, In: eucrim. The European Criminal Law Associations' Forum, issue 2019/2, 126.

hanem az esetek jogi jellege határozza meg.⁷ Emellett azt is kimondja, hogy a párhuzamos közigazgatási és büntetőeljárás nem lehetséges, ha a korábbi közigazgatási eljárásnak büntető jellege volt. Ilyen esetben a bíróságnak vagy a közigazgatási hatóságnak hivatalból kell megvizsgálnia a *ne bis in idem* elvét, aminek körében meg kell vizsgálni, hogy a kérdéses esetben született-e már végleges döntés.

Az EUB és az EJEB az uniós jog és az egyezmények sérelmét általában akkor állapítja meg, ha a bíróság az egyezmények rendelkezéseivel ellentétesen folytatja le az eljárást. Tipikusan ilyen a kettős eljárás tilalmának elvébe ütközés, amelyet számos európai dokumentum rögzít.⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája e körben azt rögzíti, hogy: „*Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték*”.⁹

A fentiek alapján tehát a nemzeti bíróságokra ebben a körben az a feladat hárul, hogy hivatalból megvizsgálják az ügy természetét és összehasonlítsák a megindított különböző eljárások jogi jellegét annak érdekében, hogy a *ne bis in idem* elve ne sérüljön.

A következőkben az ebből fakadó tagállami kötelezettségeket vizsgáljuk meg közelebbről az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából vett fontosabb példákon keresztül.

1.2. A *ne bis in idem* elve és a kettős eljárás az Embrei Jogok Európai Bíróságának esetjogában

2016-ban az EJEB eltért korábbi ítélkezési gyakorlatától, és jelentősen szűkítette a *ne bis in idem* elv alkalmazási körét azokban az esetekben, amikor ugyanazon cselekmény miatt kettős büntető- és közigazgatási eljárás van folyamatban. A Szerződő Államok erőteljes nyomására az *A és B kontra Norvégia* kettős ellenőrzési rendszerének védelme érdekében a nagykamara újradefiniálta a *bis* fogalmát, és elismerte, hogy bizonyos körülmények között a büntetőeljárások és a közigazgatási eljárások kombinációja nem minősül kétszeres értékelésnek és így nem sérti az EJEE 7. jegyzőkönyvének 4. cikkét.¹⁰

⁷ ELEK, Balázs, *Administrative and criminal proceedings in reflection of the principle of ne bis in idem*, In: Usaglasavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (acquis communautaire) Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih. Banja Luka, Istrazivacki Centar, 2018, 94-103.

⁸ ELEK, Balázs: *The NE BIS IN IDEM Principle in the Aspect of Criminal Punishment*. In: Revista Facultatii De Drept Oradea. Journal of The Faculty Of Law Oradea, Publicatie bianuala 1/2019. 35-44.

⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, VI. cím 50. cikk

¹⁰ ECtHR (Grand Chamber), 15 November 2016, *A and B v. Norway*, Appl. no. 24130/11 and 29758/11. paragraph 139

Az EJEK kimondta ebben a körben, hogy ha a kettős eljárás „kiegészítő válasz a szociálisan sértő magatartásra”, és integrált módon kombinálva „koherens egész” alkotna a bűncselekmény különböző vonatkozásainak kezelésére, akkor ezeket egyetlen eljárás részének lehetne tekinteni, ami így nem okozza a ne bis in idem elvének megsértését.¹¹ Ennek alkalmazhatósága érdekében az EJEK előírja, hogy a két eljárás csoport „érdemben és időben kellően szoros kapcsolatban álljon”, és felsorolja azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák, hogy van-e ilyen szoros kapcsolat közöttük.¹²

Tartalmát tekintve az EJEK álláspontja szerint a kettős eljárásnak a következő négy feltételnek kell megfelelnie:

- Kiegészítő célokat követnek, és így nemcsak *in abstracto*, hanem *in concreto* is foglalkoznak az érintett társadalmi visszaélések különböző aspektusaival;
- Jogi és gyakorlati szempontból egyaránt előreláthatóak a következményei ugyanazon kifogásolt magatartásnak;
- Lehetőség szerint elkerülik a bizonyítékok összegyűjtésének és értékelésének minden kettőződését;
- Olyan kiegyenlítési mechanizmust hoztak létre, amelynek célja annak biztosítása, hogy az első eljárásban kiszabott szankciót a második eljárás során figyelembe vegyék, így a kiszabott büntetések teljes összege arányos legyen.¹³

Bár nem szükséges az eljárások egyidejű lebonyolítása, és az eljárás rendje nem releváns, az anyagi kontextus mellett fontos a szoros időbeli kapcsolat megléte is.

Az EJEK fenti határozatból egyértelműen kitűnik, hogy e feltételek teljesülésének vizsgálata olyan követelmény, amelyet az illetékes hatóságoknak és bíróságoknak hivatalból kell megvizsgálniuk.¹⁴

Az A. és B. határozatot erős bírálatok érték, mivel egyesek szerint aláássa a ne bis in idem elv által biztosított védelmet, és a határozat kritériumai a kettős büntető- és közigazgatási eljárások összeegyeztethetőségének meghatározására gyakran kétértelműek és nehezen alkalmazhatók gyakorlatban, ez pedig könnyen önkényes eredményekhez vezethet.¹⁵

Míg az A és B ügyben az EJEK a szankciók eltérő céljára és a bűncselekmény egyéb

¹¹ ECtHR A and B v. Norway ügy 121

¹² LASAGNI – MIRANDOLA: *i.m.* 127-128.

¹³ LASAGNI – MIRANDOLA: *i.m.* 128.

¹⁴ ECtHR A and B v. Norway ügy 132

¹⁵ LASAGNI – MIRANDOLA: *i.m.* 128.

elemeire, nevezetesen annak vétkes jellegére hivatkozott,¹⁶ a *Nodet kontra Franciaország ügyben* már a bűncselekmény által védett jogi érdeket értékelte az eljárás kiegészítő jellegének meghatározása során.¹⁷ Ebben az ítéletben az EJEB kimondta azt is, hogy kettős eljárás esetén a tagállamoknak bizonyítaniuk kell, hogy szoros időbeli és anyagi kapcsolat áll fenn az egyedi eljárások között. Ez utóbbi esetben pedig hivatalból kell megvizsgálni, hogy az EJEB által meghatározott követelmények alkalmazandók-e.

1.3. Kettős eljárási rendszerek és ne bis in idem elve az EUB ítélkezési gyakorlatában

Ahogy az korábban láthattuk, az EUB gyakorlata szerint az egyes esetek jogi megítélését nem nemzeti osztályozásuk, hanem az esetek jogi jellege határozza meg.¹⁸ Megállapítható azonban, hogy egyes tagállamokban a jogsértéseket adminisztratív és büntetőjogi szankciók is kísérik. Az EUB gyakorlata szerint a párhuzamos közigazgatási és büntetőeljárás nem lehetséges, amennyiben a korábbi közigazgatási eljárás büntető jellegű volt. Ilyen esetekben a bíróságnak vagy a közigazgatási hatóságnak kell hivatalból megvizsgálnia a ne bis in idem elvét, azt hogy a kérdéses ügyben született-e már végleges döntés. Az EUB gyakorlata szerint a nemzeti e körben bíróságokat nem köti az ügyész, a védő vagy a vádlott indítványa, hanem hivatalból feladatuk mérlegelni az ügy természetét és összehasonlítani a különféle eljárások jogi jellegét.

Az egyik legismertebb büntetőügy, amely az EUB előtt volt, az *Akerberg Fransson c. Svédország ügy*,¹⁹ ahol a bíróság elsősorban a párhuzamos büntető- és közigazgatási eljárások megengedhetőségéről döntött. A döntés azért is nagyon fontos, mert az EUB ebben az ítéletében emelte ki azokat a körülményeket, amelyeket a nemzeti bíróságnak hivatalból kell megvizsgálnia a saját eljárásában párhuzamos eljárások esetén.

Az eljárás tényállása a svéd eljárásban a következő volt:

Akerberg Franssont különösen súlyos adóbűncselekmények miatt állították a Haparanda helyi bíróság elé. Azzal vádolták, hogy a 2004. és 2005. évi adóbevallásában olyan hamis információkat tüntetett fel, amelyek a nemzeti államkassza jövedelemadó és az általános

¹⁶ ECtHR A and B v. Norway ügy 144

¹⁷ ECtHR, 6 June 2019, *Nodet v. France*, Appl. no. 47342/14 paragraph 48

¹⁸ ELEK, Balázs: *Administrative and criminal proceedings in reflection of the principle of ne bis in idem*. In: *Usaglasavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (acquis communautaire) Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih*. Banja Luka, Istrazivacki Centar, 2018. 94-103.

¹⁹ C-617/10 Hans Akerberg Fransson

forgalmi adó kivetésével összefüggő jelentős bevételkiesését eredményezte. A fentiek miatt Akerberg Fransson ellen is eljárást indítottak a 2004 októberétől 2005 októberéig tartó elszámolási időszakokra vonatkozó munkáltatói hozzájárulások elmulasztása miatt. A vád szerint a bűncselekmények súlyosnak tekintendők, egyrészt azért, mert jelentős összegekre vonatkoztak, másrészt pedig, mert szisztematikusan, széles körben elkövetett bűncselekmény részeként valósultak meg.

A kérdést előterjesztő svéd bíróság előtt az a kérdés merült, hogy el kell-e utasítani a Fransson úr ellen felhozott vádak az alapon, hogy ugyanezen cselekmények miatt más eljárásokban már büntetve volt, tekintettel arra, hogy a kétszeres büntetés sértené az EJEE 7. jegyzőkönyvének 4. cikkét és a Charta 50. cikkét.

Az EUB ítéletében a következőképpen határozta meg e körben a nemzeti bíróságok felelősségét:

„Három kritérium releváns annak értékelése szempontjából, hogy az adóbüntetések büntető jellegűek-e. Az első kritérium a bűncselekmény jogi minősítése a nemzeti jog szerint, a második a bűncselekmény jellege, a harmadik pedig a büntetés jellege és súlyosságának mértéke, amelyet az érintett személy elszenvedhet.”²⁰

Az EUB gyakorlata szerint a kérdést előterjesztő tagállami bíróság feladata e kritériumok fényében, hogy az adóbírságok és a büntetőjogi szankciók nemzeti jog által előírt kombinációját megvizsgálja a nemzeti normákhoz viszonyítva, és meghatározza, hogy a kombinációjuk ellentétes lehet-e ne bis in idem elvével, illetve a fennmaradó büntetések hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek-e.²¹

Az EUB ezért azt mondta ki ezzel összefüggésben, hogy a Charta 50. cikkében meghatározott ne bis in idem elv nem zárja ki, hogy egy tagállam a hozzáadottérték-adó területén a bevallási kötelezettségek be nem tartásának ugyanazon cselekményei miatt egymás után adóbírságot és büntetőjogi szankciót is kiszabjon, amennyiben az első (közigazgatási) büntetés nem büntető jellegű. Ennek a kérdésnek az eldöntése pedig a tagállami bíróság feladata.²²

Az EUB ítélezési gyakorlatából tehát egyértelműen kiderül, hogy annak a megállapítása, hogy az első (közigazgatási) szankció büntető jellegű volt-e, az a nemzeti bíróságokat terhelő olyan kötelezettség, melynek hivatalból kell eleget tenniük.

²⁰ C-489/10 Bonda ügy 37

²¹ BANA Imre: A „ne bis in idem” elv érvényesülése közigazgatási szankció és büntetőeljárás egyidejű alkalmazása során. In: Új magyar közigazgatás, 10. Évf. 2. Szám, 2017. 39.

²² C-537/16 Garlson ügy, C-524/15 Luca Menci ügy

2. Az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának a tisztességes eljárás részjogosítványaihoz kapcsolódó további esetjoga

Az EUB és az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján a nemzeti bíróságoknak nem csak a párhuzamos közigazgatási és büntető eljárások során vannak hivatalbóli kötelezettségeik, hiszen ezen kívül is vannak a nemzeti bíróságok előtt felmerülő tipikus esetek, amelyek ugyanúgy kapcsolódnak a tisztességes eljárás követelményeihez, azon belül sok esetben a ne bis in idem elvéhez. Fontos ezért, hogy a szoros értelemben vett témánktól kicsit eltávolodva is vizsgáljuk az EUB és EJEB joggyakorlatát a tisztességes eljárás vonatkozásában, hiszen az előbb bemutatott szemlélet nem csak egy területen releváns, hanem az egész judikatúrát tekintve kell érvényesülniük.

2.1. Officialitás a bizonyítási eljárásban

A bizonyítási eljárás tipikusan olyan terület, ahol számos olyan kérdés is felmerül, amelyeket a nemzeti bíróságoknak hivatalból kell megvizsgálniuk a tisztességes eljáráshoz való jog és a jogbiztonság biztosítása érdekében, és több tagállamot érintő ügyekben gyakran merül fel a kétszeres értékelés tilalmának kérdése.

A *Kossowski ügy* kiemelkedik az EUB esetjogában, ahol a Bíróság azt rögzítette, hogy a Schengeni Egyezmény 54. cikke szükségszerűen azt is jelenti, hogy „a szerződő államok kölcsönösen bíznak egymás büntető igazságszolgáltatási rendszereiben, és mindegyik elismeri a többi szerződő államban hatályos büntetőjogot, még akkor is, ha az eredmény eltérő lenne, ha saját nemzeti jogát alkalmazná az adott ügyben.”²³

Ebből következően pedig ez a kölcsönös bizalom megköveteli, hogy a másodikként eljáró szerződő állam illetékes hatóságai elfogadják a velük közölt végleges határozatot, amelyet az első szerződő államban hoztak.²⁴

Fontos azonban, hogy a kölcsönös bizalom csak akkor működhet, ha a második szerződő államnak lehetősége van az első szerződő állam által benyújtott dokumentumok alapján hivatalból meggyőződni arról, hogy az első állam illetékes hatóságainak határozata a konkrét esetben valóban az ügy érdemében hozott végleges döntésnek minősül-e.

²³ C-486/14, Kossowski ügy

²⁴ C-486/14, Kossowski ügy, 51.

Az EUB ezen döntéséből tehát az következik, hogy a kölcsönös bizalom elve alapján a tagállam bíróságának hivatalból is kötelessége annak megvizsgálása, hogy egy másik tagállamban hozott jogerős határozat olyan eljárás eredménye volt-e, amelyben megvizsgálták az ügyben szereplő bizonyítékokat, vagyis érdemi döntés született.

2.2. A hivatalbóli eljárás elve és az ártatlanság védelmének kapcsolata

Az ártatlanság védelme a büntetőeljárások egyik legfontosabb garanciális alapelve, amelyből a büntetőeljárások során bizonyítási követelmények, szabályok is következnek. Az ártatlanság védelméből az következik ugyanis, hogy a büntetőeljárásban a bíróság csak azon tényeket értékelheti határozatában, amelyeket a bizonyítási eljárás során kellően, minden kétséget kizáróan alátámasztottak, a bizonyítási eljárás követelményeinek, garanciáinak megtartása mellett. Az ártatlanság védelméből fakadó másik következmény a vádló kötelessége bizonyítani a vádlott bűnösségét. Ez azt is jelenti, hogy ha a büntetőeljárás során minden kétséget kizáróan nem bizonyítható, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekményt a vádlott követte el, a bűnösségét nem lehet megállapítani, és a bíróságnak a vádlottat bizonyítottság hiányában fel kell mentenie.²⁵

Az uniós jog szintjén 2016-ban fogadtak el egy irányelvet az ártatlanság védelmének és a büntetőeljárásban a tárgyaláson való részvétel jogának egyes szempontjainak megerősítéséről (a továbbiakban: Irányelv).²⁶

Az EJEJ pedig szintén tartalmazza az ártatlanság védelmét is, a 6. cikkben rögzített tisztességes eljáráshoz való jog ugyanis magában foglalja az ártatlanság védelmét is. Kimondja, hogy: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”²⁷

Az uniós Irányelv a korábbiaknál szélesebb körű garanciákat kínál, megtiltva például az állami hatóságoknak, hogy nyilvános nyilatkozataikban, döntéseikben vagy a média tájékoztatásában a gyanúsítottat vagy vádlottat bűnösségük megállapításáig bűnösnek tüntessék fel. Az Irányelv Preambuluma több helyen is rögzíti, hogy az Irányelv az EJEJ-ben rögzített és az EJEJB ítélezési gyakorlatában tükröződő értelmezésre, továbbá az Alapjogi

²⁵ FANTOLY Zsanett – GÁCSI Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog, statikus rész*. Szeged, Iurisperitus Bt. Szeged, 2013. 74, 204.

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság védelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről

²⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 2.

Chartában rögzített jogosultságokra támaszkodik.²⁸ Ennek oka többek között az a tény, hogy az EJEB kiterjedt gyakorlattal rendelkezik az ártatlanság véelmével kapcsolatban. Kimondta a 6. cikk 2. pontjának sérelmét például a *Lamanna kontra Ausztria* ügyben, mivel a kérelmező jogerős felmentését követően a bíróságok a kártérítési eljárásban megállapították, hogy a kérelmezővel szembeni gyanú továbbra is fennáll.²⁹

Az EJEB a *Pándy kontra Belgium* ügyben szintén megállapította az ártatlanság véelmének megsértését is, mivel a nyomozási bíró a bűnügyi nyomozati szakasz végén a vádlottakat hírhedt sorozatgyilkosokhoz hasonlította. Az EJEB úgy ítélte meg, hogy ez a kijelentés lényegében tekinthető a bűnösség megállapításának is, amely előre azt sugallja a nyilvánosság számára, hogy a vádlott bűnös, és akár előrevetítheti az ügyben eljáró bíró döntését is.³⁰

A *Grabchuk kontra Ukrajna* ügyben az EJEB azt rögzítette, hogy sérül az ártatlanság véelme, amennyiben a büntetőeljárást részben bizonyítottság hiányában, részben pedig a gondatlan cselekmények elévülése miatti megszüntető határozatában a bíróság olyan megfogalmazást használ, amely egyértelműen kimondja, hogy a vádlott követte el a bűncselekményt.³¹

A fentiekén kívül számos olyan eset van, amelyben az EJEB az ártatlanság véelmével foglalkozik. Ez jelen tanulmány szempontjából azért jelentős, mert az ártatlanság véelme a tisztességes eljárásnak kiemelten fontos részgaranciája, és az EJEB által e tekintetben megállapított követelmények érvényesítése szintén hivatalbóli kötelessége a nemzeti bíróságoknak.

Összefoglalás

Összefoglalva az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy az officialitás a büntetőjog széles körben elterjedt és fontos elve. Az EUB gyakorlatából pedig szintén az következik, hogy számos olyan kötelezettsége van a nemzeti bíróságoknak, amelyet hivatalból kell megvizsgálniuk, függetlenül attól, hogy a felek kérelmezték-e.

Ennek az a jelentősége, hogy a tisztességes eljárás elve és az EJEB által garantált jogok (például a szabadsághoz és a biztonsághoz való jog, az ártatlanság véelme, a törvény nélküli

²⁸ RÓTH Erika: *Irányelv az ártatlanság véelméről*. In: Miskolci Jogi Szemle, 12. Évfolyam, különszám, 2017. 96.

²⁹ ECtHR, 10 July 2001, *Lamanna v Austria*, Appl. no. 28923/95.

³⁰ ECtHR, 21 September 2006, *Pándy v Belgium*, Appl. no. 13583/02.

³¹ ECtHR, 21 September 2006, *Pándy v Belgium*, Appl. no. 13583/02.

büntetés stb.) nem függhetnek a felek indítványától, így minden bíró köteles a tisztességes eljárás követelményét hivatalból érvényesíteni a büntetőeljárás során.³²

Abstract

Ex officio obligations of Member States in parallel proceedings

In the Member States of the European Union, national legal systems regulate in different ways when courts must act on a motion or ex officio. It is therefore worth examining what obligations the CJEU and the ECtHR case law imposes on national courts in this regard. The study examines cases where both administrative and criminal proceedings have been instituted. According to the practice of the CJEU and the ECtHR, the parallel administrative and criminal proceedings are not possible if the previous administrative proceedings were of a criminal nature. In such a case, the court or administrative authority must examine ex officio the principle of ne bis in idem. It must be examined whether a final decision has already been taken in the case in question. It is for the national courts duty to examine ex officio the nature of the case and to compare the legal nature of the various proceedings.

Irodalomjegyzék

Tanulmányok, folyóiratszócikkek

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I. kötet*. Atheneum, Budapest, 1915.

BANA Imre: *A „ne bis in idem” elv érvényesülése közigazgatási szankció és büntetőeljárás egyidejű alkalmazása során*. In: Új magyar közigazgatás, 10. Évf. 2. Szám, 2017. 35-41.

ELEK, Balázs: *Administrative and criminal proceedings in reflection of the principle of ne bis in idem*. In: Usaglasavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (acquis communautaire) Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih. Banja Luka, Istrazivacki Centar, 2018. 94-103.

ELEK, Balázs: *The NE BIS IN IDEM Principle in the Aspect of Criminal Punishment*. In: Revista Facultatii De Drept Oradea. Journal of The Faculty Of Law Oradea, Publicatie bianuala

1/2019. 35-44.

FANTOLY Zsanett – GÁCSI, Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog, statikus rész.* Szeged, Iurisperitus Bt. Szeged, 2013.

FICSÓR Gabriella: *A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai.* In: Büntetőjogi Szemle, 2017/2. 70-77.

KARSAI, Krisztina: *Transnational ne bis in idem principle in the Hungarian fundamental law.* In: Europe in Crisis: Crime, Criminal Justice, and the Way Forward, Sakkoulas Publications, Athens, 2017. 409-440.

LASAGNI, Giulia – MIRANDOLA, Sofia: *The European ne bis in idem at the Crossroads of Administrative and Criminal Law.* In: eucrim. The European Criminal Law Associations' Forum, issue 2019/2. 126-133.

LICHTENSTEIN, András: *The Principles of Legality and Officiality in Criminal Procedure.* In: Central & Eastern European Legal Studies; 2018. Issue 2. 290-293.

POLT, Péter (szerk.), *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez,* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2020.

RÓTH Erika: *Irányelv az ártatlanság vélelméről.* In: Miskolci Jogi Szemle, 12. Évfolyam, különszám, 2017. 95-106.

Internetes hivatkozások

PUCCIO, Andrea: *Double jeopardy in European and Italian case law: a summary of the most significant rulings.* 2019.,
<https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=221EE609-305A-4699-951F-48B7C3B03F2B> (2021. 07. 13.)

Jogszabályok

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

Charter of Fundamental Rights of the European Union

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4. XI. 1950

Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings

Jogesetek

C-489/10 Bonda case

C-297/07 Bourquain case

C-617/10 Hans Akerberg Fransson case

C-537/16 Garlson case

C-486/14, Kossowski case

C-524/15 Luca Menci case

C-398/12 M case

C-491/07 Turanský case

ECtHR (Grand Chamber), 15 November 2016, *A and B v. Norway*, Appl. no. 24130/11 and 29758/11.

ECtHR, 21 September 2006, *Grabchuk v Ukraine*, Appl. no. 8599/02.

ECtHR, 10 July 2001, *Lamanna v Austria*, Appl. no. 28923/95.

ECtHR, 6 June 2019, *Nodet v. France*, Appl. no. 47342/14.

ECtHR, 21 September 2006, *Pándy v Belgium*, Appl. no. 13583/02.

Wahdani Fahed: UDRP policy Scope and procedures

University of Debrecen, Faculty of Law and Political Science

Keywords: *UDRP, gtld, ICANN, Bad faith. Trademark*

Abbreviation:

- *ICANN: Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*
- *UDRP: Uniform domain names dispute policy*
- *gTLDs: Generic top-level domains*
- *TLDs Top-level domain names*

1. Introduction: Uniform Domain-Name Dispute-Resolution Policy

The UDRP developed the lawful structure that controls conflicts between a domain owner and a third party over the violent enrollment and application of the generic high-level domain names. Because of this, any kind of private or company can file a domain generic high-level domain name (gTLD) that utilizes the UDPR treatments.¹

1.1. Detentions and existence

The Uniform Domain-Name Dispute-Resolution Policy ("UDRP") is a practical mechanism founded by ICANN to deal with the conflict between main stakeholders (domain name owners and trademarks holders based on violation of domains registration at gTLD level or use of domain names in an illegal way. Universal Domain Name Dispute Resolution Policy.²

The domain names conflict commonly occurs between trademark holders and a domain names owner or registrant who has de facto enrolled a domain that violates the trademark owner's rights. In this circumstance, a trademark owner, referred to as the plaintiff in this kind of conflict, will undoubtedly attempt to either prevent the infringing domain name by not allowing the counterparty to utilize it or put it on hold. In line with this, ICANN took such a further step to deal with this new kind of conflict by creating a unique mechanism to be able to fix this dilemma by what so-called uniform dispute policy UDRP. The goal beyond this

¹ KETTEMANN Matthias: *The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online*, publisher Oxford University Press, UK, 1st edition, 2020, 219.

² RADU Roxana : *Negotiating Internet Governance*, Publisher Oxford University Press, UK, 1st edition, 2019, 92.

mechanism is to avoid complicated, long, and costly procedures related to or compared to the court system³.

Contrary to popular opinion that it was preferable to resort to the UDRP mechanism⁴, regulation of ICANN is believed to confirm the mandatory of using this mechanism before moving into a courthouse to resolve the conflict.

To shed light on how this mechanism works and to which extent it is practical, we need to explain UDRP rules and their procedural steps and conditions as follow:

1.2. Scope of UDRP policy procedures

To promote legal dispute decisions, ICANN offered two dispute decision forums: "The Uniform Domain-Name Resolution Policy (UDRP)" and "the Uniform Rapid Suspension (URS) system"⁵ Extra disputes are solved with the UDRP, enabling common regulation trademark insurance claims and having fewer procedural needs. The URS system can be utilized by signing up trademark holders with clear violation cases⁶. The UDRP Administrative Procedure might fix the following conflicts related to the domain that the registrant registered if it was comparable or similar to a trademark to which the plaintiff has rights: In this context, the other party (a "plaintiff") asserts concerning the Rules of UDRP Procedure that the registrant's domain name is confusingly comparable or similar to a trademark in which the plaintiff has legitimacy over that domain. In return, the registrant has no legal rights or genuine interests regarding that domain: The domain name owner has no legal or genuine interests worrying the Domain name in concern. The Domain name has been enrolled and is being utilized in bad faith. A typical model of a Domain name that has actually been used or utilized in bad faith is when the primary goal or the reason beyond registering such this domain is to trigger difficulties or create an obstacle to a rival's Business⁷. (UDRP), ended up being the 'significantly chosen system for domain conflict resolution'⁸. In this regard, on January 14, 2000, the first-ever case was solved via the UDRP mechanism⁹ based on the ICANN database. The practiced contracts with domain name owners by all certified registrars

³ European IPR Helpdesk, Fact Sheet Domain names and cybersquatting, November 2017, 6.

⁴ European IPR Helpdesk, Fact Sheet Domain names and cybersquatting, *ibid*, 6.

⁵ CLARKSON Kenneth, MILLER Roger: *Business Law: Text and Cases*, Publisher Cengage Learning, United Kingdom & United States 15th edition, 2020, 172.

⁶ *ibid*, 172.

⁷ domain names regulations, 28 mar 2016 at: <https://www.chambers.law/domain-names-regulations/>

⁸ RADU Roxana: *Negotiating Internet Governance*, *ibid*, 92.

⁹ HAIGHT Farley: Confusing the Similarity of Trademarks Law in Domain Name Disputes, "Akron Law Review: Vol. 52: Iss. 3, Article 1. (2019) Available at: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol52/iss3/1>

guarantee during the signed agreement that the domain names owners agree not to violate the rights of the other parties and accept to file any dispute come as a result of registered domain names to UDRP policy¹⁰.

1.3. UDRP procedures

When the trademark holder considered the domain name's owner as abusive to his rights, he would have the right to decide to bring a UDRP case -as Complainant- against the supposed Defendant. In line with this, the infringer who registers the allegedly abusive domain name will be obliged to be subject to the UDRP.

How does the UDRP policy mechanism work?

Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy that has been taken on by ('ICANN') sets forth the conditions within the contract's registration about any possible conflict that may accrue in the future between the main stakeholders and any various other parties ¹¹. Following that, and if the trademark holder thinks that a domain name owner violates his right on his Trademark, he might start a case under the (UDRP) Policy. In this context, and according to policy conditions related to enrollment of a gTLD domain name, it requires that the registrant provide such proceedings¹². Paragraph 4 of this Policy has contained (the 'Rules of Procedure' I -en, that require that the statements made based on the Registration covenant are accurate and complete. Besides that, the registration of the domain name indeed complies with all related laws and does not breach the legal rights of other litigants ¹³ .

The question arises here: What is the nature of the complaint, and what does it need to be considered to take place as an effective complaint? On the justification of the analysis of the objective requirements of improving online negotiation resolving of the e-disputes, it was clear that is mainly related to the increasing market of e-commerce¹⁴. It subsequently creates the requirement to settle legal disputes without straight interaction between the Defendant and compliant. Furthermore, it has indeed led to a new period of online conflict resolution¹⁵. In line with this, rationally, it assumes that the mechanism would be adequately effective to deal with

¹⁰ HAIGHT Farley: *Confusing the Similarity of Trademarks Law in Domain Name Disputes*, Ibid, 8.

¹¹ CHRISTIE Andrew, *Blackstone's Statutes on Intellectual Property*, Publisher Oxford University Press UK, 15th edition, 2020, 460.

¹² [Frequently Asked Questions: Internet Domain Names \(wipo.int\)](https://www.wipo.int/udrp/en/frequently-asked-questions)

¹³ CHRISTIE Andrew: *Blackstone's Statutes on Intellectual Property*, ibid, 460.

¹⁴ INSHAKOVA Agnessa, BOGOVIZ Aleksei: *Alternative Methods of Judging Economic Conflicts in the National Positive and Soft Law*, Publisher IAP, USA, 1st edition 2020, 131.

¹⁵ Ibid, 131.

such challenges. Theoretically, this vision has dominated the mainstream for a long time, but some observers have suggested that the UDRP treatment has become more expensive and complicated than initially meant and occasionally unforeseeable in its result. In addition, given that the UDRP decisions are not mandatory, both parties can take the situation to court if dissatisfied with the result. Based upon previous ICANN settlements, the probabilities appear to be piled heavily in support of the individual who claims or has trademark legal rights. To examine the ICANN conflict resolution rules ¹⁶.

Following that, (UDRP) is a nonmandatory adjudication treatment that is typically fixed within 60 times a lot faster than any court decision would certainly take ¹⁷. The UDRP authorizes complainants to submit a case with the resolution provider, defining, primarily, the domain in question, the holder of the domain, the registrar and registerer of the domain name, as well as the areas for the objection¹⁸. Such backgrounds report consists of, as their central standards, exactly how the domain is similar or similar to a mark to which the Complainant has legal rights; why the participant needs to be thought about as holding no rights or actual rate of interests regarding the domain that is the case of the debate; and why the domain name needs to be thought about as having been signed up as well as utilized in bad faith ¹⁹.

Moreover, the participant is provided the chance to protect himself versus the claims.²⁰ One of these guarantees is that the chosen Committee by the arbitration center of WIPO will, for that reason, guide the registrar indefinitely to transfer the questioned domain to Complainant²¹.

The application procedure is relatively easy. The plaintiff needs to attend to the issue to matching the UDR policy, which, among other things, need the complaint to include:

- the Complainant's option of the panel level including one member, three-member or ten;

¹⁶ STIM Richard: *Patent, Copyright & Trademark*, Publisher Nolo, California, USA 16th edition, 2020, p494.

¹⁷ *ibid* 494.

- INSHAKOVA Agnessa, BOGOVIZ Aleksei :*Alternative Methods of Judging Economic Conflicts in the National Positive and Soft Law*, *ibid*, P133.

¹⁸ WILD Charles, WEINSTEIN Stuart, NEIL Macewan, GEACH Neal: *Electronic and Mobile Commerce Law: An Analysis of Trade, Finance, Media and Cybercrime in the Digital Age*, Publisher Univ of Hertfordshire Press, Hertfordshire 1st edition, 2011, 77.

- MATHIASON John: *Internet Governance: The New Frontier of Global Institutions*, Publish Routledge London & New Yorkist edition, 2009, 156.

¹⁹ WILD Charles, WEINSTEIN Stuart, NEIL Macewan, GEACH Neal: *Electronic and Mobile Commerce Law: An Analysis of Trade, Finance, Media and Cybercrime in the Digital Age*, *ibid*, 77.

MATHIASON John, *Internet Governance: The New Frontier of Global Institutions*, *ibid*, 156.

²⁰ *Ibid*, 156.

²¹ *Ibid*, 156

- ABBOTT Frederick., COTTIER Thomas, GURRY Francis: *International Intellectual Property in an Integrated World Economy*, Publisher Wolters Kluwer, New York, 4th edition 2019, 556.

- the registrar beside whom the domain is registered;
- the Trademark on which the topic is based and also the products or services with which the Trademark is made use of;
- the domain name which is the topic of the question;
- the assumptions on which the debate is made;

1.4. UDRP conditions

Does the question that arises here is what has Complainant to prove to win this case under the UDRP umbrella? Within the scope of UDRP policy, the Complainant must prove that:

- 1- the domain is confusingly similar²² or the same as a trademark in which the plaintiff has legal rights²³.
- 2- The registrant has no legal rights or reputable interests concerning the domain²⁴.
- 3- The domain name owner has a reason based on bad faith beyond choosing this domain to be registered ²⁵.

1.4.1. Domain is confusingly similar or the same as a trademark

Beneath Section 4(a)(i) of the UDRP, a plaintiff needs to confirm both that it has rights in a legitimate trademark as well as that the questioned domain is confusingly similar to it²⁶.

²² CHRISTIE Andrew, *Blackstone's Statutes on Intellectual Property* ibid,460.

- MILLSTEIN Julian, NEUBURGER Jeffrey, WEINGART Jeffrey: *Doing Business on the Internet: Forms and Analysis*, Publisher Law Journal Pres., New York 2020, 21.

²³ KETTEMANN Matthias, *The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online*, ibid,219.

- RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan: *Maximising Success in UDRP Complaints*, World Trademark Review, July 1, 2016, issue 62, www.WorldTrademarkReview.com. 73-79.

²⁴ KETTEMANN Matthias, *The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online*, ibid,219.

²⁵ Ibid, p 7.

- CHRISTIE Andrew, *Blackstone's Statutes on Intellectual Property*, ibid,460.

- SCOTS Michael: *Scott on Multimedia Law*, Publisher Wolters Kluwer Law & Business, 2019 4th Edition - Volume 1 ,5-94.

-MILLSTEIN Julian, NEUBURGER Jeffrey, WEINGART Jeffrey: *Doing Business on the Internet: Forms and Analysis*, ibid,22.

- TWOMEY David. JENNINGS Marianne, GREENE Stephanie: *Anderson's Business Law & The Legal Environment - Comprehensive Edition*, Publisher Cengage Learning, USA& uk 24edeton ,2021, 171.

²⁶ ROCKMAN Howard: *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, Publisher John Wiley & Sons,2nd edition, 2020, 684.

- LLOYD Ian: *Information Technology Law*, Publisher Oxford University Press, UK, 9th edeton, 2020, 388.

- TWOMEY David,- JENNINGS Marianne ,GREENE Stephanie: *Anderson's Business Law & The Legal Environment* ibid,169

Not only do trademark legal rights establish a plaintiff's standing to bring a situation (a UDRP panel will certainly not take into consideration any various other elements if legal rights are not confirmed), yet the stamina or vulnerability of the alleged mark will additionally factor right into the Panel's investigation of the registrant's legal rights as well as breach of contract. It might identify the result of the case²⁷. In its revision to this controversial criteria, WIPO decided that the domain name will typically be considered confusingly comparable to that mark, Wherever the domain integrates the totality of a trademark; at the very least, a dominant attribute of the associated brand is recognizable in the domain²⁸. One important question that arises here is whether additional terms could effect the decision in favor that the domain name is confusingly similar to the Trade Mark or no? In this regard. The questioned domain name combines the TradeMark with the added term "blockchain." The enhancement of the expression "blockchain" does not resolve the confusing resemblance to the TradeMark as it is identifiable in this domain. Consequently, the Committee locates that the disputed domain corresponds to the TradeMark as well, as the disputed domain name is confusingly comparable to the TradeMark.

UDRP adheres to a relatively easy three-limb framework:

- the domain is confusingly comparable or identical to a trademark in which the Complainant has legal rights;
- the participant has no rights or authorized concern of interests regarding the domain name; as well as
- the respondent's domain has de facto been signed up and is being utilized in bad faith.

The three parts are additionally classified into six factors to consider:

- Does the plaintiff have enough position to bring a complaint?
- Is the domain name identical to the plaintiff's mark?
- Does the participant have an identified lawful right concerning the domain name?
- Does the respondent has a legit passion regarding the domain?
- Can the Complainant confirm that the participant signed up for the domain name with the Complainant's Trademark in mind?

- DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: *Australian Intellectual Property Law*, Publisher Cambridge University Press, UK, 4th edition 2020, P 554.

²⁷ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, World Trademark Review, July 1, 2016, issue 62, www.WorldTrademarkReview.com. 73-79.

²⁸ section 1.7 of WIPO *Overview of WIPO Panel Views on Selected UDRP Questions*, Third Edition ("WIPO Overview 3.0").

- Can the Complainant prove that the participant is presently using the domain in a method that unjustly targets the Complainant's mark²⁹? Regardless of such separate inquiries, the elements have to read as a whole; to put it simply, a plaintiff has to verify that the domain name was signed up and made use of with the critical function of taking unjust benefit of its approved rights³⁰. The initial part is within the single control of the plaintiff, which, in its most basic form, can be developed by holding an across the country or regionally enrolled trademark or solution mark. The second limb is gotten over by giving prima facie view, which is specified as "proof ample to generate a reality or raise an anticipation of fact unless shot down." ³¹: The third component is more explicit to be expected. In this context, bad faith calls for evidence of a stiff and wellful act by the respondent, particularly the plaintiff. The condition is additionally conjunctive, suggesting that past and also present conduct should be recognized. The question arises here if the subsequent bad faith usage takes effect in this term? Notwithstanding subsequent usage with bad faith, registering a domain name in good faith will not be enough under the UDRP³².

Inadequate proof or weak evidence is, among other things other many reasons why a complainant may decline, including a shortage to pay attention to these basic components. In such circumstances, the Complainant would not accomplish the wanted outcome, but inexperience is seldom compensated with a verdict of RDNH. Where Complainant's shortfall to meet the evidentiary demands of the Policy, the following question must be discussed: what connects a woefully inadequate complaint into the realms of abuse? ³³

Establishing Trademark Rights

Identical or Confusingly Similar to a Trademark There are two parts to this element. First, the Complainant must show that he or she has rights in the Trademark. Second, the Complainant must show that the domain name is identical, or confusingly similar, to that Trademark. The easiest way to prove rights in a mark is through federal trademark registration. Panels generally accept that such registrations are proof of ownership. However, you may also have acquired common law rights in an unregistered mark if it is distinctive or has acquired secondary meaning through use. Whether the domain name is identical or confusingly similar

²⁹ OGILVIE Micah, VALLE Caroline: *Avoiding UDRP misuse – from the misinformed to the malicious*, <https://www.worldtrademarkreview.com/brand-management/avoiding-udrp-misuse-misinformed-malicious>, 16 jan ,2020

³⁰ ibid

³¹ Ibid.

³² ibid

³³ ibid

involves comparing the claimed mark and the domain name. Notably, the removal of spaces and the addition of a top-level domain (such as .com), and the use of "www." are not relevant for this deter- nomination³⁴

When it comes to solving the conflict between domain name owners and trademark holders, it believes that registering marks without proving the related rights is not enough, which might dismiss the complaint³⁵. In this context, such evidence might consist of:

- Money spent on advertising and marketing;
- Unsolicited media insurance coverage; and also
- Sales, announcement, and also marketing initiatives;
- The period and continuation of the mark's usage;
- Sales terms as well as customer questionnaires ³⁶.

'Scope of protection, competitive and individuality (Hartwig, 2021)³⁷

Does the question arise if the mark is specific to a geographical area? What is the fate of the disputed domain name related to this mark? According to common law mark, such these circumstances consider whether that Trademark is limited to a specific geographic market, then the Panel might admit the registrant right to operate that disputed domain name in that regional market ³⁸.

The Complainant's requirements supply a copy of the enrollment certificate from any kind of Jurisdiction to determine his legal rights in his Trademark. ³⁹. Consequently, this step is further logical and suggests that all the rejections and resistance are eliminated from the meant Trademark, giving the claimant the right to release the Trademark Certificate ⁴⁰. It must provide proof if the Complainant possesses an authorized mark in the Jurisdiction where the registrant lives ⁴¹.

The Panel rejected shifting the domain name 'religionnewsservice.com' to the proprietor of the RNS NEWS design mark because the expression 'had been abandoned. As

³⁴ ROCKMAN Howard, *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, Publisher John Wiley & Sons, 2nd edition, 2020, 684.

³⁵ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79

³⁶ ibid 73-79.

³⁷ HARTWIG Henning; *Research Handbook on Design Law*, Publisher Edward Elgar Publishing, UK & USA, 1st edition, 2021, 166.

³⁸ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

³⁹ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

⁴⁰ SINGLA R.K., *Business Studies - Class 11 - CBSE (2020-21)*, Publisher Global Publications, Delhi, 1st edition, 2021, 355.

⁴¹ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

the Panel justified this decision due to the reality that the Complainant had likewise registered the expression religion on the Supplemental Register was not enough because it did not, by itself, show that the expression had gotten distinctiveness ⁴².

Plaintiffs must provide sufficient proof that the mark works as a resource sign if the declared mark has any uncertain geographical significance or integrates a geographic term. If the registrant utilizes a domain name in a manner that connects entirely to the geographic relevance of the mark, the objection might stop working. A UDRP panel declined to move the domain name 'wifi-Paris. Com' to the City of Paris due to the fact that while the city had actually enrolled the Trademark PARIS AND DESIGN, it might not reveal that it had trademark rights to Paris' geographical term by itself ⁴³.

Trademarks formed of generic or descriptive phrases might deal with difficulties on all three plan aspects. Some panels have discovered that differentiation of only one letter is enough to get over searching for complicated similarity to the domain name 'tirediscouter.com' was determined not confusingly comparable to the TIREDISCOUNTERS trademark. Furthermore, intend such a domain to explain the registrant's site content. Because situation, a panel might discover that the registrant has an actual interest rate in the domain name under reasonable usage protection or that the registrant is not practicing it in bad faith ⁴⁴. A UDRP board declined to transfer the domain 'publicstoragephoenix.com' to the proprietor of the general public STORAGE mark because the respondent has used the domain name descriptively to give details regarding storage available to Phoenix citizens ⁴⁵.

Furthermore, if the mark was included in random letters or consisted of general phrases, various other individuals might legally use it. In such a situation, as with descriptive trademarks, complainants should conduct brand research in search engines to determine the degree to which other bodies use identical or related terms. In this context, the more other-party use, the larger the load on the Complainant to demonstrate that the domain name was enrolled and is used with the particular Trademark in mind ⁴⁶. For instance, a UDRP panel declined to transfer the domain 'MPS.mobi' to the proprietor of the enrolled MPS mark, keeping in mind that MPS is a usual three-letter phrase made use of by any type of other individuals for a diversity of services as well as because of nothing else proof of bad faith. By comparison, the Panel moved the domain 'ehf.com' to the EHF mark holder, regardless of the registrant's

⁴² ibid 73-79

⁴³ ibid 73-79

⁴⁴ ibid 73-79

⁴⁵ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

⁴⁶ ibid 73-79

evidence that EHF is a general acronym considering the Complainant explained that the registrant had indeed targeted the disputed mark ⁴⁷.

1.4.2. The registrant has no legal rights or interests in the registered domain name.

One of the main UDRP requirements to initiate the case is approving that the registrant has no legal rights or interests in the registered domain name presents in that the other party has neither legitimate interests nor legal rights in respect of the domain name^{48 49}. The UDRP lists three instances when a domain holder will have a legitimate interest in a domain name, even if it is confusingly similar to a mark. While the Complainant has the burden on this element (as with all elements of the claim), panels have noted the difficulty in proving a negative and have only required the Complainant to make prima facie showing a lack of legitimate interest and then shift the burden to the OTHER party.⁵⁰

1.4.3. the registrant has no legal rights or interests in the registered domain name.

One of the main UDRP requirements to initiate the case is approving that the registrant has no legal rights or interests in the registered domain name^{51 52 53 54 55}. Based on UDRP, the margin of legitimacy interest within domain name could include: The registrant uses or executes verifiable preparations to make use of the domain or a name representing it about a bona fide presence of items or services before any notice to the registrant of the conflict as Section 4(c)(i) suggests. ⁵⁶. The domain has generally known the registrant (as a particular business or other institution), also if it has also obtained no mark or rights in the service mark

⁴⁷ ibid 73-79

⁴⁸ CHRISTIE Andrew: *Blackstone's Statutes on Intellectual Property*, ibid p460.

⁴⁹ ROCKMAN Howard, *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, ibid, 684.

⁵⁰ Ibid 684.

⁵¹ DE VISSCHER Fernand, DUMONT Christopher: *The importance of prior rights in domain name disputes*, <https://simontbraun.eu/wp-content/uploads/2021/02/News-domain-names-Importance-of-prior-rights-bpost-February-2021.pdf>, February 2021, 1.

⁵² KETTEMANN Matthias, *The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online*, Ibid, 219.

⁵³ MURRAY Andrew: *Information Technology Law: The Law and Society*, ibid, 426.

⁵⁴ ROCKMAN Howard: *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, ibid, 684.

⁵⁵ MILLSTEIN Julian, NEUBURGER Jeffrey, WEINGART Jeffrey: *Doing Business on the Internet: Forms and Analysis*, ibid,4-20.

- STOKES Simon, *Art and Copyright Publisher Bloomsbury Publishing*, UK & USA,1st edition, 2021, 224.

- SCOTT Michael., *Scott on Multimedia Law*, ibid, 5-94.

⁵⁶ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

as seen in Section 4(c)(ii).⁵⁷ The registrant accepts a legit noncommercial or reasonable use of the domain without intent for a commercial gain to divert customers misleadingly or defame the hallmark or service mark moot.⁵⁸ In this regard, and the case that the other party has a legitimate interest in a domain, the matter of confusingly similar to a mark can be ignored⁵⁹ more often than not, the registered domain name related to personal names as trademarks is considered as solid indicators of good faith according to UDRP point of view⁶⁰. While the Complainant has the responsibility on this factor (as with all elements of the case), panels have kept in mind the challenge in showing an unfavorable as well as; consequently, the Complainant's burden is to establish prima facie revealing that the registrant has no legal rights or legitimate affairs in the domain⁶¹. just expected the Complainant to make prima facie proving an absence of genuine interest and afterward change the concern to the OTHER party.^{62 63}. this component is one of the various doubtful for a plaintiff because it seldom recognizes what proof exists to verify a registrant's right to utilize a domain, except where reasonable usage might be an element⁶⁴. In this relates to, the UDRP provides a non-exhaustive list of 3 conditions that show a registrant's legal claims or legal affairs in the disputed domain name⁶⁵:

Furthermore, Section 4(c)(ii) has indicated that the registrant (as Business, individual, or other organization) has been commonly known by the domain name, even if it has acquired no trademark or service mark rights⁶⁶.

The importance of showing the bonafide is to move the burden to approve the opposite to other parties⁶⁷. Furthermore, this aspect is the most unpredictable for a complainant since it rarely recognizes what proof exists to confirm a registrant's right to make use of a domain

⁵⁷ ibid 73-79

⁵⁸ ibid 73-79.

⁵⁹ ROCKMAN Howard: *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, ibid 684.

⁶⁰ LIPTON Jacqueline: *Internet Domain Names, Trademarks and Free Speech*, Publisher Edward Elgar Publishing, UK & USA, 1st edition, 2010, p191,

⁶¹ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

⁶² ROCKMAN Howard, *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, Publisher John Wiley & Sons, 2nd edition, 2020, p 684.

⁶³ RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid 73-79.

⁶⁴ RETTEW Douglas, UFFELMAN Jonathan: *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid, 73-79.

⁶⁵ DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: *Australian Intellectual Property Law*, Publisher Cambridge University Press, UK, 3rd edition, 2016, 50.

⁶⁶ BRYER Lanning, LEBSON Scott, ASBELL Matthew: *Intellectual Property Strategies for the 21st Century Corporation: A Shift in Strategic and Financial Management*, Publisher John Wiley & Sons, 1st edition, USA 2011, 92-93.

⁶⁷ ROCKMAN Howard, *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*, Publisher John Wiley & Sons, 2nd edition, 2020, p 684.

- RETTEW Douglas, UFFELMAN Jonathan: *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid, 73-79.

- NAVARRO Gonzalo, AGUIRRE Maria: *Quick Guide to WIPO Domain Name Dispute*

name, excluding where reasonable usage might be a critical factor ⁶⁸. This issue increases an inquiry below if the bonafide is constantly enough in such an instance. Any kind of legit interest arrangement for individual personal domain names needs to be composed differently. Most likely, the regulations may prevent some unapproved commercial uses of domain names if they are connected with a bona fide interest of the registrant⁶⁹. In line with this, The UDRP, for instance, justifies the evident arrangement to use a related domain name is related with a bona fide showing of products or services⁷⁰. In This regard, it makes good sense in a trademark-based system, probably in different commerce locations, since it totals two legitimate competing interests in making use of the mark consist of the personal name in a domain name⁷¹.

Suppose the plaintiff has signed up the trademark 'Hypo' for clinical syringes. Another one has indeed enrolled 'hypo.com' as a domain name for a company entailing the sale of method legislation examination questions. Also, he has registered the domain name in bonafide for particular objectives. In that case, he should be qualified to use it ⁷². On the other hand, if the practice and regulations behind the right of public advertisement hold any person from making any unjustified earnings from one more person's name or likeness, the mediation mechanism might not always enable enrollment of the personal names as a domain name is bona fide to benefit from that domain names based on unique name as a trademark to promote his services or goods in cyberspace. However, it is not simple to consider a situation where a person would undoubtedly enroll personal names as a domain name concerning such a purpose. Difficulties might occur under a new character legal rights framework where an individual name genuinely is a trademark, as wherever the individual concerned runs a business following his name. In these circumstances, perhaps, trademark-based legislations should use concerning the trademarked term. Why would any person register the domain name tomford.com to offer products or services unrelated to Tom ford? It will undoubtedly approve the assumption that people have a right to avoid unauthorized commercial earnings being made from the famous internet characters, at the very least in '-name.com' area.⁷³

⁶⁸ RETTEW Douglas, UFFELMAN Jonathan: *Maximising Success in UDRP Complaints*, ibid,73-79.

⁶⁹ LIPTON Jacqueline: *Internet Domain Names, Trademarks and Free Speech*, ibid,191.

⁷⁰ LIPTON Jacqueline: *Internet Domain Names, Trademarks and Free Speech*, ibid,191.

- MURRAY Andrew, *Information Technology Law: The Law and Society* ibid,426.

- BRYER Lanning, LEBSON Scott, ASBELL Matthew : *Intellectual Property Strategies for the 21st Century Corporation: A Shift in Strategic and Financial Management*, ibid,92,93.

⁷¹ LIPTON Jacqueline: *Internet Domain Names, Trademarks and Free Speech* ibid,191.

⁷² Ibid,191.

⁷³ Ibid,192.

1.4.3. Bad faith⁷⁴

Bad faith matters, plays a crucial role in deciding the rights, and proves the violation against main stakeholders in cyberspace. In this connection, para 4 of the UDRP regulation indicated that the domain name has been registered and used in bad faith⁷⁵. The question arises here how is can bad faith matter approved? The essential characteristic of this element is whether the registrant is mala fide, as explained in part (c) and para 4(b) of the UDRP Policy. In this context, it is indicated that the panelist may use it as proof that the enrollment and usage of a domain name are in bad faith⁷⁶.

(a) factors showing that the registrant has enrolled or gained the domain name fundamentally for the intention of sale, hiring, or otherwise shifting the enrolled domain name to the Complainant involved in the case where the other party is the owner of the Trademark, service mark or to a contender of that Complainant, for worthwhile remuneration over documented real value or cost directly related to the domain name; or⁷⁷

(b) the registrant has enrolled the domain name in order to block the trademark or service mark' owner from using it in a corresponding domain name, provided that the registrant has been involved in the behavior of such demeanor; or⁷⁸

(c) the registrant has registered the domain name principally for the goal of preventing the contender from practicing his job⁷⁹ ; or (d) by using the domain name, the registrant has purposely endeavored to draw, for profitable gain, web users to their web site or cyber location, by generating a case of possible confusion⁸⁰ with the Complainant's mark as to the origin, sponsoring connection⁸¹

⁷⁴ DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: *Australian Intellectual Property Law*, Ibid 554.

⁷⁵ MURRAY Andrew, *Information Technology Law: The Law and Society*, Ibid 426.

⁷⁶ DE VISSCHER Fernand, DUMONT Christopher: *The Importance Of Prior Rights In Domain Name Disputes*, Ibid p1.

- DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: *Australian Intellectual Property Law* Ibid, 50.

⁷⁷ THRONSON MARK, ROTH GABRIELLE, GROSSMAN JON: *Intellectual Property Legal Opinions*, Ibid 9-40.

⁷⁸ Ibid 9-40.

⁷⁹ NAVARRO Gonzalo, AGUIRRE Maria: *Quick Guide to WIPO Domain Name Dispute Resolution Services for the .MX ccTLD*, Ibid,18.

⁸⁰ MILLSTEIN Julian, NEUBURGER Jeffrey, WEINGART Jeffrey: *Doing Business on the Internet: Forms and Analysis*, Ibid,4-22.

⁸¹ THRONSON MARK, ROTH GABRIELLE, GROSSMAN JON: *Intellectual Property Legal Opinions*, Ibid 9-40.

- MURRAY Andrew, *Information Technology Law: The Law and Society*, Ibid,426.

1.5. Case study: UDRP practical procedures

In the case *bpost vs. bpost.com*, the suit has been applied Arbitration and also Mediation Center of the WIPO over the disputed domain name "bpost.com." Registered on April 16, 2001. On August 16, 2010, this Trademark was certified and enrolled in the domain name "bpost.COM" register February 4, 2010. According to the ("UDPR") Policy, and associated to paragraph 4(a), the Complainant should verify that the said domain name is similar or confusingly similar to the Complainant's Trademark, as well as, besides that, the domain name holder has no legal rights or legitimate interests in regard of that Trademark.. in this context, the Complainant is the proprietor of the trademark "bpost NV" According to the (" UDPR") regulation, and also related to paragraph 4(a), the Complainant has to verify that the suggested domain equals or confusingly alike to the Complainant's Trademark, and, besides that, the domain name owner has no legal rights or legitimate rate of interests in respect of that Trademark. and iii. the contested domain name has been used and registered and in bad faith⁸². the arbitration panel did not find it challenging to meet the requirement of the first part of the Policy related to the matter of the identical or confusingly similar nature of the domain name "bpost.com" and the trademark "BPOST." Hence it decided it has met the rules as for the rest conditions related to LEGITIMATE INTERESTS - REGISTRATION AND USE IN BAD FAITH. The complainants claimed that the domain name holder is a settler and has no legitimate interest. To use the phrase "bpost"⁸³.

Furthermore, they have argued that the domain name holder had never used the targeted domain name in good faith showing of goods or services. The solitary goal of using this domain name was to distract and mislead the targeted consumers confusingly and take advantage of the reputation of the complainants' trademarks. Instead of that, The Panel consternated on time between registering the domain name (i.e., April 16, 2001) and the invoked right (i.e., August 16, 2010). Having this in mind, the Panel did not find any suspicious behavior that could indicate bad faith regarding the domain name "bpost.com." the Panel emphasized that holding several domain names is not per se proof of bad faith.

⁸² DE VISSCHER Fernand, DUMONT Christopher: *The Importance Of Prior Rights In Domain Name Disputes*, Ibid,1.

⁸³ Ibid, p1.

The mediation committee of WIPO expressed that the domain name holder could not display the then non-existing Complainant's Trademark; as well, he failed to target the Complainant when enrolling the questioned domain name ⁸⁴.

This result clarifies established case law where, missing extraordinary situations, when trademark enrollment after a domain name is being registered (or released application), this behavior (registering domain name) cannot be explained as having been conducted in bad faith, as the domain name holder cannot have been mindful of the Complainant's Trademark as of the moment when enrolled the domain name. Consequently, the Committee rejected the Complainant ⁸⁵.

Conclusion

This disappointing result for the "bpost" trademark holder sounds the alarm over the leading standard: first-come-first-served, which is a crucial matter for legitimizing the originality of the contested domain mirrored the advantage given to one of the domain names' conflicts parties. Furthermore, there is no concept of territoriality relevant to domain names. Constantly, Shielding the one who registers the domain is a conscious decision to take care of contested domain names bearing in mind the complexity of the domain names dispute. This case is an example where the domain owner's purpose in registering the domain was to unjustly maximize the Complainant's unregistered mark in the preoccupation of getting trademark legal rights. This case did also show that the Panel has ignored some subjective clues that could establish bad faith intention against that party, for instance, (i) business merging, shortly before or after the case (ii) the party was a previous staff member), (iii) following the Complainant's filing of a trademark request ⁸⁶.

References

- KETTEMANN Matthias: The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online, publisher Oxford University Press, UK, 1st edition, 2020.
- RADU Roxana: Negotiating Internet Governance, Publisher Oxford University Press, UK, 1st edition, 2019.
- European IPR Helpdesk, Fact Sheet Domain names and cybersquatting, November 2017.

⁸⁴ Ibid, p1.

⁸⁵ DE VISSCHER Fernand, DUMONT Christopher: *The Importance Of Prior Rights In Domain* Ibid, 1.

⁸⁶ Ibid, 3.

- CLARKSON Kenneth, MILLER Roger: Business Law: Text and Cases, Publisher Cengage Learning, United Kingdom & United States 15th edition, 2020.
- domain names regulations, March 28, 2016, at: <https://www.chambers.law/domain-names-regulations/>
- HAIGHT Farley: Confusing the Similarity of Trademarks Law in Domain Name Disputes, "Akron Law Review: Vol. 52: Iss. 3, Article 1. (2019) Available at: <https://ideaexchange.uakron.edu/akronlawreview/vol52/iss3/1>
- CHRISTIE Andrew, Blackstone's Statutes on Intellectual Property, Publisher Oxford University Press UK, 15th edition, 2020.
- Frequently Asked Questions: Internet Domain Names (WIPO. int)
- INSHAKOVA Agnessa, BOGOVIZ Aleksei: Alternative Methods of Judging Economic Conflicts in the National Positive and Soft Law, Publisher IAP, USA, 1st edition 2020
- STIM Richard: Patent, Copyright & Trademark, Publisher Nolo, California, USA 16th edition, 2020.
 - WILD Charles, WEINSTEIN Stuart, NEIL Macewan, GEACH Neal: Electronic and Mobile Commerce Law: An Analysis of Trade, Finance, Media and Cybercrime in the Digital Age, Publisher Univ of Hertfordshire Press, Hertfordshire 1st edition, 2011.
 - MATHIASON John: Internet Governance: The New Frontier of Global Institutions, Publish Routledge LONDON AND NEW Yorkist edition, 2009.
 - ABBOTT Frederick., COTTIER Thomas, GURRY Francis: International Intellectual Property in an Integrated World Economy, Publisher Wolters Kluwer, New York, 4th edition 2019.
 - MILLSTEIN Julian, NEUBURGER Jeffrey, WEINGART Jeffrey: Doing Business on the Internet: Forms and Analysis, Publisher Law Journal Press., New York 2020.
 - RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan: Maximising Success in UDRP Complaints, World Trademark Review, July 1, 2016, issue 62, www.WorldTrademarkReview.com.
 - CHRISTIE Andrew, Blackstone's Statutes on Intellectual Property, *ibid*, 460.
 - SCOTS Michael: Scott on Multimedia Law, Publisher Wolters Kluwer Law & Business, 4th Edition - Volume 1, 2019.
 - TWOMEY David. JENNINGS Marianne, GREENE Stephanie: Anderson's Business Law & The Legal Environment - Comprehensive Edition, Publisher Cengage Learning, USA & UK 24edition, 2021.
- KETTEMANN Matthias, The Normative Order of the Internet: A Theory of Rule and Regulation Online, Oxford University Press, UK, 2020, 219.
- ROCKMAN Howard Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs, Publisher John Wiley & Sons, 2nd edition, 2020.
- LLOYD Ian: Information Technology Law, Publisher Oxford University Press, UK, 9th edition, 2020.
- TWOMEY David. JENNINGS Marianne, GREENE Stephanie: Anderson's Business Law & The Legal Environment *ibid*, 169
- DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: Australian Intellectual Property Law, Publisher Cambridge University Press, UK, 4th edition 2020.
- RETTEW Douglas; UFFELMAN Jonathan, Maximising Success in UDRP Complaints, World
 - Trademark Review, issue 62, www.WorldTrademarkReview.com. July 1, 2016,
 - WIPO, Overview of WIPO Panel Views on Selected UDRP Questions, Third Edition ("WIPO Overview 3.0").

- OGILVIE Micah, VALLE Caroline: Avoiding UDRP misuse – from the misinformed to the malicious, <https://www.worldtrademarkreview.com/brand-management/avoiding-udrp-misuse-misinformed-malicious>, January 16, 2020.
- ROCKMAN Howard, intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs, Publisher John Wiley & Sons, 2nd edition, 2020.
- HARTWIG Henning: Research Handbook on Design Law, Publisher Edward Elgar Publishing, UK & USA, 1st edition, 2021.
- SINGLA RK, Business Studies - Class 11 - CBSE (2020-21), Publisher Global Publications, Delhi, 1st edition, 2021.
- DE VISSCHER Fernand, DUMONT Christopher: the importance of prior rights in domainname disputes, <https://simontbraun.eu/wp-content/uploads/2021/02/News-domain-names-Importance-of-prior-rights-bpost-February-2021.pdf>, February 2021.
- STOKES Simon, Art and Copyright Publisher Bloomsbury Publishing, UK & USA, 1st edition, 2021,
 - LIPTON Jacqueline: Internet Domain Names, Trademarks, and Free Speech, Publisher Edward Elgar Publishing, UK & USA, 1st edition, 2010.
 - DAVISON Mark, MONOTTI Ann, WISEMAN Leanne: Australian Intellectual Property Law Publisher Cambridge University Press, UK, 3rd edition, 2016.
- BRYER Lanning, LEBSON Scott, ASBELL Matthew: Intellectual Property Strategies for the 21st Century Corporation: A Shift in Strategic and Financial Management, Publisher John Wiley & Sons, 1st edition, USA 2011.
- THRONSON Mark, ROTH Gabrielle, GROSSMAN Jon: Intellectual Property Legal Opinions, Publisher Wolters Kluwer new York, 2nd edition, 2020.
- NAVARRO Gonzalo, AGUIRRE Maria: Quick Guide to WIPO Domain Name Dispute Resolution Services for the.MX ccTLD, Geneva October 8, 2020, https://www.wipo.int/export/sites/www/amc/en/docs/cctld_mx.pdf, workshop, WIPO IADR Arbitration, and Mediation Center.

Handlery Anna: The Importance of Corporate Governance in Multinational Companies

University of Debrecen, Faculty of Law, 5th year law student

Key words: *corporate governance, multinational companies, Enron, Sarbanes-Oxley Act, OECD*

Introduction

After relative obscurity, corporate governance became one of the most popular topic in the field of Corporate Law, seeking the answer: who is governing the huge companies and how can the management be monitored. Giving a concrete definition to this terminology is challenging, but most simplistically we can say: corporate governance includes everything necessary for a company to function well, and to be able to satisfy all the needs of the shareholders and stakeholders. A company without proper corporate governance might result in serious problems. For instance, the management can prioritise its benefits over the company's interests, which can lead to the actual collapse of the company. In the 2000s, the consecutive collapses of the global companies to accounting and corporate fraud —caused by the management— drew the attention of the world to regulate this issue.

This paper aims to give a summary about the topic of corporate governance, by presenting firstly its definition and background. In addition, the study is also presenting the famous Enron case, a classic example of how a company should not be managed. We will see the consequences of this company's collapse, how it changed the world's attitude regarding this issue, and how it affected the legal framework. Therefore, the paper will discuss the Sarbanes-Oxley Act and also, how international organisations are dealing with the legislation. In this part, the role of the Organisation for Economic Co-operation and Development (hereinafter: OECD) will be highlighted.

1. About the corporate governance in general

Thanks to the dynamic economic growth in the recent decades and the ongoing internationalisation of companies, multinational enterprises gained leadership in the world economy. This new economic phenomenon has become the middle of attention in society, and

brought new challenges to the issue of corporate governance.¹ How can we define multinational companies? It can be defined as an enterprise that engages in foreign direct investments and which owns or, to a certain extent, controls value-added activities in several countries.² Multinational companies exist in a variety of forms, ranging from smaller companies that invest abroad to large groups that manage subsidiaries in an important number of countries.³ Some of the multinational companies, such as Google or Facebook could have a bigger impact on society than an actual sovereign state. A perfect example of this statement is that the annual net sales of some companies exceed the GDP of the more developed states.⁴

As I mentioned before, the domination of multinational companies brought with itself the importance of corporate governance. This issue first appeared in 1970, but gained its current form in 1990, as a result of fraud and accounting anomalies in the U.S. and Europe. Nowadays, in the 21st century, it is constantly forced to be regulated because companies face new challenges every day.⁵

Corporate governance has both a narrow and broad meaning. Narrowly defined, it concerns the relationships between corporate managers, directors and shareholders. On the other hand, more broadly defined, it concludes the combination of laws, regulations, listing rules, and voluntary private sector practices which enable the corporations to perform efficiently and generate profit.⁶ Furthermore, corporate governance describes all the influences affecting the institutional processes, including those for appointing the controllers and regulators, involved in organizing the production and sale of goods and services.⁷ We can also say that corporate governance is the governance system of big companies, based on the separation of functions and powers between the owners, the management, the board of directors and supervisory board. The separation of functions means that the ownership, monitoring, and management functions are split up. In contrast, the separation of powers means

¹ BARTÓK István: *A felelős társaságirányítás rendszerei nemzetközi kontextusban*, 107. sz. Műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 2008, 4.

² DUNNING, John H. – LUNDAN, Sarianna M.: *Multinational Enterprises and the Global Economy, Second Edition*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2008, 3.

³ MAYRHOFFER, Ulrike – PRANGE, Christiane: *Multinational Corporations (MNCs) and Enterprises (MNEs)*. In: COOPER, Carry L. - VODOSEK, Markus - HARTOG, Deanne N. Den – MCNETT, Jeanne M. (eds.): *Wiley Encyclopedia of Management*. 2015, 2. <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom060148> (2021.10.17.)

⁴ AUER Ádám: *Corporate governance. A felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*, Dialóg Campus, Budapest, 2017, 16.

⁵ TASI Miklós: *Vállalatirányítási rendszerek*, Eudutus Főiskola, Budapest, 2011, 25. <https://docplayer.hu/1000687-Vallalatiranyitasi-rendszerek-dr-tasi-miklos.html> (2021.10.18.)

⁶ SHAFI, Mohamad: *The Importance of Effective Corporate Governance*, SSRN Electronic Journal, 2004, 2-3. https://www.researchgate.net/publication/228237979_The_Importance_of_Effective_Corporate_Governance (2021.10.18.)

⁷ TURNBULL, Shann: *Corporate Governance: Its scope, concerns and theories*, Corporate Governance 1997/4, London, 181.

that the boards could keep the management in strong control and the owners could hold the bodies into account.⁸

2. Corporate governance in the U.S.

If we talk about corporate governance, it is essential to discuss it in the context of the U.S., where the issue had arisen for the first time into public awareness after the company scandals in 2000s. The root of the scandals was quite the same: false accounting, sham contracting, and irresponsible financial strategy. All of these reasons can be traced back to the lack of corporate governance in the respective company, which had a repercussion on the markets and further deepened the emerging capital crisis. The American legislators have recognized that the function of the business sector is an important element of everyday life, so a comprehensive reform was needed, which could prevent a similar scandal like in the early 2000s.⁹ As a result of these actions, the Sarbanes-Oxley Act was born in 2002, to tighten the control among U.S. companies.¹⁰

In this part of the study, I will present the Enron case and how its collapse opened Pandora's Box for other companies who suffered the same end. In addition, some provisions of the Sarbanes-Oxley Act will be discussed.

2.1. Enron case

Enron Corporation was an American energy trading company, founded in 1985. In the beginning, it was very successful and in just 15 years, Enron became America's seventh-largest company, employing 21,000 staff in more than 40 countries.¹¹ The Fortune Magazine named it six times in a row the "Most Innovative Company in America". It was also consistently ranked near the top of everyone's lists in the quality of management, employee talent, and quality of products and services.¹² As it turned out, Enron's success story was not real, meaning that it did not show the real economic performance. Accordingly, the company reported huge

⁸ TASI: op. cit., 25.

⁹ HALÁSZ Vendel – KECSKÉS András: *Társaságok a tőzsdén*, HVG-ORAC, Budapest, 2011, 189-190.

¹⁰ VALENTINY Pál: *Válságban a verseny – válságban a verseny?* In: VALENTINY Pál - KISS Ferenc László - NAGY Csongor István (eds.): *Verseny és szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2012, 110.

¹¹ BBC News: *Enron scandal at-a-glance*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1780075.stm> (2021.10.18)

¹² MEREDITH, Cate: *Most innovative company in America*. <https://caraellison.wordpress.com/2013/05/07/most-innovative-company-in-america/> (2021.10.18.)

losses in 2001, and in the same year, bankruptcy proceedings were issued against them in December.

Therefore, the root of the scandal was the lack of corporate governance, caused by the weak control and accountability of auditors.¹³ The management treated the shareholders' assets as their own, the profits and debts were not reflected properly in the company's accounts, and thus they painted a completely false image about the company.¹⁴ The management hid the financial losses of the company's trading business using mark-to-market accounting. This technique measures a security-based value on its current market value instead of its book value. So, this way the company would build an asset, such as a power plant, and immediately claim the projected profit on its books, even though the company had not made one dime from it. If the revenue from the power plant is less than the projected amount, instead of taking the loss, the company would then transfer the asset to an off-the-books corporation where the loss would go unreported. This type of accounting enabled Enron to write off unprofitable activities without hurting its bottom line.¹⁵ In addition, the management manipulated the energy market and embezzled corporate funds.

As a result of the scandal, a lot of people lost not only their job but their social insurance as well, which was invested in Enron shares. The Arthur Andersen accounting firm also failed in the scandal, because it was suspected that they deliberately destroyed financial information.¹⁶ The conspiracy that Andersen intentionally helped Enron to hide the losses and destroy several physical and electronic documents intending to cover the truth was proved.¹⁷ Consequently, the Andersen-effect terminology was born, which is a reference to auditors performing even more due diligence than previously required to prevent the kinds of financial and accounting errors that caused Enron's collapse.¹⁸

Therefore, it is evident that one of the worst things that can happen to a company is if the management focuses on its own interests rather than respecting the benefits of the company. In the present case, this happened because the management exploited the trust of the shareholders and also, because the lack of transparency and control. Based on the consequences

¹³ VALENTINY: op. cit., 107.

¹⁴ TRAN, Mark – KHAW, Stefanie: *Enron*. <https://www.theguardian.com/business/2006/jul/06/corporatefraud.enron> (2021.10.18.)

¹⁵ SEGAL, Troy: *Enron Scandal: The Fall of a Wall Street Darling*. <https://www.investopedia.com/updates/enron-scandal-summary/> (2021.10.18.)

¹⁶ TASI: op. cit., 35.

¹⁷ Hg.org: *The Fallout of Arthur Andersen and Enron on the Legal Landscape of American Accounting*. <https://www.hg.org/legal-articles/the-fallout-of-arthur-andersen-and-enron-on-the-legal-landscape-of-american-accounting-31277> (2021.10.18.)

¹⁸ KENTON, Will: *Andersen Effect*. <https://www.investopedia.com/terms/a/anderseneffect.asp> (2021.10.19.)

of the Enron case and the following series of scandals, it is not an exaggeration to say that it could be considered as the backgrounds of the financial crisis in 2007-2008. Thus, the U.S. has proposed to create a rule that prevents companies from using loopholes to avoid their accountability. As a result, the Sarbanes-Oxley Act was born.

2.2. New regulatory reform: Sarbanes-Oxley Act

On July 30, 2002, the Congress passed the Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act, more commonly known as Sarbanes-Oxley Act, mainly as a reaction to the high-profile corporate accounting scandals. The Act's primary purpose—which is consistent with the official name of the law—was to fix auditing of U.S. public companies.¹⁹ The Sarbanes-Oxley Act name came from the name of its sponsors, Paul Sarbanes, a Democrat from Maryland, and Michael Oxley, a Republican from Ohio. After Congress passed the bill, President George Bush signed it into law.²⁰

The Sarbanes-Oxley Act²¹ has 11 chapters. Sections 302 and 404 create the most radical, ongoing, and potentially burdensome compliance obligations.²² Thus these two sections will be presented in more detail.

Section 302 contains provisions about the corporate responsibility for financial reports and can be found in the third chapter with the title 'Corporate Responsibility'. The Section declares that the Commission shall require reports from the companies, which should certify that the "signing officer"—in public firms the CEO and the CFO—has reviewed the report and based on its knowledge the report does not contain any untrue statement of a material fact. Moreover, the disclosures to key stakeholders must be more than just complying with generally accepted U.S. accounting principles, because they must be fairly present in all material respects. Another important provision of this section is that the "signing officers" are expected to be able to demonstrate that there is a reliable process in place to evaluate, at least quarterly, the controls in place to ensure the reliability of the data being produced by the Disclosure Staging Area.²³ It is also important that the CEO and the CFO are responsible for establishing

¹⁹COATES, John C.: *The goals and promise of the Sarbanes-Oxley Act*. Journal of Economic Perspectives. 21/2007, 91.

²⁰ Soxlaw: *Sarbanes-Oxley Act Origins*. <https://www.soxlaw.com/> (2021.10.20.)

²¹ U.S. House of Representatives: *The Sarbanes-Oxley Act of 2002*. Public Law 107-204. Washington D.C., Government Printing Office, 2002.

²² LEECH, Tim J.: *Sarbanes-Oxley Sections 302 & 404. A White Paper Proposing Practical, Cost Effective Compliance Strategies*, 2003, 1.

²³ LEECH: op. cit., 10.

and maintaining internal controls as presented as in the report and their conclusions about the effectiveness of it are based on their evaluations. Furthermore, Section 302 requires a company's CEO and CFO to take responsibility for the financial reports and personally certify that all records are complete and accurate. In particular, they must confirm that they accept personal responsibility for all internal controls and have reviewed these controls in the past 90 days.²⁴

Section 404 is about the management assessment of internal controls and it is part of the fourth chapter with the title 'Enhanced Financial Disclosures'. According to this section, the management needs to file an internal control report with its annual report, which must articulate management's responsibilities with the purpose to establish and maintain adequate internal control over financial reporting. In addition, it must articulate the management's conclusion on the effectiveness of these internal controls at year-end.²⁵ Moreover, as a new component, the external auditors must provide an opinion on the reliability of the assessment developed by management.²⁶ Therefore, the management is obliged to take responsibility for the establishment and maintenance of internal controls and it must evaluate the effectiveness of the internal control structure and the procedures for financial reporting.²⁷

After the Sarbanes-Oxley Act appeared and made a successful result, the need to regulate the issue of corporate governance became relevant all around the world. European countries started to follow the American example in order to improve their corporate governance and financial reporting.

3. Legislation of the international organizations

Nowadays, four international organizations are dealing with the regulation of corporate governance: the OECD, the European Union, the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank. The first two are the most important ones because the IMF and the World Bank did not create new principles, they share the perspective of the OECD, and mainly plays a role

²⁴ Laserfiche: 302? 404? Everything you need to know about Sarbanes-Oxley. <https://www.laserfiche.com/ecmblog/302-404-everything-you-need-to-know-about-sarbanes-oxley/> (2021.10.21.)

²⁵ Protivit: *Guide to Sarbanes-Oxley Act: Internal Control Reporting Requirements. Frequently Asked Questions Regarding Section 404. Updated to reflect the SEC's final rules.* 9. https://assets.corporatecompliance.org/Portals/1/745_3_sarboxsec404_2nd.pdf (2021.10.21.)

²⁶ LEECH: op. cit., 11.

²⁷ VERLEUN, Martijn - SOTIROPOULOS, Ioannis - VASILEIOU, Konstantinos: *The Sarbanes-Oxley Act and Accounting Quality: A Comprehensive Examination.* International Journal of Economics and Finance. 2011/3, 49-50.

in the effective enforcement of the principles.²⁸ Due to the complexity of this chapter, the study deals with the regulation of the OECD.

In the beginning, it should be emphasized that regarding the international context we can see mostly soft laws. These non-binding recommendations mostly provide guidance to the companies to achieve their goals more effectively. It is almost impossible to create a single, coherent rule in the EU environment because the company law traditions of the Member States are completely different. Therefore, the EU prefers to leave this task to the Member States, by supporting their self-regulatory mechanisms.²⁹

3.1. The role of the OECD

There are two main reasons why this paper is discussing the regulation of the OECD in the first place. It is more reasonable to present the legislation of international institutions from the universal level, thus to be able to see the rules that are not only authoritative for the European countries but to the U.S. as well. Secondly, this paper discussed in-depth the American side of this issue, so it is important to examine an international context that has relevant provisions for the U.S. Therefore, this is how the OECD gets in the picture, whose principles about corporate governance are considered one of the most important sources of law in this field. Good corporate governance supports market confidence, integrity and efficiency and further promotes economic growth and financial stability.³⁰

3.1.1. G20/OECD Principles of Corporate Governance

To promote better corporate governance, the OECD Principles of Corporate Governance were originally adopted by the 30 member countries of the OECD in 1999. The OECD purpose was to respond to corporate governance developments, including corporate scandals that further focused the minds of governments on improving corporate governance practices. The recommendation was revised in 2004 with the purpose to provide more

²⁸ AUER Ádám: *Corporate governance. Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek. Második, javított kiadás*, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015, 41.

²⁹ HOPT, Klaus: *European Company Law and Corporate Governance: Where Does the Action Plan of the European Commission Lead?* In: HOPT, Klaus J. – WYMEERSCH, Eddy – KANDA, Hideki – BAUM, Harald (eds.): *Corporate Governance in Context Corporations, States and Markets in Europe, and the US*, Oxford University Press, 2009, 124.

³⁰ WITHERELL, Bill: *The Revised OECD Principles of Corporate Governance: A Management Roadmap for Healthy, Well-Governed Companies*. In: *CFO Strategies: Corporate Accountability Forum 2004*, Monaco, 2004, 1-2.

effectively specific guidance for policymakers, regulators and market participants in improving the legal, institutional and regulatory framework that underpins corporate governance.³¹ Finally, the OECD Principles of Corporate Governance were updated in 2015 and are considered nowadays as the leading global standard to guide policymakers and regulators in devising effective institutional, legal and regulatory frameworks for the corporate governance of listed companies.³² It is still important to highlight that these principles are not binding for the countries, they just point out the legislative direction, by clearly identifying the key building blocks for a sound corporate governance framework and offering practical guidance for implementation at a national level. The Principles focus on publicly traded companies, both financial and non-financial.³³ In the following part of this paper, the OECD principles will be presented briefly.

The first principle is the importance of ensuring the basis for an effective corporate governance framework. The framework should promote transparent and fair markets and the efficient allocation of resources. In addition, it should be consistent with the rule of law and support effective supervision and enforcement. Effective corporate governance requires a legal and institutional framework that market participants can rely on when they establish their private contractual relations. It should also allow flexibility and address specificities of individual companies because what works well for one company or shareholder, does not mean that it can be generally applicable to every corporation.³⁴

The second principle is about the rights and equitable treatment of shareholders and key ownership functions. It requires that the framework should protect and facilitate the exercise of shareholders' rights and ensure the equitable treatment of all shareholders, including minority and foreign shareholders. In addition, all shareholders should have the opportunity to obtain effective redress for violation of their rights. This principle is important because the shareholding body is made up of individuals and institutions whose interests, goals and capabilities vary, so the company should watch out that no one's rights get violated and they are treated the same. There are several ways for shareholders to enforce their rights, for example, to initiate legal and administrative proceedings against management and board

³¹ JESOVER, Fianna – KIRKPATRICK, Grant: *The Revised OECD Principles of Corporate Governance and their Relevance to Non-OECD Countries*, 2005, 2. <https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/33977036.pdf> (2021.10.21.)

³² CELIK, Serdar – BLUME, Daniel: *New OECD Corporate Governance Reports and the G20/OECD Principles of Corporate Governance*, 2021. <https://corpgov.law.harvard.edu/2021/07/15/new-oecd-corporate-governance-reports-and-the-g20-oecd-principles-of-corporate-governance/> (2021.10.22.)

³³ OECD: *G20/OECD Principles of Corporate Governance*, OECD Publishing, Paris, 2015, 7-9. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en> (2021.10.22.)

³⁴ OECD (2015): op. cit., 12.

members. The legal system also provides mechanisms for minority shareholders to bring lawsuits when they have reasonable grounds to believe that their rights have been violated. Some basic rights of the shareholders are: election of board members, influencing the composition of the board, amendments to the company's organic documents.³⁵

The third principle contains provisions about institutional investors, stock markets, and other intermediaries. It requires the framework to provide sound incentives throughout the investment chain and provide for stock markets to function in a way that contributes to good corporate governance. The framework needs to be developed with a view to the economic reality. The best method of shareholder engagement can be for example voting at shareholder meetings and having direct contact and dialogue with the board and management as well.³⁶

The fourth principle presents the role of stakeholders in corporate governance. It requires the recognition of the rights of stakeholders established by law or through mutual agreements and encourage active cooperation between corporations and stakeholders in creating wealth, jobs, and the sustainability of financially sound enterprises. The mentioned co-operation can constitute a valuable resource for building competitive and profitable companies. Stakeholders have several rights, such as obtaining effective redress for violation of their rights or access to relevant, sufficient and reliable information on a timely and regular basis.³⁷

The fifth principle deals with disclosure and transparency. It is important to make timely and accurate disclosure on all material matters regarding the corporation, including the financial situation, performance, ownership, and governance of the company. Usually, public disclosures are required minimum once a year, but some countries require periodic disclosure on a semi-annual or quarterly basis, or even more frequently in the case of material developments affecting the company. Voluntary disclosures are also possible. Disclosures help to improve public understanding of the structure and activities of companies, corporate policies and performance concerning environmental and ethical standards.³⁸

The sixth and also last principle presents the responsibilities of the board. Based on this principle, the corporate governance framework should ensure the strategic guidance of the company, the effective monitoring of management by the board, and the board's accountability to the company and the shareholders. It is important that the principle should be applicable to

³⁵ OECD (2015): op. cit., 18-19.

³⁶ OECD (2015): op. cit., 29.

³⁷ OECD (2015): op. cit., 34-35.

³⁸ OECD (2015): op. cit., 37-38.

any type of board structure. The board has several responsibilities, such as monitoring managerial performance and achieving an adequate return for shareholders, while preventing conflicts of interest and balancing competing demands on the corporation. In addition, to oversee the risk management system and systems designed to ensure that the corporation obeys applicable laws.³⁹

3.1.2. OECD Guidelines for Multinational Enterprises

The OECD Guidelines for Multinational Enterprises (hereinafter: Guidelines) could be an interesting document regarding the paper's topic, because it is addressed to huge companies, like Enron. Originally, the first document was adopted in 1976. Since then, it was revised a few times, in 1979, 1982, 1984, 1991, 2000 and 2011. From all of these revisions, we should highlight the 2000 Review firstly, which made the Guidelines more complete and better-adapted instrument. It was necessary to create the Guidelines because new issues have gained prominence and the international consensus on appropriate business conduct evolved rapidly. One of the most important changes, what the 2000 Review brought with itself, was introducing recommendations on human rights and encouraging enterprises to raise their environmental performance. When the OECD adopted the Guidelines as part of the Declaration on International Investment and Multinational Enterprises, it has promoted cooperation in this field through a balanced framework of nonbinding principles and standards addressed to governments and enterprises.⁴⁰

If we want to sum up briefly the role of the Guidelines, we could say that it reflects the expectation from governments to businesses on how to act responsibly. It requires responsible business conduct in all key areas of business responsibility, such as human rights, labour rights, environment, bribery, consumer interests, as well as information disclosure, science and technology, competition, and taxation.⁴¹ As mentioned before, the latest revision was in 2011. Therefore, in the following part of the study, I am presenting some important and interesting provisions from it.

The General Policies part mention some obligations of the enterprises, such as they have to contribute to economic, environmental and social progress to achieve sustainable

³⁹ OECD (2015): op. cit., 45-46.

⁴⁰ OECD: *Policy Brief - The OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. 2-4. <https://www.oecd.org/investment/mne/1903291.pdf> (2021.10.23.)

⁴¹ OECD: *Responsible Business Conduct, the new normal for a sustainable future*. <https://mneguidelines.oecd.org/> (2021.10.24.)

development, to respect the internationally recognised human rights of those affected by their activities, or to refrain from discriminatory action against workers.⁴² Furthermore, the Guidelines highlight the importance of disclosure, which has the purpose to encourage improved understanding of the operations of multinational companies. For this reason, the companies should ensure that timely and accurate information are disclosed on all material matters regarding their activities, structure, financial situation, performance, ownership and governance. Companies are also expected to disclose sufficient information on the remuneration of board members and key executives for investors to properly assess the costs and benefits of remuneration plans.⁴³

The Guidelines also contain provisions about human rights, which have to be protected by the companies. Besides the international human rights—which are presented at expressed in the International Bill of Human Rights, consisting of the Universal Declaration of Human Rights and the main instruments through which it has been codified—the companies should consider additional standards. For instance, enterprises should respect the human rights of individuals belonging to specific groups or populations that require particular attention.⁴⁴ Companies have to take steps to protect the environment, public health and safety, and to conduct their activities in a manner contributing to the wider goal of sustainable development. Thus, they have to provide the public and workers with adequate, measurable and verifiable, timely information on the potential environmental, health and safety impacts of the activities of the enterprise, or they have to adopt technologies and operating procedures that reflect standards concerning environmental performance in the best performing part of the enterprise.⁴⁵

The Guidelines condemn bribery and corruption because they discourage investment and distort international competitive conditions. Therefore, the companies have an important role in combating these practices. The purpose can be achieved by, for example, developing and adopting internal controls, ethics and compliance programmes or measures to be able to prevent and detect bribery.⁴⁶

By examining some of the main provisions of the Guidelines, we can say that they overlap with the OECD Principles, but as we saw the Guidelines are more precise in some areas. Thereby, the OECD Principles are considered deliberately focused on broad corporate

⁴² OECD: *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, OECD Publishing, 2011, 19-20.

⁴³ OECD (2011): op. cit., 27-29.

⁴⁴ OECD (2011): op. cit., 32.

⁴⁵ OECD (2011): op. cit., 42-43.

⁴⁶ OECD (2011): op. cit., 47.

governance features rather than detailed prescriptions.⁴⁷ An example of a difference between the mentioned documents is that in the Guidelines the monitoring system is more formalized and systematic: on the Member State level the monitoring is also present, and those reports are available on the OECD website. This system does not appear on the OECD Principles, and we cannot find references regarding to it.⁴⁸

4. Conclusion

In this paper, I aimed to introduce the issue of corporate governance, by presenting its definition, the background events which led to the need for a new regulatory framework and also the legislation of the international organizations. As we saw, defining corporate governance is challenging, there is not an exact definition for it, but the most simplistic way we can say that it includes everything necessary for a company to function well, and to be able to satisfy all the needs of the shareholders and stakeholders. Poor corporate governance weakens a company's potential and at the worst, it can open the door for financial difficulties and even fraud. However, if companies are well run, they will prosper, which in turn will enable them to attract investors.⁴⁹

Furthermore, I also highlighted that the rapid development of technology and the economy introduced new challenges for multinational companies and their shareholders as well, thus the need for a new regulatory framework became urgent. In addition, the consecutive collapses of big companies in the 2000s, like Enron's, supported the idea that the current legislation is not enough. The Sarbanes-Oxley Act in the U.S. was the first legal document that tried to resolve the issue and more importantly, to prevent bursting the dot-com bubble⁵⁰ again. Then, it became important all around the world to introduce national and international rules and principles that keep companies from using loopholes to avoid their accountability.

In the part of the legislation of the international organizations, I emphasize the role of the OECD, whose principles are one of the most important legal documents regarding the issue of corporate governance. The difference between the Sarbanes-Oxley Act and the OECD Principles is that while the first is enforcing the compliance with the principles of corporate governance with binding rules and strict sanctions. However, in case of the latter these rules

⁴⁷ WITHERELL: op. cit., 6.

⁴⁸ AUER: op. cit., 44.

⁴⁹ WITHERELL: op. cit., 2.

⁵⁰ SEGAL, Troy: op. cit.

are only recommendations, and only provide guidance to the companies to achieve their goals more effectively. In addition, I also presented the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, which laid down the standards for responsible business conduct in different areas. The Guidelines were revised several times since companies face different challenges all the time. Therefore, I think that because of the constantly emerging new challenges, the legal framework has to be revised frequently and updated with the needed provisions. Nowadays—because the impact of the pandemic—the need for improving the frameworks risk and crisis management, as well as related issues such as audit quality, stock price manipulation and insider trading, became relevant. In addition, countries should also benefit from their experiences in order to advance or clarify the regulatory frameworks for remote participation in shareholder meetings.⁵¹

⁵¹ CELIK – BLUME: op. cit.

References

1. AUER Ádám: *Corporate governance. A felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*, Dialóg Campus, Budapest, 2017.
2. AUER Ádám: *Corporate governance. Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek. Második, javított kiadás*, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2015.
3. BARTÓK István: *A felelős társaságirányítás rendszerei nemzetközi kontextusban*, 107. sz. Műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 2008.
4. BBC News: *Enron scandal at-a-glance*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1780075.stm> (2021.10.18)
5. CELIK, Serdar – BLUME, Daniel: *New OECD Corporate Governance Reports and the G20/OECD Principles of Corporate Governance*, 2021. <https://corpgov.law.harvard.edu/2021/07/15/new-oecd-corporate-governance-reports-and-the-g20-oecd-principles-of-corporate-governance/> (2021.10.22.)
6. COATES, John C.: *The goals and promise of the Sarbanes-Oxley Act*. Journal of Economic Perspectives. 2007/21, 91-116.
7. DUNNING, John H. – LUNDAN, Sarianna M.: *Multinational Enterprises and the Global Economy, Second Edition*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2008.
8. HALÁSZ Vendel – KECSKÉS András: *Társaságok a tőzsdén*, HVG-ORAC, Budapest, 2011.
9. Hg.org: *The Fallout of Arthur Andersen and Enron on the Legal Landscape of American Accounting*. <https://www.hg.org/legal-articles/the-fallout-of-arthur-andersen-and-enron-on-the-legal-landscape-of-american-accounting-31277> (2021.10.18.)
10. HOPT, Klaus: *European Company Law and Corporate Governance: Where Does the Action Plan of the European Commission Lead?* In: HOPT, Klaus J. – WYMEERSCH, Eddy – KANDA, Hideki – BAUM, Harald (eds.): *Corporate Governance in Context Corporations, States and Markets in Europe, and the US*, Oxford University Press, 2009.
11. JESOVER, Fianna – KIRKPATRICK, Grant: *The Revised OECD Principles of Corporate Governance and their Relevance to Non-OECD Countries*, 2005. <https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/33977036.pdf> (2021.10.21.)
12. KENTON, Will: *Andersen Effect*. <https://www.investopedia.com/terms/a/anderseneffect.asp> (2021.10.19.)

13. Laserfiche: 302: 404? *Everything you need to know about Sarbanes-Oxley*.
<https://www.laserfiche.com/ecmblog/302-404-everything-you-need-to-know-about-sarbanes-oxley/> (2021.10.21.)
14. LEECH, Tim J.: *Sarbanes-Oxley Sections 302 & 404. A White Paper Proposing Practical, Cost Effective Compliance Strategies*, 2003.
15. MAYRHOFER, Ulrike – PRANGE, Christiane: *Multinational Corporations (MNCs) and Enterprises (MNEs)*. In: COOPER, Carry L. - VODOSEK, Markus - HARTOG, Deanne N. Den – MCNETT, Jeanne M. (eds.): *Wiley Encyclopedia of Management*. 2015.
<https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom060148> (2021.10.17.)
16. MEREDITH, Cate: *Most innovative company in America*.
<https://caraellison.wordpress.com/2013/05/07/most-innovative-company-in-america/> (2021.10.18.)
17. OECD: *G20/OECD Principles of Corporate Governance*, OECD Publishing, Paris, 2015,
7. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en> (2021.10.22.)
18. OECD: *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, OECD Publishing, 2011
19. OECD: *Policy Brief - The OECD Guidelines for Multinational Enterprises*.
<https://www.oecd.org/investment/mne/1903291.pdf> (2021.10.23.)
20. OECD: *Responsible Business Conduct, the new normal for a sustainable future*.
<https://mneguidelines.oecd.org/> (2021.10.24.)
21. Protivit: *Guide to Sarbanes-Oxley Act: Internal Control Reporting Requirements. Frequently Asked Questions Regarding Section 404. Updated to reflect the SEC's final rules*. 9. https://assets.corporatecompliance.org/Portals/1/745_3_sarboxsec404_2nd.pdf (2021.10.21.)
22. SEGAL, Troy: *Enron Scandal: The Fall of a Wall Street Darling*.
<https://www.investopedia.com/updates/enron-scandal-summary/> (2021.10.18.)
23. SHAFI, Mohamad: *The Importance of Effective Corporate Governance*, SSRN Electronic Journal, 2004.
https://www.researchgate.net/publication/228237979_The_Importance_of_Effective_Corporate_Governance (2021.09.08.)
24. Soxlaw: *Sarbanes-Oxley Act Origins*. <https://www.soxlaw.com/> (2021.10.20.)
25. TASI Miklós: *Vállalatirányítási rendszerek*, Eudutus Főiskola, Budapest, 2011.
<https://docplayer.hu/1000687-Vallalatiranyitasi-rendszerek-dr-tasi-miklos.html> (2021.10.18.)

26. TRAN, Mark – KHAW, Stefanie: *Enron*.
<https://www.theguardian.com/business/2006/jul/06/corporatefraud.enron> (2021.10.18.)
27. TURNBULL, Shann: *Corporate Governance: Its scope, concerns and theories*, Corporate Governance 1997/4, London, 180-205.
28. U.S. House of Representatives: *The Sarbanes-Oxley Act of 2002*. Public Law 107-204. Washington D.C., Government Printing Office, 2002.
29. VALENTINY Pál: *Válságban a verseny – válságban a verseny?* In: VALENTINY Pál - KISS Ferenc László - NAGY Csongor István (eds): *Verseny és szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2012, 102-125.
30. VERLEUN, Martijn - SOTIROPOULOS, Ioannis - VASILEIOU, Konstantinos: *The Sarbanes-Oxley Act and Accounting Quality: A Comprehensive Examination*. International Journal of Economics and Finance. 2011/3, 49-64.
31. WITHERELL, Bill: *The Revised OECD Principles of Corporate Governance: A Management Roadmap for Healthy, Well-Governed Companies*. In: CFO Strategies: *Corporate Accountability Forum 2004*, Monaco, 2004.

**Hunyadi Ágnes: A nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázat
jogkövetkezményei a kormányzati szolgálati jogviszonyra és a kockázat, mint minősített
adat megismerhetőségének anomáliája**

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, IV. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: *government official, immediate termination, national security control*

*„A „Hatékony-e ez a biztonsági intézkedés?” kérdés nem megfelelő. Sokkal jobb úgy
kérdezni: „Ez vajon jó kompromisszum?”*

~ Bruce Schneier

Bevezetés

A dolgozat címénél nem kevésbé komplex maga a téma, amiről a tanulmány szól. A jogtól általános társadalmi elvárás, hogy következetes legyen, hiszen ez az egyik legjobb módszer a jogkövető magatartás elősegítésére. Éppen ezért az egyik legfontosabb feladata a jogtudománnyal foglalkozóknak, hogy ráleljenek a rendszerben felbukkanó ellentmondásokra, és megpróbálják kiküszöbölni azokat. Ezen írással, nekem is hasonló céljaim vannak.

A munkavégzésre irányuló jogviszonyokban olykor előfordul, hogy az egyik fél fel akarja azt mondani, méghozzá azonnali hatállyal. Ez két okra vezethető vissza, az egyik az, hogy pusztán nem kíván a másik féllel a továbbiakban együtt dolgozni, a másik pedig az, hogy valamilyen tényező miatt a jogviszony tarthatatlan. A munkaviszonyok és a hozzájuk hasonló közszolgálati jogviszonyok közös jellemzője a felek közötti aszimmetria, mely a munkáltatói túlsúlyban realizálódik. A munkavállalók és a közszolgálati jogviszonyban dolgozók sokkal kiszolgáltatottabbak, mint azok, akik foglalkoztatják őket. Talán nem tévedek nagyot, ha általános társadalmi felfogásként állapítom meg azt, hogy az emberek többsége szereti tudni, miért mondanak fel nekik. Szerencsére a munka törvénykönyve igyekszik e tekintetben védeni a munkavállalót és habár a munkáltatónak lehetősége van indokolás nélkül, azonnali hatállyal megszüntetni a határozott idejű munkajogviszonyt, a foglalkoztatottat a meghatározott idejű távolléti díj nem engedi teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerülni. Itt azonban éles különbség figyelhető meg a magánszféra és a közszolgálat között, ugyanis a kormánytisztviselők esetében lehetőség van indokolás nélküli, azonnali hatályú felmondásra, mindenféle anyagi kompenzáció nélkül.

A következő oldalakon arra próbálok majd rávilágítani, mi állhat annak hátterében, hogy ilyen drasztikus különbség figyelhető meg a munkaviszony és a közszolgálati jogviszony között. A tanulmány során abból a feltevésből indulok ki, hogy a megfelelő garanciák hiánya visszaélésekre adhat okot, sőt, mi több, ez könnyen kiküszöbölhető lenne, némi változtatással a releváns törvényekben. Ahhoz, hogy hipotézisemet igazoljam, igyekszem a lehető legnagyobb mértékben az elsődleges jogforrásokra, azaz a hatályos jogszabályokra támaszkodni. Mivel az egyetemeken a hallgatók a munkajog keretein belül közszolgálati jogot is tanulnak – esszém pedig leginkább ennek a célközönségnek készül –, így az itt olvasottak a kerettantervi anyagra közvetlenül épülnek. A gördülékeny megértést hivatott szolgálni, hogy nagyrészt támaszkodok arra a szakirodalmi bázisra, amelyet az egyetemeken is felhasználnak.

1. Kulcsfogalmak meghatározása

A téma kifejtése előtt elengedhetetlennek tartom, hogy a címben szereplő fogalmakat definiáljam, mégpedig azokat a szempontokat kidomborítva, melyek jelen írás szempontjából nagyobb relevanciával bírnak.

Nemzetbiztonsági ellenőrzést azért szoktak lefolytatni, hogy meggyőződhesse az illetőt, hogy az eljárás alá vont kormányzati tisztségviselővel kapcsolatban nem áll-e fent olyan kockázati tényező, mely hatással lehet az állami életre, a nemzetgazdaság jogszerű működésére, sőt, adott esetben akár a nemzetközi kötelezettségvállalásokból fakadó biztonsági feltételekre.¹ Az ellenőrzés során két esetben kerülhet sor a kockázat meglétének megállapítására. Egyrészt akkor, ha az eljárás alá vont személy nem alkalmas arra, hogy törvényes keretek között, befolyástól mentes módon lássa el a jogviszonyából adódó feladatait, másrészt pedig akkor, ha a személyével kapcsolatban merül fel olyan körülmény, amely a minősített adat védelméhez fűződő alapvető érdeket sérti, vagy veszélyezteti.²

A *kockázatok* azok a veszélyt és/vagy fenyegetést jelentő helyzetek és állapotok, amelyek általában véve negatívan befolyásolják az állam biztonságát, és gyengítik mind a belső, mind a külső stabilitást.³

¹ 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Nbtv.) 68. § (1)

² Nbtv. 68. § (2)

³ RESPERGER István: *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 37.

A *minősített adat*, olyan információ, amely az állam biztonságos működése érdekében, csak törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén ismerhető meg és használható fel, tehát annak tartalma nem nyilvános.⁴

Most, hogy e kulcsszavakat meghatároztuk, a dolgozat címét is könnyebben tudjuk értelmezni. A következő oldalakon nem másról lesz szó, mint arról, hogy a kormány által megbízott kormánytisztviselők⁵ a hatályos szabályozás szerint nem tudhatják meg jogviszonyuk megszűnésének pontos okát, ha azt nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázati tényező meglétére alapozzák, és hogy ez a tény ellentétes a foglalkoztatott azon alapvető jogosultságával, hogy felmentésének okát megismerhesse.

2. A kormánytisztviselők szolgálati jogviszonyáról általában

A kormányzati szolgálati jogviszony a közsolgálati jogviszonyon belül helyezhető el. A közsolgálati tisztviselők az állam működtetésével kapcsolatos feladatokat látják el. Megkülönböztetünk egymástól köztisztviselőket és kormánytisztviselőket. A köztisztviselők nem a kormány alá tartoznak, hanem más szervekhez, például a Köztársasági Elnök Hivatalához, vagy az önkormányzati hivatalokhoz.⁶ A dolgozat szempontjából releváns foglalkoztatottak a kormánytisztviselők.

A kormánytisztviselőkre a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Kit.) vonatkozik. Ennek értelmében a kormánytisztviselők jogviszonya a államigazgatási szerv általi kinevezésükkel veszi kezdetét.⁷ Kormánytisztviselő lehet minden büntetlen előéletű, cselekvőképességében nem korlátozott, legalább érettségivel, vagy középszintű szakképesítéssel rendelkező olyan magyar állampolgár, aki eskütételi kötelezettségét teljesíti,⁸ aki ellen nem folyik meghatározott büntető tényállások miatt büntetőeljárás,⁹ megfelel az összeférhetőségi szabályoknak, továbbá akivel kapcsolatban a kötelező nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásának következtében semmilyen kockázat nem merül fel.¹⁰

⁴ BENEDEK Mária: *A minősített adatok védelme, kezelése közfeladat ellátása során*, 2018. (2021.08.25.)

⁵ MÁTYÁS Ferenc: *A kormányzati szolgálati jogviszony megújuló szabályai*, 2018. (2021.08.25.)

⁶ *Közsolgálati jogviszony* című tansegédlet, amely a 2020.10.19-ei Munkajog I. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által, 3-4.

⁷ SIMSA Tünde: *Kormánytisztviselők*, 2018. (2021.08.26.)

⁸ Kit. 82. § (1) d)

⁹ Bővebben lásd: Kit. 82. § (2)

¹⁰ *Közsolgálati jogviszony* című tansegédlet, amely a 2020.10.19-ei Munkajog I. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által, 5.

A kormányzati szolgálati jogviszony két féle módon érhet véget. Egyrészt a felek akaratától független megszűnéssel, másrészt a felek akaratától függő megszüntetéssel. Mivel jelen dolgozatnak nem célja mind a két mód részletes ismertetése, így bővebben csak a megszüntetést ismertetem.¹¹ A megszüntetésre öt különböző módon kerülhet sor: a felek közös megegyezése alapján, lemondással, felmentéssel, hivatalvesztés fegyelmi büntetéssel, valamint a próbaidő hatálya alatt, akár azonnal hatállyal is.¹² Amennyiben a jogviszonya fennállása alatt, a nemzetbiztonsági ellenőrzés során, a kormánytisztviselővel kapcsolatban valamilyen kockázat lép fel, akkor a kormánytisztviselő jogviszonyát azonnali hatállyal megszüntetik. A továbbiakban erről lesz bővebben szó.

3. A foglalkoztatott joga a szolgálati jogviszonya megszüntetésére alapjául szolgáló ok megismerésére

Ha a kormánytisztviselőt a kormányzati igazgatási szerv *felmenti* a szolgálatai alól, akkor ezt csak indoklással ellátva teheti, melyből egyértelműen, bizonyításra alkalmas módon ki kell tűnnie, hogy a felmentés indoka valós és okszerű is.¹³ Ez alól az egyetlen kivételt az képezi, ha nyugdíjasnak minősülő foglalkoztatott határozatlan időtartamú jogviszonyát szüntetik meg felmentéssel.¹⁴

A kinevezési okmányban néhány kivételtől eltekintve próbaidőt kell kikötni, melyet nem lehet meghosszabbítani. A *próbaidő alatt* bármelyik fél indokolás nélkül, azonnali hatállyal megszüntetheti a kormányzati szolgálati jogviszonyt.¹⁵

Ha *hivatalvesztés fegyelmi büntetéssel* és véget a szolgálati jogviszony, akkor ugyancsak megismerhetők azok a fegyelmi vétségek, amelyek miatt erre sor került. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy míg a Kit. 105. §-ban elfoglalt helye miatt a hivatalvesztés fegyelmi büntetéssel megszüntetési módként értelmezhető, addig a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény¹⁶ 60. §-nak értelmében ez egy megszűnési módként van feltüntetve. Ennek magyarázatául szolgálhat az, hogy a jogviszony

¹¹ A megszűnési okokról bővebben lásd: Kit. 104. §

¹² *Az azonnali hatályú felmondás. A jogviszony megszüntetése a közszolgálatban.* című tansegédlet, amely a 2021.03.29-ei Munkajog II. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által, 5.

¹³ Kit. 107. § (3)

¹⁴ Kit. 107. § (4)

¹⁵ Kit. 86. § (7)-(9)

¹⁶ A továbbiakban: Kttv.

megszűnéséről ténylegesen nem a kormányzati igazgatási szerv dönt, hanem egy 3 tagú tanács, azaz egy külső szerv.

Láthatjuk tehát, hogy nem törvényszerű, hogy szolgálati jogviszony megszüntetését minden esetben megindokolja az államigazgatási szerv. Azonban a Kttv. 10. § (1) bekezdésében foglaltak szerint tilos a joggal való visszaélés. Próbaidőt minden foglalkoztatásra, munkavégzésre irányuló jogviszonyban azért tűznek ki, hogy a felek mindenféle komolyabb elköteleződés nélkül meggyőződhesse az arról, hogy számukra előnyös lesz-e a jogviszony fenntartása. Abban, hogy ki számít nyugdíjasnak minősülőnek a kormánytisztviselők közül, a Kttv. 7. § (1) bekezdése nyújt segítséget számunkra. Sem az ebben meghatározott személyek, sem a próbaidőn lévők felmentésekor nem állapítható meg a joggal való visszaélés.

4. A nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázatra alapított felmentés, vagyis az a kivételes helyzet, amikor a kormánytisztviselő mégsem ismerheti meg szolgálati jogviszonya megszűnésének pontos okát

A Kit.-ben érdekes módon nem a kormányzati közszolgálati jogviszony megszüntetéséről szóló 105. §-ban esik szó a nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázat meglétére alapított azonnali hatályú szolgálati jogviszony megszüntetéséről, hanem a kinevezés általános feltételeiről szóló 82. § (7) bekezdésében, rögtön azután, hogy a jogszabály kimondja, hogy akivel kapcsolatban nemzetbiztonsági ellenőrzés során kockázatot állapítottak meg, az nem nevezhető ki kormánytisztviselőnek.¹⁷ Ebből látszik, hogy a jogalkotó is másképp tekint erre a megszüntetési módra, mint a már korábban ismertettek.

Az viszont már korántsem ilyen egyértelmű, hogy a jogalkotó szerint hogyan egyeztethető össze a joggal való visszaélés tilalmával az, hogy azonnali hatállyal megszüntethetik pontos indokolás nélkül a kormánytisztviselő szolgálati jogviszonyát.

4.1. A nemzetbiztonsági eljárás

Annak érdekében, hogy megértsük, milyen súlya van a minősített adat titkos voltának, az első fejezetben foglaltaknál részletesebben kell megismerkednünk a nemzetbiztonsági eljárással, a nemzetbiztonsági kockázattal és magával a minősített adattal.

¹⁷ Kit. 82. § (6)

A nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső személyi kört a Nbtv. határozza meg. A nemzetbiztonsági ellenőrzés célja azon kockázati tényezők, körülmények feltárása, amelyek felhasználásával a nemzetbiztonsági ellenőrzés alapjául szolgáló jogviszonyt betöltő személy tevékenysége jogellenes céllal befolyásolhatóvá, illetve támadhatóvá válhat, és ez által a nemzetbiztonságot sértő vagy veszélyeztető helyzet állhat elő.

Az ellenőrzéshez a kormánytisztviselőnek ki kell töltenie egy kérdőívet melyben személyes, sőt különleges adatokat is köteles közölni.¹⁸ A kérdőívben olyan dolgokra is rákérdezhetnek, mint például a családi állapot, külföldi tanulmányokkal kapcsolatos adatok, tulajdonban lévő ingatlanok, vagy egy millió forintot meghaladó ingók, megtakarítások, magánjellegű kapcsolatok száma külföldi állampolgárokkal, stb. Csak hogy egy kérdést szó szerint is idézzek: „*Van-e házasságon vagy élettársi közösségen kívüli partnerkapcsolata (homoszexuális is).*” Jól látható, hogy nincs olyan területe az életnek, melybe alaposan bele ne kérdeznének. A kérdőív végén a kitöltő nyilatkozik arról, hogy az általa közölt adatok a valóságnak megfelelnek, és hogy hozzájárul ahhoz, hogy vele kapcsolatban nemzetbiztonsági ellenőrzést folytassanak le. Aláírásával azt is tudomásul veszi, hogy a kérdőívet nem volt köteles úgy kitölteni, hogy azzal magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésével vádolja.¹⁹ Amennyiben a nemzetbiztonsági eljárás alá vont kormánytisztviselő az eljárás lefolytatásához nem járul hozzá, szolgálati jogviszonyát azonnali hatállyal meg kell szüntetni, ez alól a törvény kivételt nem ismer.²⁰

A kérdőívben megadott válaszok ellenőrzéséhez a vizsgálatot végző nemzetbiztonsági szolgálat minden olyan információforrást igénybe vehet és felkereshet, amelytől az ellenőrzés szempontjából érdemi közlés várható.²¹ Az ellenőrzés során a nemzetbiztonsági szolgálatnak tilos a magánszférát a szükséges mértéken túl megsértenie. Bár tekintetbe véve a fentebb ismertetett exemplifikatív felsorolást, ezt a gyakorlatban igen nehéz elképzelni. Rendkívül indokolt, kivételes esetben még akár lehallgatásra, postai küldemények ellenőrzésére is kiterjedhet az ellenőrzés, bár ezeket minden esetben jóvá kell hagynia az igazságügyi miniszternek vagy engedélyeznie kell egy bírónak.²²

Láthatjuk, hogy a nemzetbiztonsági ellenőrzés során olyan szinten férköznek be a kormánytisztviselők magánéletébe, hogy azok részéről jogosnak tűnik az igény, hogy megismerhessék szolgálati jogviszonyuk azonnali hatállyal történő megszüntetésének pontos

¹⁸ Nbtv. 39. § (3)

¹⁹ Az ismertetett információk egy *Biztonsági kérdőív* tanulmányozásával kerültek rögzítésre.

²⁰ Kit. 82. § (7) a)

²¹ Kit. 39. § (1)

²² Nbtv. 56. §

okát. Ez azért szükséges, hogy megbizonyosodhassanak arról, valóban olyan tény, körülmény vezetett ehhez, amely nemzetbiztonsági kockázat tárgyát képezi.

A 2017-ben a Kúriáig eljutott az az eset, amikor a közszolgálati tisztviselő panaszt tett, majd keresetet adott be, amiért sem az azonnali hatályú felmondásának alapjául szolgáló nemzetbiztonsági szakvéleményről, sem pedig a tájékoztatás során felvett jegyzőkönyvből nem kapott saját példányt, arra hivatkozva, hogy abban minősített adat szerepel. Az ügyben eljáró Nyíregyházi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságot a Kúria új eljárás lefolytatására kötelezte.²³

Egy másik ügyben, a másodfok viszont azt mondta ki, hogy az államigazgatási szerv eljárása nem lesz jogtalan attól, hogy a kormányzati szolgálati jogviszony keretében foglalkoztatott nem ér a számára felkínált jogorvoslati lehetőséggel. A másodfokon eljáró Kecskeméti Törvényszék nem fogadta el a felperesnek azon indokolását, hogy a jogviszonya megszüntetése túl közhelyes, nem kellően pontos indokok alapján történt.²⁴ A bíróság támaszkodott a 95. számú Munkaügyi Kollégiumi állásfoglalásra.²⁵

Az MK 95. II. pontja bár leírja, hogy a felmondás okának világosan ki kell tűnnie a munkáltató felmondásából, azonban azt is leszögezi, hogy a felmondás akkor is megfelel annak a követelménynek, hogy a konkrét tények, illetve körülmények, amelyekre a munkavállaló jogviszonya megszüntetésre került, ismertetve legyenek, ha a felmondási ok részletes leírására nem kerül sor, csupán a körülményekhez képest megfelelően, összefoglaló jelleggel megjelölésre kerül. Így az az indok, hogy a foglalkoztatott szolgálati jogviszonya a nemzetbiztonsági eljárás keretében feltárt kockázat miatt került megszüntetésre, az MK 95. szerint elegendő.

4.2. A minősített adat

A megismerés útjában az a tény áll, hogy a nemzetbiztonsági kockázatnak minősülő információk úgynevezett minősített adatok.

A minősített adatok két csoportra bonthatóak. Szót kell ejteni először a nemzeti minősített adatról, majd a külföldi minősített adatról. A *nemzeti minősített adat* esetében a minősítést a nemzeti szuverenitás, Magyarország biztonsága és az állami szervek zavartalan működésének biztosítása teszi indokolttá.²⁶ A külföldi minősített adatok az Európai Unió

²³ Kúria Mfv.10509/2017/4.

²⁴ Kecskeméti Törvényszék Mf.21399/2010/9.

²⁵ A továbbiakban: MK 95.

²⁶ A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Mavtv.) 3. § 1. a)

intézményeinek és szerveinek minősített adatai, a NATO minősített adatai, valamint törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés vagy megállapodás alapján bármely külföldi részes fél által minősített adatai, továbbá a Magyar Honvédség nemzetközi műveletei és gyakorlatai keretében keletkezett, illetve felhasznált olyan adat, amelyhez történő hozzáférést a műveletben résztvevő felek korlátozzák attól függetlenül, hogy a részes felek által képviselt államokkal Magyarországnak van-e megállapodása a minősített adat védelmére és cseréjére.²⁷ A Mavtv. 2. §-ban ismerhetjük meg azokat az alapelveket, melyeknek megfelelően kell eljárni minősített adatokkal kapcsolatban. Ezek a következők:

1. *Szükségesség és arányosság elve*: a közérdekű adat nyilvánosságához fűződő jogosultságot csak a Mavtv.-ben meghatározottak szerint lehet korlátozni, mégpedig csak olyan minősítési szinttel,²⁸ ami feltétlenül szükséges és csak addig, amíg ez elengedhetetlen.
2. *Szükséges ismeret elve*: a minősített adatot csak olyan személy ismerheti meg, akinek az állami vagy közfeladata ellátásához feltétlenül szükséges.
3. *Bizalomosság elve*: a minősített adat jogosulatlan személy számára nem válhat sem hozzáférhetővé, sem megismerhetővé.
4. *Sérthetetlenség elve*: a minősített adatot módosítani és megsemmisíteni is csak olyan személynek lehet, akinek erre jogosultsága van.
5. *Rendelkezésre állás elve*: biztosítja, hogy a minősített adat az arra jogosult személy számára szükség szerint elérhető és felhasználható.

A kormánytisztviselők esetében korábbiakban már felvázolt megismerhetőségi akadály a szükséges ismeret és a bizalomosság elvére lehet visszavezetni. Habár a minősített adat a kormányzati szolgálati jogviszonyban állóról szól, ez nem jelenti azt, hogy jogosultsága lenne arra, hogy azt megismerhesse. Sem állami, sem közfeladat ellátásához nem szükséges a minősített adat tartalmának megismerése, így az egyetlen esélye, hogy megtudja, miért szüntették meg azonnali hatállyal a jogviszonyát az az, ha a megismerési engedély megadása iránt közigazgatási pert indít a Törvényszéken.²⁹ Mivel arra semmilyen garancia nincs, hogy keresete pozitív elbírálásban részesül, így továbbra sincs kizárva az, hogy a nemzetbiztonsági ellenőrzés során feltárt kockázatra alapított azonnali hatályú felmondás olykor-olykor ne legyen visszaélészerű.

²⁷ Mavtv. 3. § 1. b)

²⁸ Minősítési szintek: Szigorúan titkos!, Titkos!, Bizalmas!, Korlátozott terjesztésű!

²⁹ A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény 13. § (3) b)

A Mavtv. hatályba lépése után sokan kifogásolták, hogy annak túlzott szigora már-már alaptörvény ellenes. Az alapvető jogok biztosa 2011-ben utólagos normakontroll eljárás keretében fordult az Alkotmánybírósághoz. Az eljárás eredményeképpen fontos módosításokat írtak elő a törvény 5. és 6. §-ban, melynek következtében a jogszabály már jobban megfelel az Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdéséből, az információszabadság jogából eredő alkotmányos követelménynek.³⁰

5. A kormánytisztviselő szolgálati jogviszonyának azonnali hatályú megszüntetésének összevetése a munkajogi jogviszony munkáltató által történő azonnali hatályú felmondásával

A kormánytisztviselők esetében a legfontosabbnak mondható jogszabály egyértelműen a Kit., továbbá csöppet sem elhanyagolható a Kttv. sem. Mind a két jogszabály egyértelműen elhatárolódik a Munka törvénykönyvétől.³¹³²

Ebben a fejezetben mégis arra vállalkozom, hogy összehasonlítsam a kormánytisztviselő szolgálati jogviszonyának nemzetbiztonsági eljárás során feltárt kockázat meglétére alapított azonnali hatályú megszüntetését az erre leginkább hasonlító munkajogi jogintézménnyel, a munkáltató részéről történő azonnali hatályú felmondással.

A kormányzati szolgálati jogviszonyban két esetben kerülhet sor a jogviszony azonnali hatályú megszüntetésére, a próbaidő alatt és ha a nemzetbiztonsági ellenőrzés során, olyan kockázatot észleltek, ami miatt a jogviszonyt meg kell szüntetni. A munkajogviszonyban két fajtája van az azonnali hatályú felmondásnak, az egyik az indokláshoz kötött, a másik az indokláshoz nem kötött felmondás.³³ Már látható, hogy a gazdasági munkaviszonyban is van tehát olyan azonnali hatályú jogviszony megszüntetési forma, amely nincs indokoláshoz kötve. Az indokolási kötelezettséghez kötött azonnali felmondás jogát egyrészt akkor gyakorolhatja a munkáltató, ha a munkavállaló valamely cselekedetére ez egy szankciós válasz, ebből fakadóan megköveteli a munkavállaló vétkes magatartását. Másrészt pedig akkor, ha egy súlyosnak mondható bizalomvesztés történt a munkáltató és a munkavállaló között. Fontos,

³⁰ 29/2014. (IX.30.) Alkotmánybírósági határozat (a továbbiakban: ABH)

³¹ 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.)

³² *Közzolgálati jogviszony* című tansegédlet, amely a 2020.10.19-ei Munkajog I. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által, 4.

³³ *A munkaviszony megszűnésének, illetve megszüntetésének általános szabályai* című tansegédlet, amely a 2021.03.01-jei Munkajog II. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által, 14.

hogy itt nem feltétel a munkavállaló vétkessége.³⁴ A számunkra érdekesebb módozat viszont az, amikor a munkáltatónak nincs indokolási kötelezettsége. Ez szintén két esetben fordulhat elő. Egyrészt a korábban már sokat emlegetett próbaidő alatt, másrészt pedig – talán meglepő módon – akkor, ha a határozott idejű munkaviszonyról van szó. Ez esetben viszont a munkáltató köteles tizenkét havi távolléti díjat fizetni, vagy ha a határozott időtartamból kevesebb, mint egy év van hátra, akkor a fennmaradó időre illeti meg távolléti díj a munkavállalót.³⁵

Konklúzióként azt vonhatjuk le, hogy bár a gazdasági munkajogi viszonyokban is létezik az indokláshoz nem kötött azonnali hatályú felmondás (nem csak a próbaidő alatt), az mégsem tekinthető a szolgálati jogviszonyban bekövetkező problémákhoz hasonlóknak. Ennek oka abban a tényben keresendő, hogy amíg a kormánytisztviselőt, a Kit. 82. § (8) bekezdése értelmében sem a felmondási idő, sem pedig végkielégítés nem illeti meg, addig a munkavállalónak maximum 12 hónapnyi, de arányos távolléti díjat köteles megfizetni a munkáltató. Ez az a jól érzékelhető hátrány, amibe a kormánytisztviselő kerül az anyagiak tekintetében.

Összefoglalás

A dolgozat által vizsgált téma az, hogy milyen ellentét fedezhető fel a kormányzati szolgálati jogviszonyban jelen lévő, indoklás nélküli, azonnali hatályú felmondás, illetve a kormánytisztviselő azon jogos igénye között, hogy a foglalkoztatott megismerhesse jogviszonya megszüntetésének pontos körülményeit, pláne, ha annak jogkövetkezményei sokkal hátrányosabbak a számára, mint a gazdasági munkajogi jogviszony keretében foglalkoztatott munkavállaló számára, ha a munkáltatója indoklás nélkül, azonnali hatállyal szünteti meg munkajogviszonyát.

Arra a következtetésre jutottam, hogy bár az MK 95. által igazolható ez a jogviszony megszüntető szükségzavú indok, és az utólagos normakontroll óta a Mavtv. valóban nem ellentétes az Alaptörvénnyel, a szabályozás mégsem hibátlan. Igazoltnak látom ama a bevezetésben már ismertetett feltevésemet, hogy jelenleg nincs olyan jogorvoslati eljárás, melynek létezése kizárná a visszaélések előfordulását. Éppen ezért, de lege ferenda javaslatom, hogy a későbbiekben állítsanak fel egy olyan bizottságot, melynek feladatkörébe tartozna a

³⁴ Mt. 78. § (1)

³⁵ Mt. 79. §

dolgozatban ismertetett anomália előfordulása esetén, hogy a jogviszony megszüntetésének okait megismerje és megvizsgálja. Mivel feladatkörébe tartozna a minősített adatok megvizsgálása, így azok minősített volta nem állna ennek útjában. Ha a független bizottság visszaélés gyanúját észleli, új nemzetbiztonsági eljárás lefolytatását rendelheti el, ha pedig a visszaélés kétséget kizáróan megállapítható, akkor helyreállítaná az eredeti állapotot. A bizottság eljárása során a kormánytisztviselő előtt a minősített adatok ugyanúgy titkosak maradnának, ezzel megfelelve a Mavtv. követelményeinek.

Abstract

Legal consequences of the risk revealed during the national security audit on the government service legal relationship and the anomaly of the recognition of risk as classified data

The aim of the dissertation is to present one of the anomalies of the current civil service law, which needs to be remedied. The study assumes that government officials are exposed to a disproportionate risk of immediate termination without justification, as they do not receive an absence fee after such termination. It is therefore flawed that, in this vulnerable situation, they may not even know exactly why they were dismissed, since if the dismissal is based on a national security risk, they may be refused to disclose its exact circumstances because it is classified data. Classified data can only be disclosed to a specific group of people for a specific purpose and in certain circumstances. This situation can lead to abuses as there is no recourse for government officials. De lege ferenda my proposal is to set up a three-member committee of inquiry whose task would be to conduct the appeal procedure if the dismissed government official so requests. As the council would be responsible for examining the classified data, no existing legislation would be infringed. If the independent committee detects a suspicion of abuse, it may order a new national security procedure, and if the abuse can be established beyond a reasonable doubt, it would restore the original situation. In the course of the committee's proceedings, classified information would remain equally confidential before a government official, thus complying with the requirements of the Act on the Protection of Classified Information.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

- § RESPERGER István: *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018

Internetes szakcikkek:

- § BENEDEK Mária: *A minősített adatok védelme, kezelése közfeladat ellátása során*, 2018, <https://www.aszhirportal.hu/hu/hirek/a-minositett-adatok-vedelme-kezelese-kozfeladat-ellatasa-soran>, (2021.08.25.)
- § MÁTYÁS Ferenc: *A kormányzati szolgálati jogviszony megújuló szabályai*, 2018, <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-kormanyzati-szolgalati-jogviszony-megujulo-szabalyai/>, (2021.08.25.)
- § SIMSA Tünde: *Kormánytisztviselők*, 2018
https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_32_kormanytisztviselok.pdf/5f01cc91-3008-da7e-3373-023b5e7d24c8, (2021.08.26.)

Jogszabályok, jogforrások:

- § 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.)
- § 2009. évi CLV. törvény (Mavtv.)
- § 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.)
- § 2012. évi I. törvény (Mt.)
- § 2017. évi I. törvény (Kp.)
- § 2018. évi CXXV. törvény (Kit.)
- § Kecskeméti Törvényszék Mf.21399/2010/9.
- § 29/2014. (IX.30.) ABH
- § Kúria Mfv.10509/2017/4.
- § 95. számú Munkaügyi Kollégiumi állásfoglalás

Egyéb:

- § *Közszolgálati jogviszony* című tansegédlet, amely a 2020.10.19-ei Munkajog I. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által

- § *A munkaviszony megszűnésének, illetve megszüntetésének általános szabályai* című tansegédlet, amely a 2021.03.01-jei Munkajog II. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által
- § *Az azonnali hatályú felmondás. A jogviszony megszüntetése a közszolgálatban.* című tansegédlet, amely a 2021.03.29-ei Munkajog II. előadáshoz készült, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Környezetjogi és Munkajogi Tanszékének munkatársai által
- § *Biztonsági kérdőív*

Kiss Judit: A munkáltató kártérítési felelősségének időszerű kérdései a magyar bírói gyakorlatban

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, V. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: *damages, insurance, employer's liability*

Bevezetés

A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) hatályba lépése óta a munkáltató kártérítési felelősségével kapcsolatban értékelhető bírói gyakorlat alakult ki. Az általam feldolgozott ítéletek kapcsán is megfigyelhető, hogy a munkavégzés során előfordulhatnak olyan esetek, amelyeknél nem elegendők a jogszabályokban megfogalmazott rendelkezések alkalmazása a felelősség megállapításánál. Ilyen esetekben a bíróságok feladata a különböző fogalmak értelmezése, amelyek segítséget nyújtanak a bírói gyakorlatban a jogviták eldöntésében. A technikai fejlődés és a gépesítés miatt a munkavégzési formák egyre összetettebbé válnak és ez akár különböző veszélyeket is jelenthetnek a munkavállalók számára és ezekhez a változásokhoz a bírói gyakorlatnak is folyamatosan igazodnia kell. A kutatómunkám elsődlegesen a munkáltatónak a munkavállaló egészségkárosodásáért fennálló kártérítési felelősségére fókuszál és azokat az ítéleteket szeretném összefoglalni az utóbbi 5-6 év vonatkozásában, amelyek ezzel a témával kapcsolatosak.

Dolgozatomat két kérdéskör mentén szeretném felépíteni. Az első kérdéskör, hogy lényegében egy ellentét figyelhető meg az Mt. által megfogalmazott cél és a bírói gyakorlat között. Az Mt. célja, hogy a korábbi szabályozáshoz képest szélesebb körben nyújtson lehetőséget a kimentésre. A bírói gyakorlatban azonban ez szűk keretek között valósul meg és ezáltal jelen dolgozat célja a hatályos magyar munkajog kárfelelősségi szabályainak elemzése, ezen belül is a munkáltató felelősségére vonatkozó szabályaira és a kimentés kérdéseire fókuszálva. A második kérdéskör pedig a munkahelyi balesetek magas száma.¹ Mivel az elmúlt

¹ A 2019. évi és a 2020. évi munkabaleseti statisztika elérhető: http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=223 – A számadatokból egy minimális csökkenés figyelhető meg a 2020-as évben (amelynek véleményem szerint egyik lehetséges oka lehet, hogy 2020. márciusában a Kormány elrendelte a veszélyhelyzetet és ezáltal több helyen bevezetésre került az otthoni munkavégzés vagy a kialakult helyzet miatt lassabban haladtak a munkavégzési folyamatok és ezáltal az esetlegesen felmerülő kockázatok száma is csökkent). Azonban álláspontom szerint a bekövetkezett munkahelyi balesetek száma magas és

időszakban a munkahelyi baleseteknek a száma nagyon magas és az utolsó fejezetben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a munkáltatói felelősségbiztosításnak milyen szerepe van abban, hogy a munkáltatókat a hatékony prevencióra ösztönözze.

1. A munkáltató mentesülése a felelősség alól: az ellenőrzési kör és az előreláthatósági klauzula értelmezése

A kártérítési jog célja, hogy a személyt vagyonában és személyhez fűződő jogában esett sérelmekért ellentételezésben részesítse.² A szabályozás céljaként elsődlegesen a helyreállítás és főszabályként a teljes reparáció elve került meghatározásra. Annak érdekében, hogy ez az elv érvényre jusson, a hangsúly a károsulton van, aki a károkozó magatartással okozati összefüggésben jelentkező minden kár megtérítését követelheti a károkozótól.³ A munkajogi kártérítés elsődleges célja a munkavállaló védelme. Ez a cél a munkáltató kártérítési felelősségénél is megjelenik, amely alapján vétkességre tekintet nélkül köteles megtéríteni a munkavállalónak a munkaviszonnyal összefüggésben okozott kárát és csak a kimentési okok igazolásával mentesülhet a felelősség alól.⁴ Azonban a prevenció is megjelenik célként, hiszen a törvényi szabályok alapján a munkáltató feladata, hogy megteremtse a munkavállalók egészségének, testi épségének és vagyoni érdekeinek biztonságát. Ha a munkaviszonyból eredő tevékenység és a munkavállalót ért kár között az okozati összefüggés nem áll fenn, akkor fel sem merülhet a munkáltató felelőssége. Ettől azonban el kell különíteni a mentesülés eseteit, amikor megállapítható a munkáltató felelőssége, de a törvényben meghatározott esetekben mégsem kell kártérítést fizetnie. A munkáltatói kárfelelősségre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azokra az esetekre is, amikor a kár csak a munkaviszony megszűnése után merül fel (például a foglalkozási megbetegedés tünetei csak utóbb jelentkeznek). Továbbá az érvénytelen munkaszerződés alapján létrejött munkajogviszony keretében okozott károkra is ezek a szabályok lesznek irányadók.⁵

Az ellenőrzési kör meghatározásánál a Ptk. rendelkezéseiből kell kiindulnunk, melynek alapján: *„Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni.*

lényegében ezek az adatok évek óta stagnálnak. Emiatt van szükség egy olyan megoldásra, amely hozzájárul ahhoz, hogy a munkahelyi balesetek száma csökkenjen.

² BOYTHA György: *A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása* (In: <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/dr-boytha-gyorgy-a-szemelyisegi-jogok-megsertesenek-vagyoni-szankcionalasa-pjk-20031-3-6-o/458> - 2020. 10. 24.)

³ FÉZER Tamás: *Kártérítési jog* (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2010) 9.

⁴ SIPKA Péter: *A munkáltatói kárfelelősség alakulása a bírói gyakorlat tükrében* (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015) 15-16.

⁵ HAJDÚ József – KUN Attila: *Munkajog* (Patrocinium Budapest, 2014) 241.

Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.”⁶ Ellenőrzési körön kívülinek tekinthetők mindazon körülmények, amelyekre a fél nem képes hatást gyakorolni. Példaként lehet említeni a vis maior hagyományos eseteit, bizonyos politikai-társadalmi eseményeket, állami intézkedéseket vagy súlyos üzemzavarokat. Ebben az esetben fontos követelmény, hogy a bíróságnak a konkrét eset összes körülményeit mérlegelve kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a fél ellenőrzési körén kívül eső körülményként merült-e fel a szerződésszerű teljesítés akadálya.⁷ Ugyanez a jogintézmény jelenik meg a munkáltató kártérítési felelősségénél is. Az 1992-es Mt.-ben definiált működési kört az ellenőrzési kör fogalma váltja fel. Ennek célja, hogy szűkítse a bírói gyakorlatban kialakult széles körű munkáltatói kárfelelősséget és csak azon körülmények közé szorítsa, amelyek működésére a munkáltatónak tevékenysége során befolyása van.⁸ A 2012-ben hatályba lépett Mt. értelmében a kimentés alapja az, hogy a munkaviszonnyal összefüggésben keletkezett kár olyan okból következzen be, amely nincs kapcsolatban a munkáltató működésével és azt nem is háríthatta el. Mivel ez a fogalom a polgári jogban is megjelenik, ezért kiindulópontnak a Ptk.-hoz fűződő miniszteri indoklást lehet tekinteni. Ennek értelmében az ellenőrzési körön kívül eső körülmény csakis olyan lehet, amellyel a munkáltatónak nem kellett számolnia. Ezen szabály értelmezése során nem hagyhatók figyelmen kívül az MK. 29. számú állásfoglalásának a rendelkezései. Az állásfoglalás rámutat arra, hogy általában mik tartozhatnak a munkáltató működési köréhez, amellyel az ítélkezési gyakorlat egységesítése a cél.⁹

Az előreláthatósági korlát célja a szolgáltatás, ellenszolgáltatás és a kötelezett által vállalt kockázatok egyensúlyának megteremtése. Az indoklás szerint az előreláthatósági korlát fő célja a szokatlan, előre nem látható, rendkívüli és előre nem is kalkulálható károk kizárása. Egy adott szerződés lehetséges következményeit, illetve az esetlegesen bekövetkező károk kockázatait rendszerint a szerződő fél figyelemfelhívása alapján ismerheti meg a másik fél és ennek függvényében hozhatja meg a döntést, hogy egyáltalán megkötik-e a szerződést. A kötelezett csak azokért a következménykárokért és elmaradt haszonért felel, amelyeket előre

⁶ Ptk. 6:142. §

⁷ FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog* (Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015) 112-113.

⁸ SÍPKA Péter: *Az új Munka Törvénykönyve felelősségi rendszere, figyelemmel az új Polgári Törvénykönyvre* (In: <https://ptk2013.hu/szakcikkek/sipka-peter-az-uj-munka-torvenykonvyve-felelossegi-rendszere-figyelemmel-az-uj-polgari-torvenykonvyvre-mj-201312-735-740-o/2746> - 2021. 05. 29.)

⁹ NÁDAS György: *Működési kör, vagy ellenőrzési kör, a kimentés megváltozott szabályai* (In: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/mukodesi-kor-vagy-ellenorzesi-kor-a-kimentes-megvaltozott-szabalyai/> - 2021. 05. 29.)

kellett látnia vagy amelyre a jogosult kifejezetten felhívta a figyelmét. Ebben az esetben azért a szerződéskötés időpontja az irányadó, mert a kötelezettnek csak ekkor van lehetősége arra, hogy a megismert kockázatokat összhangba hozza az ellenszolgáltatással.¹⁰ A Ptk. szerint: „*Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa*”.¹¹ Az előreláthatóság fogalmának meghatározásánál a polgári jog fogalomrendszeréből kell kiindulnunk. Ennek alapján azt kell vizsgálni, hogy a felelősségből eredő következményekért meddig, milyen mértékben legyen felelős a következményt előidéző magatartás tanúsítója. Az Mt.-ben a munkáltató kártérítési felelősségénél két helyen is megjelenik az előreláthatóság intézménye. Egyrészt „*a munkáltató mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt az ellenőrzési körén kívül eső olyan körülmény okozta, amellyel nem kellett számolnia és nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje vagy a kárt elhárítsa*.”¹² Másrészt pedig „*a munkáltató a munkavállaló teljes kárát köteles megtéríteni. Nem kell megtéríteni azt a kárt, amellyel kapcsolatban bizonyítja, hogy bekövetkezése a károkozás idején nem volt előre látható*”.¹³ Ezen szabályok alkalmazásánál az okozatosság kérdésének tisztázása is elengedhetetlen, legyen az akár felróhatóság, akár vétkesség.¹⁴ A jogszabály szövegéből arra lehet következtetni, hogy bizonyos károsodások absztrakt veszélye, a károsodás elvi lehetősége még nem jelenti azt, hogy annak bekövetkeztével a munkáltatónak konkrétan számolnia kellett. Ez azt jelenti, hogy a munkáltató olyan esetekben is mentesülhet, amikor ugyan tapasztalati alapon, általánosságban elvileg fennállhat valamiféle tipikus kárveszély, ám az konkrét károkozási okként nem feltétlenül kalkulálható.¹⁵

2. A bírói gyakorlatban felmerülő kérdések

Az első eset egy közfoglalkoztatási jogviszonyban dolgozó munkavállaló vállsérülése, amelyet az ellenőrzési kör vonatkozásában elemezhetünk. A tényállás alapján a baleset napján

¹⁰ FUGLINSZKY: i.m. 164-165.

¹¹ Ptk. 6:142. §

¹² Mt. 166. § (2) bek. a) pont

¹³ Mt. 167. §

¹⁴ NÁDAS György: *Az előreláthatósági klauzula megjelenése a kárfelelősségi szabályok között* (In: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/224_240_Nadas_A.pdf (2020. 04. 25.))

¹⁵ KUN Attila: *Gazdasági racionalitás és munkajog. Az előreláthatósági klauzula esettanulmánya az új Munka Törvénykönyve tükrében* (https://matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_31_2013/ISSN_0866-6032_tomus_31_2013_397-416.pdf) 411. – 2020.10.17.

a munkavégzés előtt a felperes közvetlen felettese meghatározta, hogy a közfoglalkoztatottak aznap a város mely területén, milyen eszközzel fognak munkát végezni. 6 óra 15 perckor (szürkületben) a felperes - jobb kezében egy levélgyűjtéshez kapott hólapáttal - közvetlenül az eligazító hely épülete előtti járdán megbotlott a kiálló járdaszegélyben és elesett. Ennek következtében bal válla és könyökízülete kificamodott, valamint darabos törést szenvedett el. Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a munkáltató tevékenységébe tartozik az utak, járdák üzemeltetése, valamint az eligazító hely bejárata, épülete előtti terület biztonságos igénybevétele lehetőségének biztosítása. A baleset ugyanis a munkáltató utasításának teljesítése során közvetlenül az eligazító hely előtti járdán, tehát a munkáltató ellenőrzési körébe tartozó helyen szenvedte el. Az ellenőrzési kör kiterjed mindazon körülményekre, eszközökre, munkavállalókra, amelyek működésére a munkáltatónak a tevékenysége során befolyása van, tehát a baleset nem vitathatóan a munkáltató ellenőrzési körében következett be, így felelőssége fennáll az Mt. 166. § (2) bekezdés a) pontja alapján. A Kúria is erre a következtetésre jutott, ugyanis álláspontja szerint a bíróságok helytállóan fejtették ki, hogy a felperes balesete a munkáltató által megválasztott rendszeres eligazító hely előtti kiálló járdaszegély miatt következett be, amelyről a munkáltatónak kellő körütekintés mellett tudnia kellett, és a veszély elhárítása, a munkahely botlásmentes megközelíthetősége érdekében a szükséges intézkedéseket meg kellett volna tennie.¹⁶

A következő eset az ellenőrzési kör vonatkozásában egy kézbesítési feladat során motorkerékpárral közlekedő munkavállaló esete, aki megpróbált áthaladni egy nagyobb kiterjedésű pocsolyán, amikor balesetet szenvedett. Az áthajtás során a motor hátsó része jobb oldali irányba kicsúszott alóla. A felperes a motort nem tudta megtartani, az a bal lábára dőlt, amelynek következtében a bal térde a térdízület rándulásával és zúzódásával járó sérülést szenvedett. Az eset tárgyalása során különböző álláspontokat fogalmaztak meg az eljáró bíróságok. Az első- és másodfokú bíróság álláspontja szerint egyértelműen megállapítható volt, hogy a baleset a felperes elháríthatatlan magatartására volt visszavezethető, amely a felperes vezetéstechnikai hibájából, avagy abból eredt, hogy nem megfelelően mérte fel az útviszonyokat. A Kúria szerint azonban nem volt vitatott a munkaviszonnyal való összefüggése a balesetnek, valamint a munkáltató ellenőrzési körének fennállása, mivel a baleset munkaidőben, a munkaköri feladatok ellátása során, az alperes által biztosított munkaeszközzel - motorkerékpárral - következett be. Továbbá a Kúria a felperes saját előadása alapján arra következtetett, hogy az útviszonyokat a gyakorlatban szerzett ismeretei, a helyi viszonyokat

¹⁶ Kúria Mfv.X.10.311/2019/6

ismerő tudása alapján közelítette meg, így nem volt megállapítható, hogy vétkesen közrehatott a kár bekövetkezésében.¹⁷

A harmadik eset tényállása alapján a gépjárművezetői munkakörben foglalkoztatott munkavállaló több kollégájával együtt Üzbegisztánba teljesített fuvart. A munka elvégeztével a megrendelő a helyi szokásoknak megfelelően vacsorán látta vendégül a gépjárművezetőket, azonban ezt követően a munkavállalók rosszul lettek és egészségkárosodást szenvedtek. A Kúria a munkáltató ellenőrzési körének terjedelmét vizsgálta és megállapította, hogy nem mentesülhet a felelősség alól: *„A munkáltatót terheli az egészséges és biztonságos munkafeltételek és eszközök biztosításán túl az azokkal összefüggő tájékoztatás, oktatás, a kockázati tényezők előzetes felmérése, várható veszélyek azonosítása, illetve a szabályszerű működtetés ellenőrzésének a kötelezettsége is.”*¹⁸

Az előreláthatósági klauzula vonatkozásában is merülhetnek fel a bírói gyakorlatban különböző kérdések. Ezek közül az egyik legérdekesebb kérdéskör a munkagép védőburkolatát leszerelő, a munkagép leállítása nélkül hibaelhárítást végző munkavállalók esetei. Az eset tényállása szerint a munkavállaló betonacél feldolgozó üzemben dolgozott. A felperes munkaköri leírása - többek között - a munkavállaló feladataként rögzítette, hogy a munka megkezdése előtt köteles a gép állapotának, biztonsági berendezései (burkolatok) meglétének és működésének ellenőrzésére, forgó, mozgó gépbe, berendezésbe nyúlnia tilos volt, továbbá a munkagépek meghibásodását jelentenie kellett a feletteseinek. Az egyik munkanapon azonban a munkavállaló védőburkolat nélküli munkagépen kezdte meg a munkát és a védőburkolat hiányát a feletteseinek nem jelentette. A betonacél darabolása során nagyobb méretű hulladékok is keletkeztek, amelyeket a felperes a megmunkálás során nem tudott eltávolítani, így azokat visszajáratta a behúzási oldal felé. Az egyik visszajáratást a kezelőpanelen jobb kézzel elindította és eközben a bal kezét a behúzó-visszajárató, forgó görgőkhöz jóval 40 cm-en belül közel helyezte. A görgők a bal kesztyűjénél fogva a felperes bal kezét behúzták a görgők közé és a baleset következtében maradandó egészségkárosodást szenvedett. Az első-és másodfokú bíróság álláspontja szerint a munkáltató nem mentesülhet a felelősség alól, ugyanis a kárnak nem a munkáltató magatartásával kell okozati összefüggésben állnia. A felelősség fennállásához elég az, ha a kár a munkaviszonnyal összefüggésben éri a munkavállalót, amelynek körülményeit a felperesnek kell bizonyítania. A felek között nem volt vitás, hogy a felperest munkavégzés közben baleset érte, ezért az Mt. 166.§ (2) bekezdésében

¹⁷ BH2020. 339.

¹⁸ EBH2019.M.20.

foglalt mentesülési okok bizonyításának hiányában az alperes kártérítési felelőssége fennáll. Az elsőfokú bíróság a bizonyítási eljárás eredményei alapján a felperes gondatlan magatartását az Mt. 167. § (2) bekezdésére figyelemmel vétkes közrehatásként értékelte. Álláspontja szerint az alperes a munkavédelmi oktatással kapcsolatos kötelezettségét teljesítette és a felperes a perben nem bizonyította, hogy a helytelen mozdulatról a betanítás során oktatták ki. Életszerűnek ítélte ugyanakkor, hogy a védőpanel hiánya a felperes figyelmét elkerülte, ezért a baleset körülményeit értékelve a munkáltatóra terhesebb 70-30%-os kármegosztást alkalmazott. A másodfokon eljáró bíróságok egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy a felperes a munkavédelmi szabályokat megszegte, mivel észlelnie kellett volna a veszélyhelyzetet, tudhatta, hogy a veszélyes zóna közelében a mozgó alkatrészekről tartózkodnia kell. Ugyanakkor a felperes szándékos magatartása nem volt megállapítható, legfeljebb az, hogy a helyzetet rosszul mérte fel, ezért a kármegosztás arányának megállapítását nem találta jogszabálysértőnek. A Kúria kiemelte, hogy nem volt vitatott a perben, hogy a felek között munkaviszony állt fenn és a felperest munkavégzés közben baleset érte. A baleset bekövetkezésekor a gép védőburkolata hiányzott, amely körülmény nagy mértékben hozzájárult annak bekövetkezéséhez. A tanúk vallomásai azonban ellentmondásosak voltak, melynek következtében megállapította, hogy a munkáltató nem tudott eleget tenni bizonyítási kötelezettségének és ezért nem is mentesülhet a felelősség alól és a Kúria álláspontja szerint a kármegosztás arányát is megfelelően értékelte az első- és másodfokú bíróságok.¹⁹

Korábban is volt egy ehhez hasonló eset, amikor egy segédmunkásként dolgozó munkavállaló oly módon ért baleset, hogy a daraboló és hibakiejtő körfűrész gépen leszedő munkatevékenység végzése során a felperes a méreten aluli deszkadarabok kiszedése céljából a munkavállaló a tőle jobbra lévő felnyitható, hullámfonatú, rácsos, piros színű védőburkolat alá benyúlt és maradandó egészségkárosodást szenvedett. A szakértő megállapította, hogy a baleset elsődleges és közvetlen oka a felperes szabályszegése, szándékos magatartása volt, amely a mindennapi élettapasztalattal ellentétes, szándékos önvészélyes magatartás. A Kúria döntése szerint az eljáró bíróságok helyesen állapították meg azt, hogy az alperesnek nem sikerült magát teljesen kimentenie a felelősség alól. Azonban az alperes alappal sérelmezte a terhére megállapított kármegosztás mértékét. Az eljáró bíróságok ugyanis nem tulajdonítottak kellő jelentőséget annak, hogy a baleset közvetlen oka az volt, hogy a felperes akaratlagosan és indokolatlanul benyúlt a működő gépbe. A munkavállaló tehát az élettapasztalattal is

¹⁹ Kúria Mfv.X.10.108/2020/4.

kirívóan ellentétesen járt el, ezért a reá terhesebb kármegosztási arány alkalmazása az indokolt.²⁰

Ha összehasonlítjuk a két esetet, akkor abban a tekintetben lehet különbséget tenni, hogy míg az első esetben nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy szándékosan nyúlt-e bele a munkavállaló a működő gépbe, addig a második esetben ez egyértelmű. Fontos azonban kiemelni, hogy mindkét esetben a munkavállalók megszegték a munkavédelmi szabályokat és a munkaköri leírással, illetve a munkavédelmi oktatáson megszerzett ismereteikkel ellentétesen cselekedtek. Ennek ellenére mindkét esetben a munkáltatóra terhesebb kármegosztást alkalmaztak a bíróságok, miközben a munkavállalók követtek el súlyosabb szabályszegést. A mindennapi élettapasztalatok alapján is látnia és tudnia kellett volna előre a munkavállalóknak, hogy a működő gép forgó alkatrészei nem rendeltetészerű használatával maradandó egészségkárosodást szenvedhetnek. Mindezekre tekintettel álláspontom szerint ezen kérdéskör vizsgálatának mentén is jól látható, hogy a 2012-es Mt. által megfogalmazott cél a bírói gyakorlatban csak szűk keretek között érvényesül.

Egy másik ügyben a tényállás szerint a felperes szerkezetlakatos munkakörben dolgozott. A foglalkoztatását megelőzően a foglalkozás-egészségügyi vizsgálatot végző orvos a felperest egy évre alkalmasnak minősítette az adott munkakör ellátására azzal a korláttal, hogy nappali műszakban dolgozhat és balesetveszélyes munka nem javasolt számára. Ennek megfelelően nem dolgozhatott magasban, mélyben, zárt térben, mozgó munkaeszközök, valamint munkaeszközök mozgó elemei közelében. Az egyik munkanapon azonban a felperes a következő napi munkavégzéshez szeretne volna előkészíteni a megmunkálandó anyagokat. A méretezéshez a munkadarabon átnyúlva próbálta elérni a mérőszalagot, e közben munkanadrágjának kantárja bele akadt a munkadarabba, amely előre billent és a felperes asztalon támaszkodó bal kezére zuhant, s a bal kéz harmadik ujján töréses, negyedik ujján zúzódásos sérülést okozott. Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a felperes a munkadarabot nem rögzítette, bár szakképzettsége, illetve az oktatáson elhangzottak alapján tudnia kellett ezen kötelezettségéről. Ennek ellenére a baleset nem kizárólag a munkavállaló elháríthatatlan magatartása miatt következett be, mivel arra a munkaidő 10. órájában került sor, ami többletterhet jelentett számára. A kár bekövetkeztében a felperes magatartása is közrehatott, ezért a bíróság 50-50%-os kármegosztást alkalmazott. A törvényszék álláspontja szerint a perbeli baleset kizárólag a felperes elháríthatatlan magatartásának a következménye volt, azzal összefüggésben a munkáltatót semmilyen munkavédelmi szabályszegés nem terhelte, a

²⁰ EBH2018.M. 20.

kereseti kérelem jogcímei szerinti összepszerűséggel kapcsolatos megállapításokkal nem foglalkozott. Végezetül a Kúria a másodfokú bírósággal ellentétes döntést hozott, ugyanis álláspontja szerint a munkáltató nem tett eleget a munkavédelmi kötelezettségeinek és ezáltal nem lehet arra következtetni, hogy a kárt a felperes kizárólagos és elháríthatatlan magatartása okozta. Az alperes ugyanis megállapította, hogy a munkadarab munkaasztalon történő hegesztéséhez, fűrásához vagy egyéb munkavégzéshez a munkadarabot rögzíteni kell, a perbeli adatok alapján azonban az ehhez szükséges eszközöket a munkáltató nem biztosította a munkavállaló számára. Erre figyelemmel a munkáltató a rá terhesebb 80-20% arányban felel a felperesnek okozott kárért.²¹

3. A munkáltatói felelősségbiztosítás, mint lehetséges megoldás

Napjainkban az életünk részét képezi a bizonytalanság és a kockázat, melyeket különböző technikákkal tudatosan tudunk kezelni. A váratlan eseményekre való felkészülés és a kockázatkezelés egyik eszköze a biztosítás. A felelősségbiztosítások hárompólusú jogviszonyok, melynek alanyai a biztosító, biztosított károkozó és a károsult. Ennek alapján a felelősségbiztosítást nyújtó biztosító a biztosított által másnak okozott kár megtérítésére vállal kötelezettséget, így tehát szerződéses kapcsolat csak a biztosító és a károkozó biztosított között van.²²

A felelősségbiztosítás alapvetően nem része a munkajogi szabályozásnak, azonban a munkáltatói kárfelelősség körében mégis érdemes megvizsgálni ezt a jogintézményt, hiszen a biztosítás a munkáltató kockázatát kívánja mérsékelni. Ez egyfajta elővigyázatosságnak is tekinthető olyan váratlan eseményekre, amelyekből kártérítési kötelezettség származhat. A biztosítással meg lehet előzni azokat a helyzeteket, amelyek a munkáltató számára fizetési kötelezettséget jelentenek és ez még akkor is így értelmezhető, ha ennek költsége van (biztosítási díj formájában). Ez a biztosítási díj azonban a munkáltató számára kedvezőtlen irányba is változhat, ha nem tesz meg mindent az ő kárfelelősségének csökkentése érdekében.²³

A munkáltatói felelősségbiztosítás azon kártérítési követelésekre, amelyeket a biztosítottal munkaviszonyban (szövetkezeti tagsági viszonyban) álló személyek

²¹ Kúria Mfv.X.10.028/2020/4.

²² PANDURICS Anett – MARKÓ Olga: *A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon* (Biztosítás és Kockázat, 2015 II. évfolyam 3.szám – In: <https://mabisz.hu/wp-content/uploads/2018/08/biztositas-es-kockazat-2-evf-3-szam.pdf> - 2020. 10. 16.) 78-79.

²³ SZILÁGYI Nóra: *A munkáltató kártérítési felelősségéről és annak gazdasági jogi aspektusairól* (Magyar Munkajog e-folyóirat 2019/2, In: http://hlj.hu/letolt/2019_2/M_02_SzilagyiN_hlj_2019_2.pdf - 2021. 06. 01.) 39.

munkabalesete miatt a biztosítottal szemben támasztanak és magyar jog szerint felelősséggel tartozik.²⁴ A felelősségbiztosítási kockázatokat úgy lehet meghatározni, mint a vállalkozások azon költsége, amely a tevékenysége során másoknak okozott károk jogszabályon alapuló megtérítési kötelezettségéből adódik. A felelősségbiztosítás szerkezete speciálisnak mondható, ugyanis a biztosítótársaság a biztosított által okozott veszteségeket, károkat fedezi. Ebben az esetben a biztosítótársaság azokat az adott cég számára veszteségként jelentkező kártérítéseket fedezi, amelyekért a biztosított jogi értelemben felel. A felelősségi károk sokkal nehezebben becsülhetők, mint a vagyonbiztosítások, mert a kártérítési felelősséget kiváltó események sokkal nehezebben láthatók előre. Egy munkahelyi baleset bekövetkezése esetén jelentős összegű kártérítés megfizetésére is kötelezhetik a munkáltatót, ezért a munkaadók számára kiemelten fontos a munkáltatói felelősségbiztosítás. A biztosítás olyan esetben nyújt anyagi segítséget, ha a munkavállaló munkahelyi balesetet szenved, s ennek kapcsán jogosan követel kártérítést a munkáltatótól.²⁵

Olyan tevékenységek esetén célszerű a felelősségbiztosítás megkötése, ahol a kárgyakoriság nagy és a kárnagyság magas. Hazánkban a munkaadók önkéntes alapon köthetnek felelősségbiztosítási szerződést, azonban ezek száma csekély. A kötelező felelősségbiztosítás pozitívuma, hogy egyrészt a károsult munkavállalónak garanciát nyújt a kártérítés megfizetésére (hiszen ezáltal a kártérítési igényének biztos fedezete van), másrészt a munkáltatót számára is nagy segítség egy váratlan, nagy összegű kiadás esetében, valamint mindkét felet megkíméli az elhúzódó bírósági igényérvényesítéstől. További előnye a rendszernek, hogy csökkenti a vállalkozások működési kockázatát és az alaptalan kártérítési igényeket. Egy súlyosabb munkahelyi baleset következtében fennálló kártérítési igény ugyanis a vállalkozás egész fennállását veszélyeztetheti. A kötelező felelősségbiztosítás ellen azt az érvet lehet felhozni, hogy megdrágítja a foglalkoztatás költségeit, azonban ez csak részben igaz, hiszen hosszú távon megtérülhetnek a befizetett biztosítási díjak költségei. Továbbá egy másik érv, hogy a biztosítási modell alkalmazásával nem érvényesül a munkajogi felelősség elrettentő hatása, s ezáltal csökken a megelőzés elvének hatékonysága és ez a szemlélet a káresemények növekedéséhez vezethet.²⁶

²⁴ <https://kalijozsef.hu/felelosseg-es-jogvedelmi-biztositasok/> (2021. 06. 28.)

²⁵ PANDURICS-MARKÓ i.m. 79-83.

²⁶ AJTAY-HORVÁTH Viola: *A felelősségbiztosítás lehetséges hatásai a munkaviszonyra* (In: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/35750/Jogi_tan_2016_Ajtay-Horvath_Viola_p_435-443.pdf?sequence=1&isAllowed=y) – 2021. 06. 20.

Záró gondolatok

A munkajogi szabályok között kiemelkedő szerepe van a munkáltató kártérítési felelősségére vonatkozó rendelkezéseinek. Ezen szabályok a munkáltatóra nézve rendkívül szigorúnak tekinthetők, amelynek több indoka is van. Egyrészt a munkáltató fő kötelezettségei között található az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeinek megteremtése. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy az objektív alapú felelősség célja, hogy egy olyan szervezet kialakítására kötelezze a munkáltatót, amely megteremtheti a munkavállalók életének, testi épségének és egyéb vagyoni értékeinek biztonságát. Másrészt kiemelhetők a prevenciós indokok is, melynek értelmében a munkáltatóknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a balesetek és megbetegedések megelőzésére.²⁷

A dolgozatban bemutatott eseteken keresztül is jól látható, hogy a bíróságok is eltérő véleményekre jutottak a munkáltató felelősségének megállapításának kérdésében. Az ellenőrzési kör vonatkozásában bemutatott eseteknél összetett problémák merültek fel. Ilyen például a motorkerékpárral közlekedő munkavállaló esete, amikor a bíróságok úgy határoztak, hogy a baleset a munkáltató ellenőrzési körén belül következett be, mert ő biztosította a munkavállalója számára a motorkerékpárt. Azonban a felperesnek is tudnia kellett volna, hogy egy nagy kiterjedésű pocsolyán történő áthaladás balesetveszélyes. Álláspontom szerint ez a mindennapi élettapasztalatokkal és közlekedési szabályokkal is ellentétes magatartás nagyobb mértékben járult hozzá a baleset bekövetkezéséhez és mégis a munkáltatóra terhesebben került megállapításra a kármegosztás. Ugyanez mondható el a működő gépbe belenyúló munkavállalók eseteinél is, hiszen amennyiben a munkagépek megfelelő műszaki állapotban vannak és a munkáltató teljesítette az összes munkavédelmi kötelezettségét, akkor a terhére megállapított 70-80%-os kármegosztási arány véleményem szerint túlságosan magasnak tekinthető.

A felelősségbiztosítással kapcsolatban elmondható, hogy bár nem része a munkajogi szabályozásnak, azonban mégis jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy mérsékelje a munkáltató oldalán felmerülő kockázatokat. A biztosítási rendszerben alapvető célként jelenik meg, hogy a munkahelyi biztonság és egészség ügyét helyezték előtérbe, továbbá elő kell mozdítani a munkáltatók preventív hozzáállását. Egyes vélemények szerint a felelősségbiztosítás háttérbe szorítja a munkajogi felelősséget, hiszen a biztosítók átvállalják a

²⁷ TRENYISÁN Máté: *A munkáltatói kárfelelősség speciális szabályai – kivételek az objektív felelősség alól* (In: <https://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2013/2/trenyis%c3%a1n.pdf> – 2021. 07. 11.)

munkáltatók fizetési kötelezettségét egy munkahelyi baleset esetén. Fontos azonban kiemelni, hogy egy felelősségbiztosítás folyamatos fizetési kötelezettséget jelent a munkáltató számára, hiszen rendszeresen fizetnie kell a biztosítási díjat. Továbbá a biztosítási szerződésben meghatározásra kerül a biztosítási összegnek egy felső határa és a biztosító a munkáltató kártérítési kötelezettségét a limit összegéig vállalja. Harmadik fontos tényező, hogy a biztosítási szerződés megkötése egyfajta elővigyázatosságnak is tekinthető, azonban a munkáltatónak továbbra is megmaradnak a biztonságos munkakörülmények megteremtésére irányuló kötelezettségei. Amennyiben ezeket nem teljesíti és bizonyítható, hogy az ő mulasztása miatt történt a baleset, semmiképpen nem mentesül a felelősség alól és még a biztosítási díj is jelentősen megnövekedhet. Ezáltal jelenetős többletköltségek is felmerülhetnek, amely a munkáltatók, illetve a vállalkozások fennmaradását is veszélyezteti adott esetben. Ezeket összegezve álláspontom szerint a felelősségbiztosítás jelentős mértékben hozzájárulhat a munkahelyi balesetek csökkentéséhez azáltal, hogy a munkáltatóknak egyrészt az Mt. és az Mvt. alapján is teljesíteniük kell a munkavédelmi előírásokat. Másrészt a biztosítási szerződésben is meghatározásra kerülhetnek olyan felételek, amelyek tovább erősítik a biztonságos munkakörülmények kialakítására vonatkozó kötelezettség teljesítését. Mivel nem lehet minden egyes balesetre felkészülni, ezért a megfelelő munkaszervezés esetén jelentős terheket vállalnak át a biztosítók a munkáltatóktól. Azonban, ha a munkáltató nem teljesíti a szerződésben és jogszabályban foglalt kötelezettségeit, akár jelentős anyagi veszteségek is érhetik a vállalkozásokat.

Abstract

In Hungary, there are strict rules regarding to the employers liability. First of all, the main obligation of the employer is to create the conditions for healthy and safe work. On the other hand, the employer should focus on the prevention of accidents and illness. In every day life judges have to face with difficult questions and problems and usually employers have to pay high amount of compensation. Liability insurance can be a good solution to solve this problem, because it can help reduce employers expenditures. Although, the employer have to pay the insurance premium, it is very important that they have to take care their worker's health and to create a safe working conditions.

Felhasznált szakirodalmak

- AJTAY-HORVÁTH Viola: *A felelősségbiztosítás lehetséges hatásai a munkaviszonyra* (In: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/35750/Jogi_tan_2016_Ajtay-Horvath_Viola_p_435-443.pdf?sequence=1&isAllowed=y) – 2021. 06. 20.
- BOYTHA György: *A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása* (In: <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/dr-boytha-gyorgy-a-szemelyisegi-jogok-megsertesenek-vagyoni-szankcionalasa-pjk-20031-3-6-o/458>) – 2020. 10. 24.
- FÉZER Tamás: *Kártérítési jog* (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2010)
- FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog* (Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015)
- HAJDÚ József – KUN Attila: *Munkajog* (Patrocinium Budapest, 2014)
- KUN Attila: *Gazdasági racionalitás és munkajog. Az előreláthatósági klauzula esettanulmánya az új Munka Törvénykönyve tükrében* (https://matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_31_2013/ISSN_0866-6032_tomus_31_2013_397-416.pdf) – 2020.10.17.
- NÁDAS György: *Működési kör, vagy ellenőrzési kör, a kimentés megváltozott szabályai* (In: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/mukodesi-kor-vagy-ellenorzesi-kor-a-kimentes-megvaltozott-szabalyai/> - 2021. 05. 29.)
- NÁDAS György: *Az előreláthatósági klauzula megjelenése a kárfelelősségi szabályok között* (In: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/224_240_Nadas_A.pdf (2020. 04. 25.))
- PANDURICS Anett – MARKÓ Olga: *A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon* (Biztosítás és Kockázat, 2015 II. évfolyam 3.szám – In: <https://mabisz.hu/wp-content/uploads/2018/08/biztositas-es-kockazat-2-evf-3-szam.pdf> - 2020. 10. 16.)
- SIPKA Péter: *A munkáltatói kárfelelősség alakulása a bírói gyakorlat tükrében* (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015)
- SIPKA Péter: *Az új Munka Törvénykönyve felelősségi rendszere, figyelemmel az új Polgári Törvénykönyvre* (In: <https://ptk2013.hu/szakcikkek/sipka-peter-az-uj-munka-torvenykonyve-felelossegi-rendszere-figyelemmel-az-uj-polgari-torvenykonyvre-mj-201312-735-740-o/2746> - 2021. 05. 29.)
- SZILÁGYI Nóra: *A munkáltató kártérítési felelősségéről és annak gazdasági jogi aspektusairól* (Magyar Munkajog e-folyóirat 2019/2, In: http://hllj.hu/letolt/2019_2/M_02_Szilagyin_hllj_2019_2.pdf - 2021. 06. 01.)

TRENYISÁN Máté: *A munkáltatói kárfelelősség speciális szabályai – kivételek az objektív felelősség alól* (In: <https://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2013/2/trenyis%c3%a1n.pdf> – 2021. 07. 11.)

Jogszabályok és bírói döntések jegyzéke

EBH2018.M. 20.

EBH2019.M.20.

BH2020. 339.

Kúria Mfv.X.10.311/2019/6

Kúria Mfv.X.10.108/2020/4.

Kúria Mfv.X.10.028/2020/4.

Internetes hivatkozások

<https://kalijozsef.hu/felelosseg-es-jogvedelmi-biztositasok/> (2021. 06. 28.)

http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=223 (2021. 07. 08.)

Kulcsszavak: *criminal procedure, forensic science, testimony, Holmes' forensic methods*

Bevezetés

A természettudomány, kiemelten a forenzikus tudományok elsőként Sir Arthur Conan Doyle Sherlock Holmes történeteibe ágyazottan, Watson doktor figuráján keresztül épült be a krimi irodalomba.¹ A történetek központjában nem a nyomozás vagy a tárgyalás áll, hanem a kriminalisztikai módszerek, amelyeken keresztül eljutunk az igazsághoz. A jogtudomány érdeklődését mindez csak akkor kelti fel, ha a nézők a sorozatokban látottakra építve, azok felhasználásával hoznak döntéseket büntetőügyekben, azaz a filmvásznon látott fikció közvetlenül befolyásolja az igazságszolgáltatást.² Az utóbbi években vetített „*A helyszínelők*” filmsorozat hatására elhíresült ún. CSI – effektus bűncselekményekre és elbírálásukra gyakorolt, bár vitatott hatása párhuzamba állítható Holmes hatásával a viktoriánus kor tudományos gondolkodása terén. Jelen tanulmányban a „*Karácsonyi Ajándék*” 1994-es, a BBC sorozatban utolsó, Brett szereplésével forgatott epizód jogi elemzését választottam. Ma már nehéz elhinni, hogy ez volt a legvitatottabb történet az összes Sherlock Holmes történet közül. A detektív történet központi elemét a házasságtörés adja ugyanis. A film főbb jeleneteinek központi jogi elemét megragadva kronologikus sorrendben mutatom be az egyes jogi aspektusokat, jogágak szerinti rendszerezés nélkül. Célom a jogi aspektusok bemutatásán túl Holmes kriminalisztika fejlődésében betöltött szerepét bemutatni, hogyan illeszkedik a modern forenzikus tudomány idővonalába, mennyire helytálló őt a forenzikus tudományok atyjának nevezni, milyen módszerekkel dolgozik,

1. sz. kép
Jeremy Brett és Edward Hardwicke
a BBC Granada TV sorozatban,
1984 és 1994

¹ ANGYAL Miklós: *Gondolatok a kriminalista bíborszínű dolgozószobájából*, Ügyészek Lapja, 22. 5., 2015, 87.

² KOVÁCS Gábor: *Forenzikus tudományok ostrom alatt*, Belügyi Szemle, 69. 10, 1741.

bemutatva a legfontosabb büntető eljárásjogi fogalmakat, kitérve a bűnügyi tudományok jelenlegi helyzetére.

1. Holmes-módszerek

Conan Doyle elhatározta, hogy detektívje a véletlenek helyett az észérvek segítségével oldja meg az ügyeit, logikai dedukció útján. Conan Doyle a cselekményhez Poe-tól kapott ötleteket, és Holmes-t részben Poe detektívjéről, Auguste Dupinről mintázta. Conan Doyle Holmes-t a tudomány emberévé és a forenzikus módszerek megújítójává tette.³ A Sherlock Holmes-történetek egyetemes vonzerővel bíró jelenséget mutattak be. A megfigyelést, a deduktív gondolkodást és a tudományos ismereteket alkalmazó mesterdetektív lenyűgözte a fiatalokat és az időseket, a gazdagokat és a szegényeket.⁴ A holmesológusok szemében Sherlock Holmes mind a tudományos nyomozási módszerek tanítójaként, mind pedig az általuk később életre hívott ötletek csírájaként jelenik meg. Maga Alphonse Bertillon (1883-1914) francia kriminológus is ilyen szerepben jelenik meg. Egyesek őt tartják a kriminalisztika megteremtőjének. Nevéhez fűződik az első olyan tudományos rendszer kidolgozása, amely a személyazonosításra szolgál számos részletes antropológiai mérés (antropometria) segítségével. Ő volt az úttörője a bűnügyi fényképezés (Mugg) szabványos rendszerének is, amely a teljes elülső és profilképet használja.⁵ A jogtudomány művelői körében irigylet lehetőséget olyan szakterülettel foglalkozni, ahol valóban egyetemes kutatási eredmények születhetnek. A kriminalisztikához kapcsolódó alaptudományok ugyanis naprakészen felhasználják a matematika, a fizika, biológia, kémia, pszichológia, pedagógia, valamint más alkalmazott tudományok, így az orvosi-műszaki tudományok eredményeit is.⁶ Doyle műveit figyelmesen olvasva, nézve láthatjuk, hogy sokszor a megérzésre, a képzeletre hagyatkozik és valójában a természettudományoknak, valamint a szó szoros értelmében vett

2. sz. kép
*Holmes és Watson
laboratóriumi kísérletezése*

³ BERG, Stanton O.: *Sherlock Holmes: Father of Scientific Crime and Detection*, Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 61, Issue 3 Article 8, 1971. 445.

⁴ BERG, Stanton O.: i.m. 445.

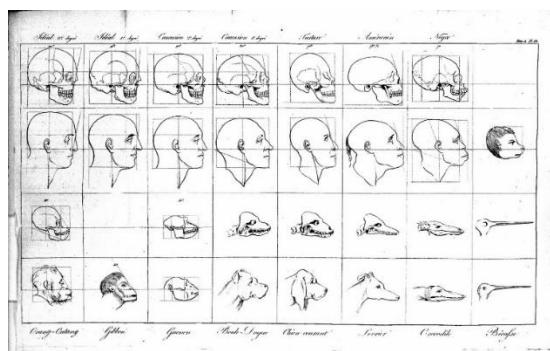
⁵ BERG, Stanton O.: i.m. 446.

⁶ ELEK Balázs: *A múltból a jövőbe. Recenzió Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője című monográfiájáról*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014. 107.

természettudománynak nincs sok szerepe következtetései során. A következtetései során is főleg előzetes tudását használja fel vitathatatlanul éles elméjével.

2. A bizonyítás és tudományos módszerei

A bizonyítás hatékonyságának függvényében a valós igazság elérhetősége nő a felderítetlenség pedig csökken. A tudomány szerepe ebben a folyamatban megkérdőjelezhetetlen. Az 1920-as évektől kezdve az adott alkalmazott bizonyítási módszer

3. sz. kép

A fizionómia pontjait bemutató arcok,
Lavater, Johann Caspar, 1806-1809

„általános elfogadottsága” került a középpontba.⁷ Számos elmélet tanulmány próbált összefüggéseket teremteni például az emberi morfológia és viselkedés, személyiség aspektusai közt, nem ritkán mint explicit bizonyítási eszköz. Erre példa az arc morfológiai vonásai és egyes állatok közötti prahuzam keresése és így a viselkedési módok exponálása a gyanúsítottra vagy elkövetőre, következtetések⁸levonása, amelyekre a büntények megoldását és így az ítélezést is igyekeztek alapozni. Később egyre több ügyben derült fény arra, hogy téves ítéletek születtek azokban az ügyekben is, ahol a Frye standardnak megfelelő bizonyítékra alapozták a bizonyítást. Tehát a forenzikus módszerek megbízhatóságának szigorúbb ellenőrzésére volt szükség, ezért 1993-ban az USA Legfelsőbb Bírósága fontos határkövet rakott le, amikor a Dauber-t ügyben⁹ kimondta, hogy a fent említett „általános elfogadottság” nem elegendő. A precedenshez később további Legfelsőbb Bírósági döntések kapcsolódtak¹⁰, és az új szemlélet a Federal Rules of Evidence-be¹¹ is beépült. Az új szabályozás értelmében az eljárás során csak olyan szakvélemény fogadható el bizonyítékként, amely „megbízható elveken és

7 Számos elmélet tanulmány próbált összefüggéseket teremteni például az emberi morfológia és viselkedés, személyiség aspektusai közt, nem ritkán mint explicit bizonyítási eszköz. Erre példa az arc morfológiai vonásai és egyes állatok közötti prahuzam keresése és így a viselkedési módok exponálása a gyanúsítottra vagy elkövetőre, következtetések⁸levonása, amelyekre a

4. sz. kép

Emberi arcok az állatok fejéhez képest, Lavater, John Caspar, Esszék a Fiziognómiáról (1789)

⁷ Frey-standard, vö. Frye v. United States, 293 F.1013 (App. D.C. 1923).

⁸ LAVATER, Johann Caspar mellékelt képei

⁹ Daubert v. Merrel Dow Pharmaceutical, 1993

¹⁰ General Electric Co. v. Joiner, 1997; Kumho Tire v. Carmichel, 1999

¹¹ Szövetségi Bizonyítási Szabályok, FRE

módszereken” nyugszik.¹² A megszigorodott szűrőn nem egy és nem kettő módszer akadt fenn. Több, addig tudományosnak – továbbmenve tévedhetetlennek – tartott diszciplináról derült ki, hogy valójában az úgynevezett „*junk science*” (áltudomány) módszereinek a számát gyarapítja.¹³ Conan Doyle emlékirataiban leírta, hogy tudós detektívet kívánt megteremteni Sherlock Holmes képében, korábbi edinburghi orvosprofesszora, Joseph Bell mintájára.¹⁴ Holmes a korral együtt fejlődik voltaképpen hatalmas tudásán keresztül tudományos méreteket öltve.

3. A kriminalisztika, mint tudományos fogalom

A kriminalisztika nem jogág: határozottan ténytudomány, amelynek nincsenek jogi kódexei, tételes joga, legfeljebb jogi kerete, amelyet legfőképpen a büntetőeljárásról szóló törvény alkot.¹⁵ Az Egyesült Királyságban a kriminalisztika, mint tudományos fogalom nem terjedt el. A bűnügyi tudományok (forensic science) fogalmát részben a kontinentális krimináltechnikával azonosították. Szakirodalmi források a „*forenzikus*” (bírószági, bűnügyi) jelzővel, azonos tartalommal használták a „*scientific*” (tudományos) jelölést. A bűncselekmények felderítése és bizonyítása során alkalmazható ismereteket nem tekintették a „*bűnügyi tudományok*” részének. A bűncselekmények tudományos vizsgálata vagy nyomozása alatt az angol szakirodalomban egészen az utóbbi időkig rendszerint a természettudományos módszerek alkalmazását értették.¹⁶ Napjainkra azonban azt látjuk, hogy - az 1960-as évektől kezdődően, közelítve a kontinentális megjelöléshez - egyre több kötet jelenik meg kriminalisztika (Criminalistics) címszó alatt.¹⁷ A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplinák felülvizsgálata kurrens témája a nemzetközi szakirodalomnak; megfelelnek-e az alkalmazott eljárások és módszerek, illetve egyáltalán az egyes területek ismeretanyaga a tudományosság kritériumainak, értve ezen elsősorban a természettudományos elvek érvényesülését.¹⁸ Általános értelemben a modern büntetőeljárás célja az objektív igazság megismerése. Mióta ez nyilvánvaló, azóta foglalkoztatja az embert a

¹² NOGEL Mónika: *A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban*, Jog-Állam-Politika, 2019/3, 6.

¹³ KOVÁCS (2021): i.m. 1742.

¹⁴ DOYLE, Arthur Conan: *Memories and Adventures*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 26.

¹⁵ FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika, mint tudományág és mint egyetemi tantárgy*, Magyar Tudomány, A Magyar Tudományos Akadémia Lapja, Budapest, 2003, 1.

¹⁶ KATONA Géza: *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*, BM Kiadó, Budapest, 2003. 39.

¹⁷ FENYVESI (2003): i.m. 1.

¹⁸ KÁRMÁN Gabriella: *A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplinák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei*, Kriminológiai tanulmányok. 49. 2012, 70.

„*hogyan*”, azóta ismeretesek a törekvések ennek tökéletesítésére, valamint a keretek meghatározására. Nem kevesebbről van szó, mint a mai értelemben vett bizonyításelmélet születéséről és alakulásáról. És ezzel egyidejűleg a „*bizonyítási módszertan*”, a kriminalisztika fejlődéséről.¹⁹

Az alkalmazott szakértői módszerekről azonban nem áll rendelkezésre elegendő információ, a forenzikus szakemberek csak egy kis része publikál²⁰ –megjegyzem Holmes sem publikált egyetlen módszertani könyvet sem, bár Doyle szándéka erre több történetében is kiterjedt– az alkalmazott módszertan sem egységes, néhol pedig szubjektív, tudományossága nem alátámasztott. Az objektív, tudományos igényű személyazonosításban az áttörést a 19. század vége hozta meg a kutatók számára, majd csaknem további egy évszázadot kellett várni arra, hogy a lehetőségek egy újabb dimenziója, a kriminalisztikai DNS vizsgálat segíthesse a szakembereket és jogalkalmazókat a mindennapi munkájukban. A keresett személyek alaktani tulajdonságainak, különös ismeret jegyeinek vizsgálatától az arcukról készített dagerrotípiákon – az első képrögzítési eljárásokon – és az ujjnyomatukon át eljutottunk tehát addig, hogy akár egyetlen emberi sejt elégséges lehet az egyedi azonosításhoz.²¹

4. A „Karácsonyi ajándék” (Kartondoboz) c. epizód jogi aspektusai

A történet 1888-ban játszódik és központi elemét -a műfajhoz illően- bűncselekmény adja. A magyar Btk. 4. § (1) bekezdése szerint a bűncselekmény társadalomra veszélyes, büntetendő és bűnös emberi magatartás. Az egyes magatartások társadalomra veszélyességének foka azonban különböző.(...) Ezt a jogalkotó is kifejezésre juttatja az eltérő büntetési tételkeretek meghatározásával, állás foglalva az adott bűncselekmény-típusok tárgyi súlyát illetően.²²

A filmben „*Brutális gyilkosság a West-End-ben*” hírért olvashatjuk az utcai újságosok kezében, majd egy esküvői szertartás közepébe csöppenünk, Mary Cushing és Jim Browner esküvőjére. Ebben a jelenetben találkozhatunk először három Cushing lánnyal is. Sarah látszólag maga is szerelmes Jim Browner-be, az egyébként hajó-stewardba. A Ptk. negyedik

¹⁹ KÁRMÁN: i.m. 72.

²⁰ KÁRMÁN: i.m. 80.

²¹ ANGYAL Miklós: *Ismeretlen személyazonosságú holttestek azonosítása*, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2014.

²² CSEMÁNE Váradi Erika et al.: *Magyar büntetőjog általános rész*, Akadémia kiadó, Budapest, 2016. 2.1.3. fejezet)

könyvéhez a Családjoghoz érkezünk a házasság jogi intézményéhez. Legáltalánosabban azt mondhatjuk, hogy a gyakorlatban személyi és vagyoni joghatásokkal járó, férfi és nő kapcsolatán és anyakönyvvezető előtt tett együttes akaratnyilatkozatán nyugvó érzelmi, nemi, vagyoni tényleges életközösség a házasság. A házasság és házasságtörés a bűntény háttérében álló kulcs elem a választott epizódban. A házasságkötési ceremónia alatt otthonában Holmes hullarablók londoni tevékenységét próbálja felderíteni és gyűjt adatot az eltűnt hullákról, az események háttérében egy rejtélyes szektát feltételezve.

A Btk. 370. § (1) értelmében ez lopásnak minősül, miszerint aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el. A közösség általános erkölcsi értékítéletét súlyosabban sérti és nyugalma jelentősebb mértékben zavarja meg a „hullarablás”²³, azaz a halott értékeinek elvétele vagy a holttesten lévő tárgyra, illetve temetőben a halott emlékére rendelt tárgyra, történő lopás, amely esetén a büntetés büntett miatt már három évig terjedő szabadságvesztés. Watson mindvégig, mint orvos segíti Holmes-t és az igazságügyi orvostan megjelenését reprezentálja. Holmes tulajdonképpen magándetektívként nyomoz. A szakértők alkalmazásának elterjedt alapja, hogy ténykérdés mindig megelőzi a jogkérdést, a jog alkalmazására csak a tények ismeretében van lehetőség. A tények felkutatásának, felderítésének, megtalálásának tudománya vezet el a rögtönzött, de frappáns meghatározás szerint a kriminalisztika, a felderítés, a nyomozás tudományához.²⁴ A mai modern büntetőeljárás egy olyan folyamat, amely a bűncselekmény elkövetésének (megalapozott, alapos vagy egyszerű) gyanújától, a nyomozás elrendelésétől a büntetőjogi felelősségről történő jogerős döntésig tart. A nyomozó hatóságok a bűncselekmények felderítése során elsőként találkoznak annak nyomaival, így szakszerű munkájuktól függ a büntetőeljárás további sorsa. Ha a szakmai, kriminalisztikai szabályokat figyelmen kívül hagyják, a jogszabályok rendelkezéseit megsértik, hiányoznak a felderítéshez szükséges szakmai ismeretek, technikai eszközök, a büntetőeljárás könnyen vakvágányra futhat. A nyomozás anyaga nem lesz alkalmas a vádemelésre.²⁵ Holmes tudományosságának kiemelkedő szerepe van a Scotland Yard, mint hivatalos nyomozó hatóság munkájának segítségével csírájában meghatározva az egész ügy kimenetét. Újabb polgári jogi, dologi jogi és kötelmi jogi fogalmakhoz érkezünk a következő jelenettel, amely fogalmak nem képezik a

²³CSEMÁNE (2016): i.m.

²⁴FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője című monográfiájához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 14.

²⁵FENYVESI (2014): i.m. 15.

történet központi elemét - lévén detektív történetről szó. Az orvostanhallgató Marcel Jacottet kidobják albérletéből, amely Susan Cushing háza.

A Ptk. 423. §-ban szereplő bérleti szerződés alapján a bérbeadó köteles a dolgot időlegesen a bérlő használatába adni, a bérlő pedig bért fizetni. A bérlő a bért időszakonként előre köteles megfizetni. A filmből nem derül ki pontosan, hogy a bért milyen módon és milyen időközönként fizeti meg a bérlő. Ezt a megállapodást azonban Susan Cushing azonnali felmondással szünteti meg. A hatályos magyar szabályozás értelmében a bérbeadó köteles tartózkodni a bérlő zavarásától a bérbeadó a bérlő szükségtelen háborítása nélkül ellenőrizheti a használatot; követelheti a rendeltetésellenes vagy szerződésellenes használat megszüntetését, továbbá az ilyen használatból eredő kárának megtérítését. Susan Cushing a szerződést azonnali hatályú felmondással megszünteti, amikor fény derül a fennálló viszonyra. Tekinthetjük ezt az ingatlan rendeltetésszerű használatával össze nem férő rendkívüli felmondási oknak. A két testvér konfliktusában az elhunyt családtagok szidalmazásával a kegyeletsértés büntető jogi tényállása merülhet fel. Az emberi méltóság elleni bűncselekmények részét képező Btk. 228. §-a alapján mindenkinek tiszteletben kell ugyanis tartani halála után az elhunyt emberi méltóságát, magánéletét, becsületét. A kegyeleti jog csak élő személyt illethet meg, mégpedig: tágabb értelemben mindenkit, akiben él az elhunyt emléke, szűkebb értelemben pedig az elhunyt hozzátartozóit, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített.²⁶ A meghalt ember emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó vagy az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. A kegyeleti jogsértéssel elért vagyoni előny átengedését bármelyik örökös kérheti. Holmes Baker Street-i házában Susan Cushing bejelenti Mary Browner eltűnését. 2018. január 1-jétől hazánkban az eltűntnek nyilvánítás szabályait a 2017. évi CXVIII. törvény határozza meg. Az eltűntnek nyilvánítási nem peres polgári eljárás célja, hogy társadalombiztosítási jogszabályon alapuló juttatás igénybevétele céljából megállapítsa egy személy eltűnését. Az eljárást a juttatás igénybevételére jogosult személy kezdeményezheti.

A medikus hallgató Marcel és Sarah Cushing közt lezajlik egy munkajogi aspektusú beszélgetés Sarah igazgatói pozíciójánál fogva előnyökhöz juttatja barátját egy jobb elhelyezkedés reményében kárpótlásul a történetekért. Amennyiben az ajánlólevél

²⁶ UNGER Zsolt: *Minden, amit tudni kell a kegyeleti jogról*, Fejér-megyei hírportál, 2015. 1.

megalapozatlan és valótlan érdemeket sorakoztat fel a munkapiaci tiszta versenyben torz eredményekhez vezet.

Mary Browner-ről továbbra sincs semmi hír. Susan Cushing elmondása szerint szomszédjai sem látták. Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet a hatályos Be. 168. § (1) szerint. A tanú fogalmának meghatározása kiemelkedő elméleti kérdés, amelyet jól mutat az a tény, hogy az Európai Unió Tanácsa évekig tartó vitát követően, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikkére alapozva alakította ki a tanú fogalmát, amely szerint *„ennek az ajánlásnak az alkalmazásában tanú - a hazai büntetőeljárás törvényben megszabott jogállására tekintet nélkül - mindenki, akinek olyan ismeret van a birtokában, vagy olyan információt szolgáltatott, amely a büntetőeljárás szemszögéből releváns lehet. Ilyennek tekintendő egyebek között a szakértő és a tolmács (fordító) is.”*²⁷

A tanúnak jogai és kötelezettségei vannak. A tanú a részére kézbesített idézés alapján köteles adott helyen és időben megjelenni, továbbá - ha e törvény kivételt nem tesz, a tanú köteles vallomást tenni, – amennyiben a Be. kivételt nem tesz – amelynek során a tanút a Be. 176. § (1) bekezdés b.) pontja értelmében igazmondási kötelezettség terheli. A fenti

5. sz. kép
Miss Susan Cushing kihallgatása

kötelezettségek a kihallgatást fogatosítóra is kötelezettséget rónak, mivel ezek alapján a kihallgatás kezdetén a vallomástétel esetleges akadályait fel kell tárni, valamint a tanút az igazmondási kötelezettsége okán figyelmeztetni kell a hamis tanúzás törvényi következményeire. Ezen utóbbi kötelezettség tekintetében fontos megjegyezni, hogy a tanú nem kötelezhető arra, hogy a vallomásának valóságát igazolja.²⁸ A tanúvallomás tehát személyi bizonyíték, amely maga után vonja, hogy a tanú tudata a tények szubjektív lenyomatát foglalja magába, amely a tényektől független okok miatt, kisebb-nagyobb mértékben eltérhet a tényektől.²⁹ Csak hatályos Be. törvényben meghatározott Nem vitás azonban, hogy a bíróság nem fogadhatja el hitelt érdemlőnek, vagy utasíthatja el hamisként a vallomást kizárólag a kihallgatott személy szavahihetőségének szakértői véleményezése alapján. Ha ilyen kérdésben venné igénybe a

²⁷OROSZ Krisztina: *Tanúkihallgatási taktikák alkalmazása a büntetőügyekben a bírósági eljárási szakban*, Jogi fórum és publikáció, jogiforum.hu, 2016., 5.

²⁸OROSZ (2016): i.m. 6.

²⁹KÚRIA: *Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*, Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai, Joggyakorlat-Elemző Csoport -Összefoglaló vélemény, Budapest, 2017, 36.

szakértőt, akkor azért kerülne különös helyzetbe, mert azt kellene állítania, hogy képes annak a bizonyítási eszköznek és bizonyítéknak³⁰ a mérlegelésére, amely azt a mérlegelési tevékenységet pótolja, és erre képtelennek érezte magát.

A bizonyítékok másik nagy csoportját a tárgyi bizonyítékok adják a büntetőeljárásban. Susan Cushing otthonában postát kap. A csomagon szereplő írás elemzése jelentős kriminalisztikai mozzanat az epizódban – a grafológus alkalmazása –, valamint a bélyegzőn szereplő feladás helye és időpontja kulcsfontosságú lesz a gyilkos megtalálásában. A karácsonyi ajándék kibontása közben Susan Cushing eszméletét veszti, a doboz sóba helyezett kettő levágott fület tartalmaz. Holmes, Watson és Hawkins rendőr leutaznak Croydonba a helyszíni szemle Be. fogalmához vezetve. Holmes sejti, hogy komolyabb bűntény van készülőben, mint egy orvostanhallgatói csínytevés. Megállapítást nyer még hozzá orvos szakértői megállapítás, hogy nem egy ember füleiről van szó. Az üzenet és tartalma komoly: emberölésről ad bizonyítékot. A Btk.160. § (1) szerint, aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A bizonyítékok értékelésénél kulcsfontosságú az azok értékelését végző személy jártassága, képzettsége. Holmes néhány egyszerű kérdést intéz Susan Cushinghoz, és ezek a kérdések megadják az összes választ, amire Holmes-nak szüksége van az ügy megoldásához. Kérdései a kihallgatás eljárásjogi módszereihez vezetnek.

6. sz. kép
Szemle és a bizonyítékok értékelése

A tanú kihallgatása másképp néz ki a nyomozó hatóság és másképp a bíróság előtt. Nagy különbség, hogy a nyomozó hatóságnak kevesebb információja van, és sokszor azok is közvetettek nem kellően megalapozottak. A nyomozó hatóság elsődleges célja, hogy ezeknek utánajárjon a tanú meghallgatása által. ³¹ A kihallgatás legfőbb célja pontosan az, hogy az üggyel kapcsolatos minden körülményt felvezessünk, és ezek által segítsük alátámasztani az ügyben meghozott ítéletet. (...) A befolyás ugyanis a tanú emlékezetére és emlékképeinek felidézésére károsan hat. A szuggesztív kérdés hatására a tanú az általa észlelt eseményeket,

³⁰ ELEK Balázs: *A pszichológus szakértő egyes alkalmazási lehetőségei a tanúvallomások értékelésében a büntetőeljárásban*, Ügyészek lapja 1217-7059 14 évf. 5 sz., 25.

³¹ VARGA Ágnes: *A tanúvallomás szerepe a büntetőeljárásban*, Rendészeti Szemle, 2010/3. 97.

jelenségeket képtelen lesz a valóságnak megfelelően visszaadni.³² Amennyiben a kérdések befolyásoló tulajdonsága után érdeklődünk, azt kell megvizsgálni, hogy miként strukturálják a válaszadást, és milyen következtetéseket vonunk le általuk³³. A kérdésfeltevés joga hatalmat kölcsönöz a kihallgatást végző személynek. Ennek a hatalomnak a birtokában, a kérdező irányítja, felügyeli, és meghatározott irányba terelheti a tanú vallomását és az ügy kimenetelét. A kérdésekkel a kihallgatást végző személy képes befolyást gyakorolni a tanúra.³⁴

Elek Balázs tanulmányában 12 kérdésfajtát különböztetett meg a kihallgatás során³⁵: eldöntendő kérdés, választó kérdés, kiegészítendő kérdés, nyitott kérdések, rávezető vagy szuggesztív kérdés, retorikai kérdések, terelő kérdések, tesztkérdések, fogós kérdés, szelektív kérdezés, ellenőrző kérdések, következtetésre irányuló kérdések. Az kihallgatás egy érdekes taktikai módjával találkozunk, amikor Holmes megérkezik Sarah Cusing-hoz: a meghökkentő kérdésfeltevéssel, amelyet a „*heavy questioning*” technikájával hozhatunk összefüggésbe. Holmes meglepi őt azzal a direkt kérdéssel, hogy „*Miért volt rossz viszonyban Mr Brownerrel?*”. Sarah nem adekvát választ ad, Holmes rájön, hogy hazudik, mint a vízfolyás. Megbízhatatlansága és közrejátszása az eseményekben bizonyított. A fül és a matrőzcsomó volt minden, amire Holmes-nak szüksége volt az eset megoldásához.

Holmes, Watson és a rendőr elindulnak, hogy meglátogassák Sarah Cushingot, akit Jim Browner is felkeres. Kiderül, hogy félrevezette a rendőrséget, Browner újra visszautasítja Cushingot, amely jelenetnek Holmesék tanúi. A beismerés teljes. Hangsúlyozandó azonban, hogy a nyomozást – amelynek alapvető célja a bűncselekmény felderítése, az elkövető elfogása, bizonyítékok összegyűjtése – nyomozó hatóságok végzik. A nyomozó hatóságok ezeket a feladataikat az előkészítő eljárás, illetve a nyomozás során teljesítik. Az előkészítő eljárás és a felderítés során önállóan, a vizsgálat során az ügyészség irányításával járnak el.³⁶

Nem derül ki a filmből, hogy a legfőbb ügyész hozzájárult-e a nyomozásban Holmes alkalmazásához, azonban visszavonul és nem óhajtja nevének említését az ügyben. Az sem derül ki, hogy Holmes-nak milyen kapcsolata van a Scotland Yard-dal, mint a nyomozó

³² TÖRŐ Blanka: *A kérdezés jelentősége a tanúvallomás során*, Debreceni Jogi Műhely, 7. évf. 2. sz., 2010, 67. HERWIG- LEMPP, Johannes így fogalmazott „A kérdezés hatalmat kölcsönöz - és fordítva, akinek hatalma van, az kérdezhet.” (2021. június 15-i letöltés)

³³ GÜN Semin: *A nyelv, mint a megismerés és a viselkedés szerkezetadó eszköze: Kérdés–válasz párok*. SÍKLAKI István (szerk.) *Szóbeli befolyásolás I.*, Nyelv, gondolkodás, kultúra, Typotex Kiadó, Budapest, 2008, 273–302.

³⁴ TÖRŐ (2010): i.m. 60.

³⁵ ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Phd értekezés, Deák Ferenc Állam-és jogtudományi doktori iskola, Miskolc, 2007. 220-230.

³⁶ FARKAS Ákos, RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*, MERSZ - Akadémiai Kiadó, Budapest, (2019) 2.1.3. fejezet.

hatóság szerve jár-e el. Nyomozó szerv a nyomozó hatóságnak a nyomozást végző szervezeti egysége.³⁷ Arról sem esik szó, hogy az ügy közös nyomozás alatt zajlik-e, ami a Be-ben új intézmény. A törvényben ugyanakkor léteznek bizonyos kizárási szabályok, amelyek az eljárás tisztaságát, pártatlan, elfogulatlan, lefolytatását szolgálják. A Be. szerint nem járhat el a nyomozó hatóság tagjaként az, aki az ügyben szakértőként jár el. Ilyen tekintetben Watson eljárásjogi részvétele kérdéses, bár mint látjuk, ő sem képezi sem nyomozó szerv sem a nyomozó hatóság hivatalos tagját. A nyomozó hatóság tagja ebben az értelemben kényszerintézkedést – letartóztatás – nem alkalmazhatott. A vizsgálóbíró az, aki utasítja tulajdonképp a nyomozó hatóságot, és akinek a munkája alapozza meg a tényleges vádat, azonban Holmes detektív szerepkörben járul hozzá a nyomozás eredményességéhez, de inkább a szakértő megítélése alá vonható alakja. A vád alapján határozhat majd a bíróság a bírósági tárgyaláson, de ez nem képezi részét a Holmes történeteknek az ügy(ek) kimenetét Holmes nyilatkozataiból ismerhetjük meg döntően.

A letartóztatás a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedésekhez tartozik. Ezek csak a törvényi feltételek fennállása, az ott leírt feltételek esetén alkalmazhatók, és csak akkor. A kényszerintézkedést a nyomozó hatóságok alkalmazhatják, igaz magánszemély is eljárhat a tetten ért elkövetővel szemben, azonban ekkor a nyomozó hatóságoknak haladéktalanul át kell adnia azt, vagy tájékoztatnia kell a rendőrséget, ha erre nincs mód. A letartóztatás tipikusan olyan kényszerintézkedés, amelyet a terhelt ellen lehet alkalmazni. Holmes-nak és Watson-nak köszönhetően teljesen bizonyosak lehetünk abban, hogy Browner az elkövető és a filmkockák is alátámasztják tévedhetetlenségüket. A kényszerintézkedések jogellenes alkalmazása maga is bűncselekményt valósítana meg.

Az angolszász jogrendszerben a vádlott bűnösségének egyszerű beismerésével (guilty plea) rövidre zárhatja a tárgyalást az eljárást azonnal a büntetéskiszabás fázisába juttatva. Az angolszász bíróságnak a beismerést követően az esküdtszék felosztatását követően pedig nincs más teendője, sőt ez a kötelezettsége, mint a büntetés kiszabása.³⁸ Holmes már a cellában hívja fel Browner figyelmét, hogy a korabeli francia jog már ismerte az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállását és az ügy kimenete ott más lenne. A Btk. 161. § alapján az emberölés privilegizált esete. Az emberölési cselekmények megnyilvánulási formái az elkövető pszichikai sajátosságai és a bűnösség foka folytán lényegesen eltérnek egymástól. Csak olyan

³⁷ FARKAS (2019): *i.m.*

³⁸ FARKAS (2019):*i.m.*

esetekben állapítható meg, ha az elkövető olyan méltányolható okból származó, intenzív, de éplélektani alapon létrejött indulat hatása alatt cselekszik, amelynél az indulatot kiváltó és az erkölcsileg menthető ok az elkövetőn kívülálló okból keletkezett.

Kérdés lehet, hogy az alkoholizmus mennyiben befolyásolta Browner beszámítási képességét és ez mennyire értékelhető enyhítő vagy súlyosbító körülményként büntetéskiszabáskor. Valóságos anyagi halmazatot, kétféle emberölést valósít meg Browner tétével. A Btk. 12. § (1) szerint bűnhalmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el. Nem bűnhalmazat viszont, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközökben többször követ el. Az idült alkoholizmus egyik vonása a folyamatos delírium, mint megvonási tünet, és amennyiben az elkövető nem volt alkoholos befolyás alatt, még enyhítő körülményként is értékelhető, hiszen az idült alkoholizmus esetén éppen az alkoholos befolyás adja a lucidumot.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a büntetőjogi felelősségre vonás egyik főkérdése a bűnösség megállapítása, amely feltételezi az elkövető beszámítási képességét. Az esetleges kóros elmeállapot tisztázása különleges szakértelmet igényel, így a hatóságok kötelesek két szakértőt igénybe venni.³⁹

A magyar jogban a belátási képesség fogalmával a Polgári Törvénykönyvben és a Büntető Törvénykönyvben egyaránt találkozunk. (...) A cselekvőképességet érintő (részleges vagy teljes korlátozás) gondnokság alá helyezés akkor merül fel, ha az egyén ügyei viteléhez szükséges belátási képessége a mentális zavara következtében csökkent vagy hiányzik. A polgári jogban használatos mentális zavar fogalom a büntetőjogi kóros elmeállapottal állítható párhuzamba.⁴⁰ A beismerést követően a büntetés kiszabása az eljárásból hátralévő egyetlen mozzanat. A bírósági eljárások során a bírósági ügyteher növekedése miatt – az angolszász példa nyomán – a kontinentális Európában is egyre nagyobb teret hódítanak a konszenzuális elemek (például a vádalku, a rövidített eljárások), amelyek segítségével lehetővé vált rövidebb eljárást a büntetőjogi szankció jelentős enyhítésével honorálják.⁴¹

³⁹ 58/1995. (IX. 15.) AB határozat

⁴⁰ DOMOKOS Andrea: *Belátási képesség a büntetőjogban*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018, 39-40.

⁴¹ FARKAS (2019): *i.m.*

Összefoglalás

A történeten végig vonul a bűntények feltárásának folyamata az alapul szolgáló kriminalisztikai adatgyűjtési és krimináltaktikai elemektől egészen a kriminalisztika céljáig, az azonosításig. Ha közelebbről vizsgáljuk Holmes ténymegállapító magatartását, láthatjuk, hogy a logikai dedukció a minden szóba jövő lehetőség kizárása, valamint megfigyelésből eredő következtetés, inkább tudományosság látszata. Holmes kriminalisztikában játszott szerepét illetően két aspektust emelnék ki. Az egyik az ujjlenyomatok alkalmazása, amelyet a korabeli Scotland Yard akkoriban elvetett és közel tíz évvel később adoptált, miután Holmes azt már alkalmazta. Az első eset, amelyben ujjlenyomatokat említenék, a „*Négyek jele*” (1890). A Scotland Yard csak 1901-ben kezdte el használni az ujjlenyomatokat. Holmes nem a Bertillonage -t (más néven antropometriát) alkalmazza, az azonosítási rendszert, amelyet Alphonse Bertillon talált ki Párizsban, és amely a test 12 jellemzőjének mérésére irányult. A két módszer hosszú évekig versenyzett a törvényszéki alkalmazásban való elismerésért.⁴²

A másik, és ami talán a legkiemelkedőbb az összes Holmes által használt módszer kriminalisztikai értékét tekintve, az a gépelt dokumentumok elemzése. Az egyik írógépes ügyben, az „*Eltűnt vőlegény, A Case of Identity*” (1891) Holmes csak arra a tényre koncentrált az összes levél géppel van írva és ragyogóan elemzi az írógép sajátosságait. Az Egyesült Államokban a Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) 1932 -ben kezdte meg dokumentumelemzési szakaszát. Holmes tehát ismét a felderítés élvonalába tartozott.⁴³

A Holmes-történetek talán legfontosabb hatása azonban a hihetetlen népszerűségük volt, amely felkészítette a közvéleményt arra, hogy az új kriminalisztikai technikák kifejlesztésekor készségesen elfogadja a forenzikus tudományt a büntető igazságszolgáltatási rendszerekben. A kriminalisztikára (forenzikus tudományokra) irányított fokozott figyelem – teljesen függetlenül attól, hogy a filmsorozatok az ítélezésre gyakoroltak-e egyáltalán hatást, és ha igen milyen irányút – az egyes módszerek validitásának, megbízhatóságának, felhasználhatóságának beható tanulmányozását indították el, és azon keresztül átfogó reformokat eredményezett.⁴⁴ Kriminalisztikai ismeretekre nem csak a bűnügy nyomozóinak, hanem a büntetőeljárással hivatásánál fogva kapcsolatba kerülő valamennyi személynek szüksége van.⁴⁵

⁴² O'BRIEN, James: "Sherlock Holmes: Pioneer in Forensic Science". Encyclopedia Britannica, 31 Mar. 2014. 1.

⁴³ O'BRIEN (2014) i.m. 2.

⁴⁴ KOVÁCS (2021): i.m. 64.

⁴⁵ ELEK (2014): i.m. 107.

Abstract

Scientifically false testimony, or perjury in-court testimony, false reports, incorrect methods of collecting and distinguishing evidence have always been a question in criminal procedure and the role of forensic sciences have increased drastically. Conan Doyle made Holmes a man of science and innovator of forensic methods definitely influencing his era. He wrote 60 marvellous detective stories bringing in science into criminal investigation and inspired later many filmmakers too.

In this study I present the different legal aspects of “*The Adventure of the Cardboard Box*” (1994, BBC Granada TV, starring Jeremy Brett) in chronological order of appearance, presenting the central legal concept of the main scenes of the film by focusing on criminal procedure. My aim is not only to present the legal and procedural definitions, but also to discuss Holmes' role in the development of forensic science, to show how Holmes fits into the timeline of modern forensic science, and see if he can be called the father of forensic science, and what methods he actually uses.

Today, it is hard to believe that “*The Adventure of the Cardboard Box*” was the most controversial tale out of all the Sherlock Holmes stories. “*The Adventure of the Cardboard Box*” deals with murder and some brutal removal of body parts but this was not the reason why the story was controversial, this was due to the leading cause of the murder.

Sir Arthur Conan Doyle makes use of his own medical knowledge to put details into the story, and Holmes demonstrates these scientific abilities during the examination of ears. Conan Doyle also though, designs the case so that Holmes finds it simple to solve, although it is not so clear cut for Hawkins and Watson. However, it is questionable to what depth Holmes' methods, his logical deduction and his forensic tools are actually reflected and whether the whole story can fit into the criminal procedure and forensic sciences.

Sherlock Holmes' greatest gift to forensic science in “*the Cardboard Box*” can be merely found in his scientific attitude, ease during the investigation and his popularity. Today we can confidently say that „*Forensic knowledge is necessary not only for criminal investigators, but also for all professionally involved in criminal proceedings*”⁴⁶.

⁴⁶ ELEK, Balázs: *From the past to the future. Review, Csaba Fenyvesi, Trends in forensics. The Past, Present and Future of Crime Investigation*, Dialóg Campus, Budapest, 2014, 107.

Irodalomjegyzék

58/1995. (IX. 15.) AB határozat

ANGYAL Miklós (2015): *Gondolatok a kriminalista bíborszínű dolgozósobájából*,
Ügyészek Lapja, 2015, 22. 5., 87-97.

BERG, Stanton O.(1971) :*Sherlock Holmes: Father of Scientific Crime and Detection*,
Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 61, Issue 3 Article 8,
<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=5674&context=jclc> (letöltve: 2021.10.20.)

CSEMÁNÉ Várad Erika et al. (2016): *Magyar büntetőjog általános rész*, Akadémia kiadó,
Budapest, 2.1.3. fejezet
https://mersz.hu/keres/hullarabl%C3%A1s/hivatkozas/wk83_373_p6/#wk83_373_p6
(letöltve: 2021.10.20.)

DOMOKOS Andrea (2018): *Belátási képesség a büntetőjogban*, Károli Gáspár Református
Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018, 39-49.

DOYLE, Arthur Conan Sir (2012): *Memories and Adventures*, Cambridge University Press,
Cambridge, 2012.

ELEK Balázs (2014): *A múltból a jövőbe. Recenzió Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika
tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője című monográfiájáról*, Dialóg
Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 107-109.

ELEK Balázs (2007): *A pszichológus szakértő egyes alkalmazási lehetőségei a
tanúvallomások értékelésében a büntetőeljárásban*, Ügyészek lapja 1217-7059., 2007,
14 évf. 5 sz., 25-34.

ELEK Balázs (2007): *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Phd értekezés, Deák
Ferenc Állam-és jogtudományi doktori iskola, Miskolc, 2007.

FARKAS Ákos - RÓTH Erika (2019): *A büntetőeljárás*, Akadémiai Kiadó, Budapest,
https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1780_0#YOV1780_0 (letöltve: 2021.10.29.)

FENYVESI Csaba (2014): *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene,
jövője című monográfiájához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.

FENYVESI Csaba (2003): *A kriminalisztika, mint tudományág és mint egyetemi tantárgy*,
Magyar tudomány, A Magyar Tudományos Akadémia Lapja, Budapest.
https://epa.oszk.hu/00700/00775/00051/2003_02_04.html (letöltve: 2021. 10.29.)

FINSZTER Géza (2007): *A kriminalisztika elmélete és a praxis a büntetőeljárás reform
tükrében*, Budapest, 26. users.atw.hu/be/letoltes/Krimjegyzet.doc.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tTuFtHUs65oJ:users.atw.hu/be/letoltes/Krimjegyzet.doc+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (letöltve: 2021. 07. 30.)

GÜN Semin (2008): *A nyelv, mint a megismerés és a viselkedés szerkezetadó eszköze:
Kérdés–válasz párok*. SÍKLAKI István (szerk.) *Szóbeli befolyásolás I.*, Nyelv,

- gondolkodás, kultúra, Typotex Kiadó, Budapest.
https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/orosz_krisztina_tanukihallgatasi_taktika_k_alkalmazasa_buntetougyekben_birosagi_eljaras%5bjogi_forum%5d.pdf (letöltve: 2021. 07. 28.)
- KATONA Géza (2003): *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*, BM Kiadó, Budapest.
- KÁRMÁN Gabriella (2012): *A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei*, Kriminológiai tanulmányok. OKRI 49., 70-86, http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/005_karman.pdf (letöltve: 2021.10.29.)
- KOVÁCS Gábor (2021): *Forenzikus tudományok ostrom alatt*, Belügyi Szemle, 69. 10., 1741-1758. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.4> (letöltve: 2021. 10. 4.)
- KÚRIA (2017): *Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*, Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai, Joggyakorlat-Elemző Csoport - Összefoglaló vélemény, Budapest.
- NOGEL Mónika (2019): *A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban*, Jog-Állam-Politika, 2019/3, 1-18. https://www.researchgate.net/publication/337649615_A_szakertoi_bizonyitassal_szemben_tamasztott_kovetelmenyek_szigorodasa_az_Amerikai_Egyesult_Allamokban/link/5de23e35a6fdcc2837f700f3/download (letöltve: 2021.10.20.)
- O'BRIEN, James (2014): *"Sherlock Holmes: Pioneer in Forensic Science"*. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Sherlock-Holmes-Pioneer-in-Forensic-Science-1976713>. Accessed 21 October 2021. (letöltve: 2021.10.21.)
- OROSZ Krisztina (2016) : *Tanúkihallgatási taktikák alkalmazása a büntetőügyekben a bírósági eljárási szakban*, Jogi fórum és publikáció, jogiforum.hu, https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/orosz_krisztina_tanukihallgatasi_taktika_k_alkalmazasa_buntetougyekben_birosagi_eljaras%5bjogi_forum%5d.pdf (letöltve: 2021.10.29.)
- TÖRŐ Blanka (2010): *A kérdezés jelentősége a tanúvallomás során*, Debreceni Jogi Műhely, 7. évf. 2. sz. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2010/a_kerdezes_jelentosege_a_tanuvallomas_soran/ (letöltve: 2021. 06. 15.)
- UNGER Zsolt (2015): *Minden, amit tudni kell a kegyeleti jogról*, Fejér-megyei hírportál, <https://www.feol.hu/hetvege/a-kegyeleti-jogrol-1733263/> (letöltve: 2021.10.20.)
- VARGA Ágnes (2010): *A tanúvallomás szerepe a büntetőeljárásban*, Rendészeti Szemle, 2010/3. 87-97.
- VARGA Marianna (2015): *Bírói kérdésfeltevések a magyar tanú- és szakértői bizonyításokban*, Jelentés és nyelvhasználat, 2., 79–107. https://www.researchgate.net/publication/307733589_Biroi_kerdesfeltevesek_a_magyar_tanu_es_szakertoi_bizonyitasokban/link/57d8441408ae6399a3992105/download, (letöltve: 2020. 03. 14.)

1. sz. kép: Jeremy Brett és Edward Hardwicke:
<https://hu.pinterest.com/pin/573997914986109354/> (letöltve: 2021.10. 31.)
- 2., 3, 6. sz. kép: PAGET, Sidney (1893): The Strand Magazine, https://www.arthur-conan-doyle.com/index.php/The_Adventure_of_the_Cardboard_Box (letöltve: 2021. 10. 31.)
3. és 4. sz. kép: LAVATER, Johann Caspar (1789): *Essays on Physiognomy*,
<https://www.alamy.com/stock-photo/essays-on-physiognomy.html> (letöltve: 2021. 10. 31.)

Lezó Nóra: Az Arany-balladák büntetőjogi vonatkozásai
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, II. évfolyam, igazságügyi
igazgatási szak

Kulcsszavak: ballada, gyilkosság, lelkiismeret-furdalás, bűncselekmény, büntetés

Bevezetés

Arany Jánost „a balladaírás Shakespeare-jének” is tartják, méltán, hiszen legismertebb művei közt tartjuk számon balladáit, illetve ezen műveiben megtalálhatjuk a bravúros nyelvi megoldásokat, a babonákat, a bűncselekményeket és a szerelmet egyaránt. Balladáinak többsége ún. lélektani ballada, amelyben a főhős számára a lelkiismeret-furdalás, a megőrülés, a tévképzetek megjelenése jelenik meg büntetésként. Több balladája alapszik valós történeten, néhányban viszont kitalált szereplők vannak: ezekben az esetekben egy korai időkből származó legendák képezik a balladák alapját. Balladáinak másik csoportját a Hunyadi-kör darabjai, illetve a királyballadák képezik: e művek főszereplői az uralkodók és a Hunyadiak. A lélektani hatás ezekben a balladákban is megmutatkozik.

1. Istenítélet – földi törvények

Ágnes asszony

Arany egyik, ha nem a legismertebb balladája az Ágnes asszony. E ballada a nagykőrösi korszakából való, története valós eseményen alapul: amikor a költő Geszten nevelősködött, hallott egy történetet egy zavarodott idős asszonyról, aki minden nap kint volt a pataknál és mosott, nem állt szóba senkivel, nem volt senkije. A ballada története szerint Ágnes asszony a szeretőjével együtt megölte a férjét¹, ezért el is ítélték mindkettőjüket: a szeretőjét

¹ 1878. évi V. törvény, **278. §** A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntetettét követi el, és halállal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

halálbüntetéssel (kötél általi halál²: „*Ő bitón fog veszni holnap,/Ő, ki férjedet megölte*”), Ágnes asszonyt pedig bűnrészesség miatt³ („*Ki e tettet végrehajtá/Szeretőd im maga vall rád*”) életfogytig tartó szabadságvesztéssel⁴ („*Holtig kenyéren és vízen raboskodva bűnhődöl te*”). Ő maga azonban enyhítést kapott: mentális zavarára tekintettel elengedték a börtönbüntetését: „*Eredj haza, szegény asszony,/ Mosd fehérre mocskos lepled*”. A megőrülés már a fogvatartásakor (ma előzetesnek mondhatnánk) megjelent: „*Rémek tánca van körül*”, majd az ítélethirdetéskor a bírák számára is világossá vált: „*Méltóságos nagy uraim/Nézzén Istent kegyelmetek/Sürgetős munkám van otthon/Fogva én itt nem ülhetek. (...)*” „*Mocsok esett lepedőmön/ Ki kell a vérfoltot vennem,/Jaj, ha e szenny ottmaradna/Hova kéne akkor lennem? (...)*” A megkegyelmezés ez esetben nem azonos a felmentéssel: a szabadságvesztést ugyan nem kellett a börtönben letöltenie⁵, azonban a lelkiismeret-furdalás és a megőrülés ugyanúgy rabságban tartotta Ágnes asszonyt, mintha börtönben töltötte volna élete hátralévő részét. Fontos mozzanat a ballada elején, hogy Ágnes asszony nem tesz beismerő vallomást, sőt tagadja a bűncselekményt: „*Összefutnak a szomszédnők:/ Ágnes asszony, hol a férjed?/Csillagom, hisz ott bent alszik/Ne menjünk be, mert fölébred (...)*” A lelkiismeret-furdalás (talán a megbánás is) tehát közvetlenül a bűncselekmény után megjelenik, de magát bűncselekményt tiszta tudattal és előre kitervelten követte el a szeretőjével együtt; ennek ellenére a bíróság mégis felmentette a börtönben letöltendő szabadságvesztés alól. Ez meglehetősen szokatlan döntés az akkori kor bírói gyakorlat szerint.

Árva fiú

² 1878. évi V. törvény, **21. §** A halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

³ 1878. évi V. törvény, **70. §** Tetteseknek tekintendők mindazok, kik a büntettet vagy vétséget együtt vagy közösen követik el. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

⁴ 1878. évi V. törvény, **22. §** A fegyház vagy életfogytig tart, vagy határozott időtartamu. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

⁵ 1878. évi V. törvény **32. §** A magán-elzárás nem alkalmazható: ha a fegyencz testi vagy szellemi épségét közvetlenül veszélyezteti; s félbeszakítandó, mielőtt ily veszély jelenségeit az orvos észleli, s bejelenti. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

Arany egy kevésbe ismert balladája, nem túl hosszú, de annál tragikusabb: a gyermeket a nevelőanya kizárja a házból, ahol a szeretőjével van kettesben. „*Árva fiú sir az ablak alatt/Ifi'asszony a szobában múlat/ "Anyám, anyám! Hideg van itt, /Bocsáss be, /Bocsáss be" (...)*” Gondatlan veszélyeztetés és elhanyagolás esetei állnak fenn⁶: „*Ifi'asszony gyűjt lobogó lángot,/Süti annál a csöröge-fánkot,/ "Anyám, anyám! Eressz be már,/Ehetném,/ehetném"* A nevelőanya válasza: „*Csak ezt is még a föld alá/Tehetném!*” utal arra, hogy a gyermek édesapját is „a föld alá tette”, ha nem is gyilkolta meg, de valamilyen módon közrejátszott abban, hogy már nem él (akár öngyilkosságot követett el, akár belebetegedett – a versből ez nem derül ki) és ugyanezt akarja elérni a gyermeknél is. Bántalmazást is láthatunk: „*Kimene az özvegyasszony éjjel,/Veri fiát a vizes kötéllel (...)*” Ez azután történt, miután a gyermek éjszakára is kinn maradt, meglátta az édesapja szellemét, amit felé közeledik („*Temetőben árva fiú apja/Lepedőjét, szemfödelét kapja*” (...)) „*Amott jön az édesapám fehérbe*”). Ez a jelenség természetesen a képzelet szüleménye, lehetséges azonban, hogy a gyermeknek már annyira leromlott a fizikai és mentális állapota, hogy lázálmodok vagy tévképzetek gyötörték. Azonban az asszony is látni-hallani vélte a szellemet, az ő esetében a lelkiismeret-furdalás és a megőrülés kezdete okozhatta mindezt. Az édesapa szelleme meg is vádolja a nevelőanyát („*Te ölted meg/Te adod meg az árát*”), majd magával is viszi a gyermeket, aki ekkor már valószínűleg halott: „*Temetőben csöndes az én házam,/Jobb neki ott énvelem egy házban;/Odaviszem karonfogva/Magammal/Magammal/Ne bánjon így senki az én/Fiammal!*” Az asszony ebben a balladában is megőrül, folyton-folyvást a temetőt járja: „*Körül, körül csatangol a/Temetőn/Temetőn (...)*” Több súlyos bűncselekmény valósul meg tehát ebben a rövid balladában: kiskorú sérelmére elkövetett bántalmazás (fizikai erőszak), szándékos veszélyeztetés és végül a gondatlanságból elkövetett emberölés. A büntetés pedig itt is az elborult elme és az élethosszig tartó lelkiismeret-furdalás.

Tetemre hívás

⁶ 1878. évi V. törvény **287. §** Azon szülő, a ki koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen gyermekét félreeső, vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ: a gyermekkitétel büntetettét követi el, és három évig terjedhető fegyházzal büntetetik. (...) Ha a kitétel, vagy elhagyás következtében a kitett vagy elhagyott személy súlyos testi sértést szenvedett: a cselekmény öt évig terjedhető fegyházzal; ha pedig ez által annak halála okoztatott: öt évtől tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

Ez a ballada egy fiktív történet, az alapját egy középkori legenda adja: a meggyilkolt holttest sebéből újra felbuzog a vér, ha megjelenik a gyilkosa. Eleve a gyilkosság kimondásával kezdődik a ballada: „*A radványi sötét erdőben/Halva találták Bárczi Benőt/Hosszu hegyes törő ifju szivében;/ Íme bizonyság Isten előtt:/Gyilkos erőszak ölte meg őt!*” Egy szándékos emberölésről beszélhetünk tehát. A felravatalozását követően az édesapa mindenkit a fia ravatalához rendel, hogy kiderítse, ki volt a gyilkos, ezt nevezhetjük nyomozati szaknak is: „*Legyen a seb vézése tanú*”. Sorban jönnek: először az ellenségei; egyik sem bizonyult gyilkosnak: „*Hiába! nem indul sebe a holtak,/Állva fejénél az vagy emez:/ Gyilkosa hát nem ez...újra nem ez.*” Őket köveik a barátok, de közöttük sincs a gyilkos. „*Erre se vérzik Bárczi fia.*” Utánuk következik az udvar és a falu népe, de itt sincs eredmény, „*Nem fakad a seb könnyre megint*”. Ezután a család: édesanyja, húga következnek, hiába: „*Mindre nem érez semmit a holt/Marad a tört vér – fekete folt.*” Utoljára Kund Abigél, Bárczi Benő szeretője következik, és ekkor már „*- Sebből pirosan buzog a vér*”. Azt hihetnék, megvan a gyilkos a szerető személyében, de nem ez történt: Kund Abigél ugyanis csak a tört adta Bárczi Benő kezébe, amit a fiú maga szúrt a saját szívébe – ez tehát egy öngyilkosság. Azonban Kund Abigél sem ártatlan, az indítékot nála kell keresnünk: ha nem mond igent, a fiú megöli magát. „*Bírta szívem már hű szerelemre - / Tudhatta, közöttünk nem vala gát:/Unszola mégis szóval "igenre"/Mert ha nem: ő kivégzi magát/Enyelegve adám a tört: nosza hát!*” Nem valószínű, hogy szándékosság lett volna emögött, inkább heccelés, esetleg felbujtás⁷. Ha Kund Abigél nem adta volna át a tört, lehetséges, hogy Bárczi Benő más módon vet véget az életének – esetében egy beszűkült tudatállapot magyarázhatja az öngyilkosságot. Kund Abigél esetében a bűnhődés itt is az elborult elme, a megőrülés: „*Csak odakap, hol fészkel az agy*” (...) *Szeme szokatlan lángot lövell,/Kacag és sír, s fennvillogtatja/S vércse-visongással rohan el/Vetni kezét rá senki se mer.*” Ez utóbbi sor arra utal, hogy semmilyen szankciót, büntetést nem kapott és nem azért, mert nem érdemelné meg, hanem mert egyrészt a jelenlévőket megrémítette, amit láttak tőle (nem m e r t e k kezét vetni rá), másrészt pedig a lelkiismeret-furdalás az igazi, valós büntetés.

Vörös Rébék

⁷ Csemegi-kódex 283.§: „*Három évig terjedhető fogházzal büntetendő az: a ki valakit öngyilkosságra rábir, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat.*”

E balladában is jelen van a mondavilág, emellett a székely népballadákkal rokon költemény; Arany saját maga lábjegyzeteli, hogy a vers első két sora „népmondai töredék”. E motívum végigkíséri a ballada egészét: Vörös Rébék (Veres Rebeka) hol varjúként, hol kerítőnőként jelenik meg és mindig bajt hoz, Nagyszalontán boszorkányság vádjában indult ellene büntetőeljárás.⁸ Furcsa és egyben hátborzongató elegye a valóságnak és a fikciónak. A főszereplő Pörge Dani először őt öli meg⁹: lelövi. Ennek indítéka az, hogy Rébék rávette Danit, hogy elvegye „*a Sinkóék/Cifra lányát, a Terát*”, de utóbb ezt megbánta, ezért mindenféle zavart próbál okozni a fiatal házaspár között: szerelmi viszonyba hozza a feleségét a kasznárral, különböző portékákat visz a fiatalasszonynak (Mézes bort, piros kendőt). Már a gyermekük is megszületett („*A bölcső is ott van már*”), amikor nem sokkal később Daninak elege lesz és hazaküldi a feleségét. Ekkor lövi le a varjút, aki egyben Rébék is volt. Itt is tetten érhető a mondaiság: „*”Tudjátok, mi az eset?/Pörge Dani egy varjút lőtt,/S Rebi néni elesett! ”*” Kétféle értelmezés lehetséges: vagy elvétette és Rébékét lőtte le a varjú helyett, vagy valóban a varjút lőtte le, ami Rébék akkori manifesztációja volt. Mondán alapuló ballada lévén ez utóbbi a valószínű, hiszen Rébék lelke azóta is visszajár. E gyilkosság miatt Pörge Dani bujdokolni kényszerül, ennek során öli meg a kasznárt: a pallóról lelöki, és a kasznár elmerül a mély árban. „*(...) Keskeny pallón átmegyen,/Szembe jött rá a kasznár (...)*” „*Keskeny a palló kettőnek/Nem térhet ki a Dani/Egy billentés: lent a vízben/Nagyot csobban valami*”. Az immáron kettős gyilkosság¹⁰ miatt tovább bujdokol, Rébék pedig varjú képében követi (ezt a momentumot értelmezhetjük a lelkiismeret büntetésének is). Végül éhenhal: „*Hajtja éh*”, majd a madarak martalékává lesz: „*Most ebédre, hollók, varjak,/Seregestül, aki van!/De szemét ne bántsa senki:/Azzal elbánok magam.*”” E balladában kevésbé érhető tetten a lelkiismereti bűnhődés,

⁸HORVÁTH Attila: *Arany János jogi esete*. Fekete Balázs –H. Szilágyi István (szerk.), Iustitia modellt állt. Tanulmányok a „jog és irodalom” témaköréből. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója, Budapest, 2011., 25-36. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

⁹ 1878. évi V. törvény, **278. §** A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntetettét követi el, és halállal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹⁰ 1878. évi V. törvény: **96. §** Ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el: az egyes cselekményekre együttvéve egy összbüntetés szabandó ki. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

sokkal inkább a népballadai jelleg, a mondavilág a hangsúlyos. A bűncselekmények (gyilkosságok) valósak, az igazságszolgáltatás azonban elmarad: a gyilkos inkább a bujdosást választja, mint a népballadákban oly sokszor. A gonosz pedig mindig jelen van, újra és újra kísért, ahogy Vörös Rébék is újra és újra megjelenik.

Éjjeli párbaj

A ballada a skót balladákat idézi, Bende vitéz esküvőjén játszódik. A vitéz nem tisztességes párbaj során nyerte el menyasszonya kezét (a szolgálai segítettek neki)¹¹. A hetekig tartó lakodalom első éjszakáján Bende rémlátomásában megjelenik a másik lovag, Robogány, aki párbajra hívja Bendét, ami egy visszavágó egy korábbi sérelemért: a kihívó lovag Bende menyasszonyáért kíván megvívni. A párbajban történt győzelmet az akkori szokások és törvények nem tartották gyilkosságnak, legalábbis a mai értelemben nem. Ebben az esetben azonban, mivel nem tisztességes úton nyert Bende a párbajon, nem egy nemes győzelem, hanem egy aljas szándékkal elkövetett emberölés¹² történt. Bende ezért látja az általa megölt lovagot rémlátomásként. *„Jöttem veled újra víni, Bende!/Én valék a diadalmas, nem te:/Kezdjük elől, csúnya volt a játék; Haha! páncélt a nyakadba! Most ne remélj szolgálhadba’(...)”* A kastély fegyverházában sor is kerül eme képzeletbeli párbajra: a fegyver csörgését, lábdobogást az egész kastély, köztük a menyasszony is hallja. A lakodalom másnapján úgyszintén megjelenik a lovag szelleme (rémlátomásként Bendének), akitől azt véli hallani: *„Míg le nem győzsz, tiltva neked/Mellette pihenni.”* A harci zajok folytatódnak. A harmadik napon éjjélkor úgyszintén sor kerül a párbajra. Itt már a rémlátomás is egyre fenyegetőbb: a lovag lelke Bende lelkét akarja megölni: *„Mert ha nem ölsz, megöllek én/Lelkedet ám, én mint lélek”*. A megörülés itt lép egy magasabb szintre: Bende vitéz szeme szikrázni kezd (ld. Kund Abigél). Ekkor már az örök fogják le Bendét, akik közül hármat Bende meg is öl, ezáltal már többszörös gyilkosság¹³ szárad a lelkén. Tömlöcbe vetik, ahol továbbra

¹¹ 1878. évi V. törvény: **293. §** Valakinek kihívása párviadalra, úgyszintén a kihívás elfogadása: vétséget képez, és 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹² 1878. évi V. törvény, **278. §** A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntetettét követi el, és halállal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹³ 1878. évi V. törvény: **96. §** Ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el: az egyes cselekményekre együttvéve egy összbüntetés szabandó

sem találja a lelke nyugalma: „*Földalatti kamarába' láncon/Bende üvölt, viaskodik, táncol*”. Nem a némaság és a monoton, vég nélküli cselekvés a büntetése, mint *Ágnes asszony*nak, hanem a kontrollvesztett, őrjöngő elmezavar, mint a *Tetemre-hívás*ban Kund Abigélnél. A menyasszonya pedig apácának áll: „*Püspök atyám, vigy el Urunk/Jegyesi közé!*” Ahogyan a korábbi balladánál láthattuk, a gyilkosság vagy az abban való bűnrészesség elkövetése esetén a lelkiismeret-furdalás és a megőrülés valódi büntetés és a bűnhődés is.

A kép-mutogató

E ballada érdekessége – ahogyan a címe is mutatja –, hogy egy vásári sokadalomban képekkel illusztrálva meséli el a történetmondó. Az alcíme énekes história, az eredete tehát a múltba vész. Egy gróf lánya beleszeretett a diákba, az apja azonban nem tartja a lányhoz méltónak a fiút, ezért a lány elszökött hozzá. A történet vége tragikus: a lány elzüllik, vissza akar menni az apjához a kastélyba, az apa azonban nem engedi vissza. A lány és gyermekének szelleme elkezd kísértetni az apát, aki ebbe beleőrül. Új momentum a balladában az asztaltáncoltatás, szellemidézés. A gróf egy társaságban látja ezt először, ahol a lánya kézírása bontakozik ki előtte „*Én, Veron.*” A gróf elméje ekkor kezd megbomlani, nem sokkal később megjelenik előtte a lányának és gyermekének szelleme. A teljes megőrülés azonban nem borítja el teljesen: csak amikor az asztalánál ül, akkor látja maga előtt a lányát: „*Nem, nem az még: szól, tesz, rendel/Most is mindent értelemmel*”. Az engesztelés nem a lányától, hanem Istentől kell kérnie. Lelkiismeretén enyhítendő, egy hatalmas márványkoporsót állíttat a lányának és az unokájának. Ebben a történetben a gyermek kitagadása, később pedig a segítségnyújtás megtagadása sorolható az apa bűnei közé.

A hamis tanú

Ebben a balladában nem gyilkosság, hanem csalás és hamis tanúskodás¹⁴ a bűncselekmény. A történet itt is – ahogyan az *Ágnes asszony*nál – valós alapokon nyugszik:

ki. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹⁴ 1878. évi V. törvény **215. §** A ki polgári ügyben, annak lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz, és azt esküvel megerősíti: öt évig terjedhető börtönnel, és négy ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel

körülbelül a 18. századra tehető az eset, amikor a körösladányiak a tarcsai határ egy részét a magukénak vallották. Megegyezni nem tudtak, ezért a bíróság segítségét kérték. Ehhez szükség volt tanúra, aki az öreg Márkus volt: megesküdt az élő Istenre (akkori szokás szerint), hogy ladányi földön áll. Előzőleg azonban a csizmájába a talpa alá tett egy maréknyi ladányi földet, hogy ne esküdjön hamisan¹⁵. Hozzátette, hogy amennyiben hamisan tanúskodik, halála után ne vegye be se a föld, se a víz, vesse ki magából mindkettő és a lelke se leljen nyugalomra. Hamarosan meghalt az öreg Márkus, a temetésén összegyűlt az egész falu. Amikor azonban a sírásók elkezdtek volna rádobálni a földet, a leeresztett koporsó kiugrott a sírból és ahhoz az örvényhez repült, ahol annak idején az öreg a hamis esküt tette, majd eltűnt az örvényben. A nép azóta nevezi azt az örvényt Márkus-örvénynek. Arany ezt a történetet verselte meg balladájában. Itt tehát a csalás és a hamis tanúzás esete forog fenn, ami fölött nem a földi bíróság mondott ítéletet, hanem az öreg saját magára kimondott átok teljesült be. A balladában van egy utalás arra, hogy akár mérgezés áldozata is lehetett (volna) az öreg: „*Ott iszik az öreg a tanáccsal sorban/De mintha keserűt érezne a borban*”. Ez azért nem állja meg a helyét, mert „aznap esztendőre” hal meg. Abban az időben nem valószínű, hogy ilyen lassan ható mérgeket használtak volna, ráadásul senki nem tudta, hogy az öreg hamisan tanúskodott. Itt inkább a már sokszor említett lelkiismeret-furdalás ütötte föl a fejét: „*Hazamegy, komor lesz, szó kifogy belőle*”.

Van a balladának egy másik jogi aspektusa is: régi időktől fogva élt az a szokás, hogy a határba kivitték a gyermekeket és ott fölpofozták őket, meghúzgálták a fülüket vagy a meztelen feneküket elverték. Tették mindezt azért, hogy világos legyen számukra, hol van a település határa és azért tették mindezt gyermekekkel, mert ők voltak a legfiatalabbak, ők emlékeztek legtovább. Az öreg Márkust is valószínűleg ezért hívták tanúnak a határkérdés eldöntéséhez, mert ő emlékezhett legrégebb óta a határra.¹⁶

büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹⁵ <https://arsboni.hu/az-irodalom-vezetoszaron-arany-janos-balladainak-jogi-vonatkozasai/> Letöltés ideje: 2021. 07. 09.

¹⁶ PÉTER László: *Arany János: A hamis tanú. Keletkezéstörténet.*, www.epa.oszk.hu. 2012. június. Letöltés ideje: 2021. 07. 09.

2. Három kakukktojás

A *Tengeri-hántás*, a *Híd-avatás* és a *Szőke Panni* című balladákban nincs kimondottan bűncselekmény, sem egyéb jogi aspektus, ami azonban mindháromban közös, az az öngyilkosság. Ennek is lehetnek természetesen jogi vonatkozásai (ahogyan napjainkban vannak is), ám ezen balladák keletkezésének, elterjedésének idején inkább az isteni törvények megszegéseként értelmezték, ha valaki önként vetett véget az életének. A *Tengeri-hántás* egy régi legendát elevenít fel: Dalos Eszti és Tuba Ferkó tragédiáját: Dalos Eszti teherbe esett „*Dalos Eszti –a mezőre kiment ő/Aratókkal puha füvön pihent ő;/ De ha álom ért reájok,/ Odahagyta kis tanyájok’(..)*”, majd öngyilkosságot követett el „*Szíve sóhajt- csak egy vágyat: (...)* *Te, halál vess puha ágyat*”, ahogyan Tuba Ferkó is: leugrott a templomtoronyból. Dalos Eszti hangját vélte hallani éjszaka az égből „*Muzsikát hall nagy-fenn messze,/Dalos Eszti hangja közte(...)/Azt danolja ’gyere! jöszte!’*”, egyre feljebb és feljebb merészkedett „*Nosza’ Ferkó felszalad a boglyára,/Azután a falu hegyes tornyára;/Kapaszkodik, de nem éri,/Feje szédül, mi nem éri?...*” Az öngyilkosság nem bűncselekmény, a régi időkben viszont bűnnek számított. A balladában párhuzamosan futó cselekményt látunk: a kukoricahántás közben összegyűlt fiatalok hallgatják a szomorú történetet. A történet mesélője okulásként mondja el a két tragikus sorsú fiatal történetét és egyben figyelmezteti a lányokat: „*Ne tegyétek, ti leányok.*”

Szőke Panni története nem újkeletű: számos történet kering a falvakból városokba került fiatal lányokról, akik kiszakadván az addig ismert közegből rossz útra tévednek és végeznek magukkal. Szőke Panni egy bentlakásos intézetbe kerül, ahol számos fiatalemberrel találkozik „*Nevelőben jó dolog van,/Sok kisasszony lakik ottan,/Szép úrfiak, szép huszárok/Járnak mulatni hozzájuk.*”, nagy valószínűséggel teherbe esik – ezt nem részletezi Arany – és az ebből fakadó szégyen miatt vet véget az életének.

A *Híd-avatás*nak akkori aktualitását az éppen abban az évben felavatott Margit-híd adta. A fiú, kártyaadósságától menekülve a hídról a folyóba veti magát, de előtte felbukkannak mindazok lelkei, akik a Duna áldozatai lettek: a bolond, az úrinő, a szerelmespár, az elszegényedett milliomos, a párbaj vesztese. Ez az eset sem számított ritkaságnak a régi időkben: a vesztes szerencsejátékosok közül sokan vetettek véget önkezüikkel az életüknek.

3. Hunyadi-kör balladái, királyballadák

A wales-i bárdok

Arany másik legismertebb balladája, A wales-i bárdok I. Edward angol királyról szól. Arany e balladáját szintén lábjegyzettel látta el: történelmileg nem bizonyított, de a monda szerint Edward 500 wales-i énekest végeztetett ki. Ebben a balladában is – ahogyan a királyokról szóló további balladáiban is láthatjuk – a megőrülés, a kényszerképzetek kerítik hatalmukba az uralkodót: „*Ha, ha! mi zúg?...mi éji dal/London utcáin ez? (...) „Áll néma csend; légy szárnya bent,/se künn, nem hallatik*”. Hogy tompítsa a lelkiismerete okozta szenvedést, elrendeli a zajt: „*Elő síp, dob zene/Harsogjon harsona/Fülembe súgja átkait a wales-i lakoma*”. Mindez azonban nem segít, továbbra is hallja a kivégeztett bárdok dalát, tehát a lelkiismeret-furdalás itt is tetten érhető.

V. László

E ballada a Hunyadi-ciklus részét képezi. V. László kivégeztette Hunyadi Lászlót, a gyermek Hunyadi Mátyást pedig fogságban tartja. Az ő esetében is a háborgó lelkiismeretet és a kényszerképzeteket láthatjuk: a mennydörgést a tömeg hangjának, a zuhogó esőt a bilincs csörrenésének véli; ez utóbbit a Hunyadiak felszabadulásának gondolja. A mellette álló szolgáló nyugtatja a királyt, ő tartja benne a lelket, biztosítja afelől, hogy „*László, tudod, nem él,/S a gyermek, az fogoly*.” Itt gyilkosságot és fogvatartást látunk (ez utóbbit kiskorú sérelmére), s ez okozza a király lelkiismeret-furdalását.

Zács Klára

Ez a ballada, ahogyan alcíme is mutatja, egy regősének a XIV. századból, az egyik leghírhedtebb merényletként tartja számon a krónika. Egészen az Anjou-korig nyúlik vissza a történet, 1330. április 17-én, Visegrádon történik¹⁷. Károly Róbert feleségének, Erzsébet

¹⁷ TARJÁN M. Tamás, 1330. május 15. Zách Felicián családját kiirtásra ítélik. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1330_aprilis_17_zach_felician_merenylete_karoly_robert_ellen/

Letöltés ideje: 2021. 07. 02.

királynénak az öccse, Kázmér szemet vet az egyik leányra, Klárára, akit a királyné aljas fondorlattal küld a fiú útjába: Kázmért beküldi a saját szobájába „*Feküdj le/Bársony pamlagomra*”, Klárát pedig hazaküldi az olvasójáért (rózsafüzéréért) a templomból, „*Megtalálod a térdeplőn/Ha nem a díványon.*” A megbecstelenített lány elmenekül a királyné palotájából, legszívesebben eldobná magát az életét, „*Inkább menne temetőbe/A halottak közé*”, mint vissza az apjához. Ennek ellenére mégis elmondja az apjának, mi történt vele, aki ráront az éppen ebédelő királyi családra, hogy elégtételt vegyen a ’szemet szemért, fogat fogért’ ősi törvénye alapján, „*Gyermekekért, gyermek/Lajos, Endre, halj meg!*” Meg is sebzi a királynét, levágja négy ujját¹⁸, aki ezért revansot vesz: „*Mutató ujjamért/Szép hajadon lányát;/Nagy ujjamért legényfia/Borzasztó halálát;/A másik kettőért/Veje, lánya végét;/Piros vérem hullásáért minden nemzetségét!*” Feliciánt azonban a király vitézei megölik, Zách Klárát pedig megcsonkították: levágják az orrát, az ajkait, nyolc ujját¹⁹, majd ezután lóháton végighordozták az országon, a Képes Krónika szerint ezt kellett mondania: „Ilyen módon bűnhődik, aki a királyhoz hűtlen!” Ezzel elindul egy lavina, amiben már a nemzetségek csatáznak egymással. Ebben a balladában jelen van a bűncselekmények a kerítés, a nemi erőszak²⁰, a királyi család tagjának bántalmazása és az önbíráskodás. Az oly sokszor emlegetett lelkiismeret-furdalás és a megőrülés itt nincs jelen.

Endre királyfi

¹⁸ 1878. évi V. törvény: **141. §** A ki a királyi család valamelyik tagját tetteleg bántalmazza, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik: a királyi ház tagja bántalmazásának büntetést követi el, és öt évig terjedhető fegyházzal, hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő.; <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

¹⁹ 1878. évi V. törvény: **303. §** Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült, testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetségét elvesztette; ha e tagok, érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett; ha a sérült nyomorékká vált; ha elméje megzavarodott: ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép, - vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált, vagy feltűnően eltorzítottatott. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

²⁰ 1878. évi V. törvény **232. §** Erőszakos nemi közöszlész büntetést követi el, és tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő: 1. a ki valamely nőt nemi erőszakkal, vagy fenyegetéssel arra kényszeríti: hogy vele házasságon kívül nemileg közöszlődjön; <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

Endre királyfit a felesége, Johanna öleti meg. Hímez neki egy palástot, amire külön rak egy zsinórt: ez lesz a gyilkos fegyver. Endrét az édesanyja, Erzsébet óva inti, még egy gyűrűt is ad neki, amit megáldott a pápa és megvédi a bajtól. Ez azonban nem segít, a királyfit holtan találják, a zsinórral fojtották meg (a kivégzésnek ez a módja a keleti uralkodóktól származik: uralkodó vére nem hullhat a földre, ezért használtak selyemzsinórt a kivégzésükhöz). „*Szorítva nyakára egy drága zsinór van/Zöld selyem fonálból, fényes arany szálból,/Gyilkos szeretet volt(...)*”. E balladában a gyilkosság²¹, illetve az erre való felbujtás, bűnrészesség²² a bűncselekmény.

4. A balladákban található bűncselekmények napjainkban hatályos büntetési tételei

Emberölés: Btk 160. § (1) Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Kiskorú veszélyeztetése: Btk 208. § (1) A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy - ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, (...) -, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Királyi ház tagjának bántalmazása: hazánk jelenlegi államformája miatt ilyen bűncselekmény napjainkban nem létezik.

Szexuális erőszak: Btk 197. § (1) Szexuális erőszakot követ el, és büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki a) a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel követi el,

Súlyos testi sértés: Btk 164. § (3) Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon túl gyógyul, az elkövető súlyos testi sértés büntette miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²¹ 1878. évi V. törvény, 278. § A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

²² 1878. évi V. törvény 71. § A tettesek és azok felbujtói, az elkövetett büntetettre vagy vétségre határozott büntetéssel büntetendők. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

Hamis tanúzás: Btk 272. § (1) A tanú, aki hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlan vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el. (5) Aki a hamis tanúzást polgári ügyben követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a polgári ügy tárgya különösen nagy vagyoni érték vagy különösen jelentős egyéb érdek, a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés.

Öngyilkosságban közreműködés: Btk. 162. § (1) Aki mást öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Segítségnyújtás elmulasztása: ²³Btk 166. § (1) Aki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a sértett meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna.

Összegzés

Arany János balladái, ahogyan láthattuk, a bűn és bűnhődés fogalomkörébe csoportosulnak. A legnagyobb büntetés a lelkiismeret gyötrelme, a megőrülés, az elborult elme, a látomások. Ezek a pszichés zavarok senkit nem kímélnek: a falusi embereket éppúgy utoléri, ahogyan a királyokat. Utóbbiakra különösen kegyetlen a büntetésnek ez a fajtája: uralkodók lévén senki nem ítélezhet felettük, nem vonhatók felelősségre, nem számonkérhetők, azonban ők sem tehetnek meg bármit következmények nélkül, a bűneik nem maradnak megtorlatlanul. Nagyon kevés olyan ballada van, amelyben nincs jelen a lelkiismereti büntetés. Az akkori kor embere mintha jobban is tartott volna az isteni igazságszolgáltatástól, mint a törvény erejétől. Épp ezért, a népmondai történetek, a balladák egyfajta tanmeseként, elrettentő példaként szolgáltak.

Abstract: The criminal aspects of Arany-ballads.

János Arany is one of the most famous poet in Hungary, who lived in the 19th century. During his lifetime, he wrote a lot of poems, from which the most populars are the ballads. One type of the ballads are the psychological ballads, which are usually based on folk stories. The essence of folk stories are, that the sinner's punishments are remorse and madness, so it happened by conscience, not by judge. Another type are the Hunyadi-ballads, which are based

²³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

on true stories about the Hunyadi's, who were famous kings in the 15th century in Hungary. The thesis wants to present these ballads from the perspective of the criminal law in face of the types of sins and punishments.

Felhasznált irodalom:

Arany János balladái, Szalay Könyvkiadó és Kereskedőház Kft., 1998

www.arcanum.hu *Arany János balladái I.* Letöltés ideje: 2021. 07. 09.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>. 1878. évi törvények. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

BALOGH Sándor: *Az irodalom vezetőszáron – Arany János balladáinak jogi vonatkozásai*

<https://arsboni.hu/az-irodalom-vezetoszaron-arany-janos-balladainak-jogi-vonatkozasai/>

Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

HORVÁTH Attila: *Arany János jogi esete*. Fekete Balázs – H. Szilágyi István (szerk.): Iustitia modellt állt. Tanulmányok a „jog és irodalom” témaköréből. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója, Budapest, 2011., 25-36. Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

PÉTER László: *Arany János: A hamis tanú. Keletkezéstörténet*. www.epa.oszk.hu, 2012. június. Letöltés ideje: 2021. 07. 09.

TARJÁN M. Tamás: *1330. május 15. Zách Felicián családját kiirtásra ítélik.*

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1330_aprilis_17_zach_felician_merenylete_karoly_robert_ellen/ Letöltés ideje: 2021. 07. 09.

2012. évi C. törvény (Új Btk). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> Letöltés ideje: 2021. 08. 03.

Németh Tamás: A klasszikus kollektív munkajog és a kollektív szerződés jogi sajátosságai

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, III. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: *collective bargaining, trade union, collective agreement*

1. Bevezetés

Témám középpontjában a kollektív szerződés áll, hiszen ezen szerződés jogi sajátosságainak vizsgálata lesz dolgozatom fő témája. Ugyanakkor a kollektív szerződés egyes jellemzőinek jobb megértése érdekében a kollektív munkajog gyökereiről is érdemes szólni az elemzés első felében. Kezdetben szükségesnek tartom megvizsgálni a kollektív munkajog kialakulásnak történeti előzményeit és csak ezek után térek rá magára a kollektív szerződésre.

2. A kollektív munkajog és a kollektív szerződés történeti előzményei

A kollektív munkajog rendszerének kialakulásában óriási szerepet kapott az ipari forradalom, amely a XIX. században azt eredményezte, hogy tömegesen jelentek meg a munkaviszonyok, ezeket még a kor sajátosságaként, mai szemmel leegyszerűsített módszerrel, a magánjogon keresztül szabályozták.¹

A kor munkajogi, gazdasági és szociális szemléletét az alábbi idézet tudja teljes mértékben

átadni:

„A termelők küzdenek egymás ellen a piac meghódításáért, a munkások egymás ellen az alkalmaztatás megszerzéséért, a gyáros a munkás ellen a bér rögzítéséért küzd; a szegény a gép ellen, amely arra van szánva, hogy őt helyettesítse, és ezáltal éhen halassza: ilyen volt a verseny elnevezés alatt a jellegzetes tényállás az ipar szempontjából nézve.”²

Az ipari forradalom idejében a szabad verseny teljes egészében felfalta a munkavállalók tömegét, ezért ezen a ponton nem beszélhetünk kollektív munkajogról. Mivel az állam, minden szociális érzékenységet mellőzve, teljes mértékben a szerződéskötő felek akaratára bízta a szerződés megkötését és tartalmának kialakítását, ahol a munkáltató egyértelmű hatalmi túlsúllyal rendelkezett, a megélhetésért dolgozó munkavállalóval szemben.

¹ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog* (Wolters Kluwer Budapest, 2014) 497.

² L. Bİanc, *Histoire de dix ans.* (https://dl-sulinet.educatio.hu/download/hirmagazin/cikkek/tori/kszerettsegi/szobeli/I_2/szoveg/ip_forr.htm#louis) letöltve (2021.03.20)

Ezen szociális feszültség egyre nőtt a munkavállalói rétegen belül és a munkáltatói és munkavállalói oldal között is, ez a feszültségnövekedés legkiélezettebben az embertelen munkakörülmények területén volt tetten érhető, illetve kiemelt figyelmet kell szentelnünk ezen szempontból, a gyermek és női munkára is. E nehézségek és gazdasági kihívások vezettek oda, hogy megalakult a munkásvédelmi jog; ennek kiemelem néhány nagy területét a teljesség igénye nélkül: A gyermekmunka kezdetben korlátozása, később teljes tilalma, *Nagy-Britanniában egészen 1874-ig engedélyezve volt a 10 éven aluli gyerekek dolgoztatása.*³ Továbbá a társadalombiztosítás megjelenése, amely a XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedeiben jelent meg.

A XVIII–XIX. században alakultak meg az első munkásegyletek, ezek egyik csoportjába tartoztak a segélypénztárak, melyek kölcsönösségen alapuló biztosító intézetek gyanánt működtek. Tagjaikat, illetve sokszor azok családjait is, segélyben részesítették, amikor önhibájukon kívül elvesztették keresőképességüket. 1840–1876 között több olyan törvény is hatályba lépett, amely az ipari és a kereskedelmi alkalmazottak betegség esetén járó ellátásáról rendelkezett.⁴

Ezen felül a 19. század második felében több olyan ipartörvény is megszületett, amelyek arra is hivatottak voltak, hogy a munkások érdekében hozzanak munkásvédelmi döntéseket. Ilyenek voltak azok az előírások, amelyek, megszabták, hogy egyes üzemekben és műhelyekben foglalkoztatottak milyen bánásmódban részesülhetnek (pl. a testi fenyegetés korlátozása), továbbá különböző egészség- és balesetvédelmi előírásokat is tartalmaztak. Magyarországon az 1871. évi ipartörvény hivatott rendezni az üzemben belüli technikai, egészségi, baleseti és munkásvédelmi kérdéseket. Ez az ipartörvény korának színvonalas műve volt, ugyanakkor az uradalmi cselédség sorsa nem lett megfelelően rendezve, és igen kiszolgáltatott helyzetbe kerültek az elnyomó és „éhbérért dolgoztató” „munkáltatói” oldallal szemben.⁵

Ahogy a fent említett állami intézkedésekből kitűnik, a munkásvédelmi intézkedések nem a munkásság és a munkavállalói oldal közös összefogásából jöttek létre, hanem magasabb szabályozási szintről eredő változtatásokról beszélhetünk. Ahhoz, hogy kollektív szerződésekről beszélhessünk, időben el kell helyoznünk a munkásszerveződések kialakulását,

³ <https://mult-kor.hu/10-teny-a-gyerekmunkarol-20161026> letöltve (2021. 03. 20).

⁴ ECSERI Lajos: A munkásegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére. Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1884. 4-12.

⁵ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* 501.

ugyanis a kollektív szerződés kötéséhez szükség van egy olyan szervezetre, amely teljes mértékben, minden befolyás nélkül a munkásság érdekét szolgálja.

Kezdetben a jog minden irányú munkásszerveződést tiltott. Az egyesületi jog nem ismerte el legitimnek a munkásszervezetek egyesületként való bejegyzését, az ipartörvények pedig büntetés terhe mellett tiltották meg ezek alakítását.⁶ Az első nagy lépést az üzemben belüli munkásszerveződések elismerése jelentette, amelyből végső soron az üzemi tanács, illetve bizottsági rendszer alakult ki.⁷

A későbbiekben a szakszervezetek elfogadottak lettek és az ipartörvények is lehetővé tették szakszervezetek alakítását. Amint a szakszervezetek a helyükre kerültek, a jogrendszerekben megjelentek a különböző munkavállalói érdekvédelmi szervezetek (pl. gyáriparosok szövetsége, Csepel művek munkásainak szakszervezete, kereskedelmi kamara), amelyek már képesek voltak arra, hogy a munkavállalói és a munkáltatói oldal között érdekegyeztetést hajtsanak végre, és ebből az érdekegyeztetésből születtek meg a különböző tarifaszerveződések, más néven kollektívszerződések.

3. Az érdekegyeztetés felei és a kollektív szerződés alanyai

3.1. Munkavállalói érdekvédelmi szervek („szakszervezetek”)

Sidney Webb és Btearice Webb 1894-ben kiadták A szakszervezeti mozgalom története (History of Trade Unionism) című műveket, amelyben az uralkodó történeti definíció szerint a szakszervezet nem más mint: *„bérkeresők folytonos egyesülése, amelynek célja hogy fenntartsák vagy javítsák alkalmazásuk feltételeit”*.⁸ Ez a fogalom meghatározás igen közel áll a szakszervezetek ma is elfogadott – nemzetközi sztenderdek alapul vevő magyar – definíciójához:

(2) *E törvény alkalmazásában a) szakszervezet a munkavállalók minden olyan szervezete, amelynek elsődleges célja a munkavállalók munkaviszonnyal kapcsolatos érdekeinek előmozdítása és megvédése,*

⁶ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* 498.

⁷ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* 498.

⁸ Sidney WEBB és Btearice WEBB: History of Trade Unionism

b) a munkáltatónál képviselettel rendelkező szakszervezet, amelyik alapszabálya szerint a munkáltatónál képviselőre jogosult szervet működtet, vagy tisztségviselővel rendelkezik.⁹

Tehát a fentiekre figyelemmel a szakszervezet a munkavállaló érdekvédelmi szerve olyan, jogalanyisággal rendelkező jogi személy, amely a munkavállalók érdekeit képviseli a munkáltatói oldallal szemben. Véleményem szerint e vonatkozásban bizonyos fokig megszűnik a munkajog alá- fölérendeltségi viszonya és közjogias jellege ezen kérdésben elhanyagolható szemponttá válik, ugyanis a munkavállalók „szervezett tömege” képes arra, hogy a munkáltatókkal szemben „egyenrangú” partnerként tudjon tárgyalni.

A szakszervezetek a munkavállalói érdekvédelem legfőbb színtereiként a következő jogosultságokkal rendelkeznek:

- érdekegyeztető tárgyalásokat kezdeményezhet, amelyek eredményeképpen kollektív és tarifaszerveződéseket köthet;
- A szakszervezeteket a munkavállalók irányába tájékoztatási és információigénylési jog illeti meg, amely kiterjedhet a munkavállalók élet- és a munkakörülményeiket, továbbá a szociális- és kulturális helyzetüket érintő körülményekre;
- A szakszervezetek- meghatalmazás alapján- jogosultak tagjaikat élet- és a munkakörülményeiket érintő kérdésekben bíróság vagy más hatóság előtt képviselni.¹⁰
- A szakszervezetek a munkáltatóktól, valamint az állami szervektől tájékoztatást kérhetnek a munkavállalók nagyobb csoportját érintő döntésekről/ intézkedésekről. Ilyenek például: A csoportos létszámléépítés, a munkáltatói jogutódlás kérdése;
- A szakszervezet jogosult ellenőrizni a munkakörülményekre vonatkozó szabályokat és azok betartását, valamint hiányosság tapasztalása esetén felhívhatja a felelős szerv figyelmét és a hiányosság megszüntetését igényelheti;
- A szakszervezet jogosult az általa fontosnak tartott információkat a munkáltatónál közzétenni;
- A szakszervezet munkaidő kívül ingyen használhatja a munkáltató üléstermét tagértekezletre;
- A szakszervezetei érdekképviselői tevékenységet ellátó tag munkaidő- kedvezményre jogosult;
- Státusz és egzisztenciavédelemben részesülnek a szakszervezeti vezetők, vezetői tisztségük megszűnése után is;¹¹

⁹ Mt. 2012. évi I. törvény: 270§ (2). bekezdése

¹⁰ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: i.m. 528.

¹¹ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: i.m. 528.

- A munkáltató részesítheti előnyben, vagy nem sújthatja hátránnyal egyetlen munkavállalóját sem, szakszervezethez való tartozása vagy nem tartozása miatt. Érdekes még ezen kérdésnél megemlítenünk az úgy nevezett: „closed shop system”- et, amelynek lényege az, hogy a munkáltató és a munkavállalói érdekvédelmi szervek között egy olyan speciális tarifaszerveződést hoznak létre, amelyben a munkáltató vállalja, hogy a vele megállapodott szakszervezet tagjai számára a munkahelyek bizonyos százalékát fenntartja, és a „closed- shop” szerződést megkötő szakszervezet tagjainak a viszonyát nem mondja fel.¹² Ez teljesen ellentétben áll a munkavállalókat megillető koalíciós szabadsághoz tartozó diszkriminációs tilalommal, amely kimondja, hogy egyetlen munkavállalót sem érhet negatív megkülönböztetés szakszervezetitagsága, vagy ezen tagság hiánya miatt.¹³

3.2 Munkáltatói érdekvédelmi szervek és munkáltatók

Az Mt. lehetőséget ad arra, hogy a szakszervezet(ek) a kollektív szerződést munkáltatói érdekképviseleti szervezettel kössék meg, e szervezetek (rendszerint) a 2011. évi CLXXV. az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvény 4. § szerinti szövetség jogi formájában működnek. Céljuk a tagjaik szociális és gazdasági érdekeinek előmozdítása és védelme (az Alaptörvény rendelkezései szerint). A 2012. évi I. a munka törvénykönyvéről szóló törvény 276. § (1) bekezdés a) pontja alapján a munkáltatói érdekképviseleti szervezetek jogszabály szerinti megalakulása, illetve működése mellett a kollektív szerződéskötési képességnek további kellékét is rögzíti: tagjainak fel kell hatalmazniuk az érdekképviseletet kollektív szerződés kötésére. A felhatalmazás jogi formája jellegzetesen az alapszabályban való ilyen tárgyú rendelkezés. A munkáltatói érdekképviselet által kötött (ágazati/alágazati) kollektív szerződés esetében a kollektív szerződéskötési képességhez a hatálya alá tartozó munkáltatóknál foglalkoztatott munkavállalók tíz százalékos szervezettsége szükséges.¹⁴

¹² PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* 513.

¹³ KISS György: *Munkajog* (2005, Osiris Kiadó) 347-350. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_munkajog/ch04s02.html (letöltve 2021.03.21.)

¹⁴ SZABÓ Imre Szilárd, PhD hallgató: A magyar kollektív munkajog egyes jogértelmezési kérdései szakszervezeti oldalról.

Debreceni Jogi Műhely, 2017. évi (XIV. évfolyam) 3-4. szám (2017. december 30.). <https://nehgosz.hu/a-magyar-kollektiv-munkajog-egyes-jogertelmezesi-kerdeseirol/> letöltve 2021. 03. 21.

Ugyanakkor véleményem szerint érdemes azt a tényt is megemlítenünk, hogy az új Mt. sehol sem szabályozza a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek struktúráját és működését. Ez jelentős diszkrimináció a munkavállalói érdekképviselői szervekkel szemben, ugyanis ezen szervek igen szigorúan vannak szabályozva, mind működés, mind szervezeti szempontból. Gondolhatunk itt a tarifaképességre, valamint a megfelelő reprezentáltságra. Ez jelentős mértékben befolyásolja a „munkásvédelmi- harc” végkimenetelét, és meghatározza az erőviszonyokat.¹⁵

A munkáltatók is lehetnek a kollektív szerződésnek az alanyai, ebben az esetben a szakszervezetek önállóan kötik meg a munkáltatókkal a megállapodásokat, kollektív szerződésről, amelyek csak az adott munkáltatóra vonatkoznak.

4. A kollektív szerződés

A kollektív szerződés kifejezés – a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az ILO 91. számú Ajánlása (1951) értelmében – minden írásos, a munkafeltételekre és a foglalkozás feltételeire vonatkozóan; egyrészt egy munkaadó, munkaadók egy csoportja vagy egy vagy több munkaadói szervezet; másrészt a munkavállalókat képviselő egy vagy több szervezet, ilyen szervezet hiányában a munkavállalók által a nemzeti törvényeknek és rendeleteknek megfelelően megválasztott és felhatalmazott munkavállalói képviselők között létrejött szerződést jelent.¹⁶

A kollektív szerződés elsősorban védelmi funkcióval bír, biztosítja a munkaviszony feltételeinek tényleges egyensúlyát, szolgálja a munkaviszonyok egységesítésének a célját, és a munkaharci cselekményeket távol tartja, illetve a munkabéke tartós fenntartására törekszik.¹⁷ A kollektív szerződés jogi természetét illetően a kezdeti időkben egységesen az az álláspont élt, hogy habár új típusú szerződés, de a magánjogi szerződések körébe tartozik. Vita tárgyát csupán az képezte, hogy milyen típusú szerződés lehet a kollektív szerződés.¹⁸ A 20. század elejétől kezdve a szabályozás fokozatosan felruházta a jogintézményt az átalakító erővel és kiterjesztően távolba ható hatállyal, ami megingatta a szerződéses elméletet. Így

¹⁵ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* 532.

¹⁶ PUSKÁS Ágnes PhD-hallgató: *A kollektív szerződés jogi természetéről* (Pro Futuro 2019/2 65.)

¹⁷ HÁGELMAYER Istvánné: *A kollektív szerződés alapkérdései.* (Akadémia kiadó, Budapest, 1979, 305.)

¹⁸ BERKE Gyula: *A kollektív szerződés a magyar magánjogi gondolkodásban* (Pécsi Munkajogi Közlemények, 2014, különszám, 58-59.)

fogalmazódott meg a jogforrási elmélet, amely inkább jogforrásként, mintsem szerződésként tekint a kollektív szerződésre.¹⁹

A kollektív szerződést ezért jogdogmatikai megközelítésből két fő részre tudjuk osztani, amely véleményem szerint a kollektív szerződés körüli legnagyobb vitát is generálja. Amely nem más, mint a kollektív szerződés normatív és kötelmi oldanálak megkülönböztetése és hangsúlyosságának a vizsgálata. Azaz: a kollektív szerződés inkább „közjogi jogszabálynak” vagy „magánjogi szerződésnek” tekinthető inkább?

4.1 A kollektív szerződés normatív tartalma

A kollektív szerződés tartalmát vizsgálva megállapítható, hogy a tartalom „törzsanyaga” normatív jellegű, ugyanis azon rendelkezések, amelyek a szerződésben helyet kapnak, végső soron az egyéni munkavállalói munkaszerződésekre vannak érdemi kihatással.²⁰

A kollektív szerződés közjogi, normatív jellegét erősíti még az a tény is, hogy a munkajogi jogszabályi hierachiában saját helye van, valamint, hogy a kollektív szerződések is rendelkeznek egy saját hierachiával, melyben egy lokális kollektív szerződés nem mondhat ellent egy országos szerződésnek.

A kollektív szerződés a munkajogot alakító jogszabályok között foglal helyet, mivel a magyar Mt. is több helyen úgy rendelkezik, hogy kollektív szerződéssel „módosíthatók” a szilárdan kógensnek látszó normák. Ilyen például a szabadság, munkaidő, munkabér, munkaidőszámítás szabályozása. Ugyanakkor ezen „módosításoknál” is megfigyelhető egy igen fontos kivétel, a német jog által megalkotott, „Günstigkeitsprinzip”, amelyet a magyar jogi szabályozás is átvett a jelenleg hatályban lévő Mt. megalkotásakor, amely kimondja, hogy a szűkebb hatályú kollektív szerződés az általános kollektív szerződéstől csak a munkavállaló javára térhet el.²¹

Ezzel el is érkeztünk a kollektív szerződés saját hierachiájához, amely gyengíti magánjogi jellegét. Ugyanis a kollektív szerződések között felállítható, egy kiterjedtségen alapuló hierachia, amely egyértelműen kimondja, hogy a kisebb/ szűkebb személyi hatállyal (pl. vállalati kollektív szerződés) rendelkező kollektív szerződés nem lehet ellentétes (kivétel a fent említett „Günstigkeitsprinzip”) a tágabb személyi hatállyal rendelkező szerződéssel (országos/ tartományi kollektív szerződés).

¹⁹ PUSKÁS Ágnes PhD-hallgató: *A kollektív szerződés jogi természetéről* (Pro Futuro 2019/2 69.)

²⁰ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* (Wolters Kluwer Budapest, 2014) 564.

²¹ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *i.m.* (Wolters Kluwer Budapest, 2014) 564.

A kollektív szerződés normatív tartalmát illetően megemlítendő még, hogy olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek nem találhatók meg egy pusztán magánjogi szerződésben, ugyanis a törvényi előírások megváltoztatására, esetleges bővítésére képesek ezen a szerződések. Ilyenek például: az, hogy a bér- és fizetési szempontokat a szerződő felek a folytatott tevékenység szerint alakítják ki, mégpedig úgy, hogy a besorolás tevékenységi kritériuma szerint állapodnak meg a tarifapartnerek.²²

4.2 A kollektív szerződés kötelmi tartalma

Kötelmi – magánjogi – jellegét a kollektív szerződésnek több szempontból is vizsgálhatjuk, véleményem szerint, az egyik legfontosabb ilyen szempont nem más, mint az akartegység vizsgálata. Ugyanis minden magánjogi szerződésnek, az egyik alappilére az, hogy a megkötő felek között konszenzus legyen. Ugyanakkor az akartegység szempontjából is tehetünk, olyan megállapításokat, amelyek nem teljes mértékben a kollektív szerződés magánjogi oldalát domborítják ki. Érdemes tehát a szerződés alanyait megvizsgálni a következőkben. Ha a szerződést ténylegesen megkötő felekből indulunk ki, akkor megállapítható, hogy a konszenzus szempontjából kimondható a kollektív szerződésről, hogy megfelel a magánjogi szerződésekkel szemben támasztott kritériumoknak. Ugyanakkor, ha vizsgálatunk körébe azokat a „közvetetten szerződéskötő feleket” is bevonjuk, akikre a szerződés létrejötte hatással lesz, akkor más eredményre is juthatunk. Ugyanis azokra a munkavállalókra, akik a szakszervezetben tagok és a kollektív szerződés létrejöttét szerették volna, tehát konszenzust tudunk felfedezni a szakszervezeti tagsággal rendelkező munkavállalónál, abból a szempontból, hogy a szerződéskötési szándék fennállt, ugyanakkor a szerződés tartalmi elemeire, a tényleges változásokra semmilyen befolyása nem lesz a munkavállalónak.²³

Magyar szabályozási sajátosságként meg kell említeni, hogy az Mt. azon munkavállalókat is bevonja a kollektív szerződés hatálya alá, akik nem tagjai a szakszervezetnek, tehát a legkisebb mértékben sem fedezhető fel konszenzus részükről a kollektív szerződés létrejötte érdekében. Ez az utóbbi példa a kollektív szerződés közjogi jellegét erősíti. Ugyanis a jogszabállyal, vagy prof. Prugberger Tamás példájával élve, a kollektív szerződés inkább hasonlít az utóbbi esetben egy szabályzatra, mint egy magánjogi

²² PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: i.m. 565.

²³ PUSKÁS Ágnes PhD-hallgató: *A kollektív szerződés jogi természetéről* (Pro Futuro 2019/2 76.)

szerződésre, ugyanis a szakszervezetten kívüli munkavállalónak, nincs beleszólása az újabb szabályozásba, csak be kell tartania.²⁴

Érzésem szerint ezt a vitát kétséget kizáróan eldönteni nehéz lenne, ugyanis a kollektív szerződés magán hordozza a magán- és a közjog sajátosságait is, és nem lehetséges egyik csoportba sem besorolni:

„A kollektív szerződés úgy születik, mint egy szerződés, de úgy él, mint egy jogszabály, azaz keletkezésében a szerződés, hatásában a jogszabály tulajdonságait hordozza magán.”²⁵

4.3 A kollektív szerződés tartalma

A következőkben szeretnék még kifejtetni néhány olyan sarokpontot, amelyeknek a kollektív szerződésnek meg kell felelnie tartalmi szempontból vagy opcionálisan tartalmazhatnak, ezen sarokpontok, nem a magyar kollektív szerződés szabályai lesznek tárgyalva, de a magyar sajátosságokat megemlítem:

Az esszenciális tartalmi kellékek négy pontban foglalhatóak össze, amelyeket tartalmaznia kell a kollektív szerződésnek:

1. A felek szerződőképességére vonatkozó adatok, utalások, ideértve a koalícióképességet és a tarifaképességet bizonyító körülményeket.
2. A szerződés ágazati, szakmai és területi hatályára vonatkozó kikötéseket.
3. A hatálybalépés időpontja és a hatálybalépéssel összefüggő egyéb körülményeket és feltételeket.
4. A szerződés kifutási idejét, ideértve az esetleges felmondási lehetőségeket, valamint azoknak módját.²⁶

Az esszenciális tartalmi kellékeken túl, fontos megemlítenünk, hogy mivel is foglalkozhat konkrétan a kollektív szerződés, milyen ügkörökben eszközölhet változást. Ezek a munkavégzés tartalmára vonatkozó kikötések:

1. A munkafeltételekkel kapcsolatos kérdések (a munkába állás, az elbocsátás, a felmondás feltételei, továbbá az adott ágazatot szakmát érintő különleges feltételek, a munkaidőbeosztás kérdései, valamint a

²⁴ PRUGBERGER Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív szerződésre. Novotni Kiadó, Miskolc, 2001, 92.

²⁵ Hágelmayer Istvánné

²⁶ PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: i.m. 571.

pihenőidő, szabadság és munkaszüneti napok meghatározásában is rendelkezhet a kollektív szerződés.)

2. A bérezési és munkadíjazási feltételek, valamint a bérezésre vonatkozó követelményrendszer.

(az általános munkavégzésre és annak bérezésére vonatkozó gyakorlat, az éjszakai, túlmunka, rendkívüli munkavégzés után járó pótlékok, a veszélyes és egészséget károsító munkakörnyezetben dolgozó munkavállalók különböző pótlékai)

3. Valamint a kollektív szerződés létrehozhat olyan generálklauzulákat, amelyek a munkaviszonyt általánosan befolyásolják. (Koalíció és véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása, nőkkel és férfiakkal azonos bánásmód, fiatal és munkaképességükben korlátozott munkavállalókra vonatkozó méltányossági szabályok, újbóli beállási záradék²⁷)

5. Összegzés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a kollektív szerződés unikális jogi természettel rendelkezik, és nem lehet minden kétséget kizáróan bizonyítani magánjogi szerződési vagy közjogi voltát.

A kollektív szerződés jogi természetének vizsgálata alapján levonható következtetés, miszerint a munkajog „keresztülfekvő” jogági jellege éppen a kollektív szerződés szabályozásához hasonlatos dilemmákra vezethető vissza, ugyanis tipikus jogintézményeiről sem lehet minden esetben eldönteni, hogy melyik jogághoz tartoznak valójában, csak bizonyos jellegadó sajátosságokat lehet bennük felfedezni. Következésképpen a kollektív szerződés egy olyan „magánjogi szerződés”, amelyben az egyébként „közjogi jogalkotási kompetenciával” nem rendelkező felek maguknak vindikálják a jogformálási jogot és ezen csökkentett jogalkotási hatalommal az általuk képviselt személyeknek a javára próbálják formálni a releváns jogszabályokat kontraktuális keretek között.

Abstarct:

The Standard Collective Labour Law and The Collective Agreement's Legal Nature

²⁷ Egy munkavállalói biztosíték, amelyben a munkáltató garanciát vállal arra, hogy a sztrájkban résztvevő munkavállalók a sztrájk végeztével semmilyen retorzióban nem részesülnek a munkáltató által. (jogellenes felmondás, munkahely elvesztése)

This paper is about the legal nature of the collective agreement, more broadly about the basics of collective labour law. In the beginning of this essay, the historical background - from the 18th century – is analysed. After the historical overview, there is a brief summary about the subjects of the collective agreement and the collective bargaining such as trade unions, and the employer unions. At the end of the analysis, I explain the main point and the exact position of the previous analysis. This part is focused on the collective agreement and its special legal nature. This paper is concluded with some major observations about the normative and the contractual side of the collective agreement.

Irodalomjegyzék

1. PRUGBERGER Tamás-NÁDAS György: *Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog* (Wolters Kluwer Budapest, 2014)
2. L. Blanc, Histoire de dix ans.(https://dlsulinet.educatio.hu/download/hirmagazin/cikkek/tori/kszerettsegi/szobeli/I_2/szoveg/i_p_forr.htm#louis) letöltve (2021.03.20)
3. <https://mult-kor.hu/10-teny-a-gyerekmunkarol-20161026> letöltve (2021. 03. 20)
4. ECSERI Lajos: *A munkássegélyezés ügye Magyarországon tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére.* Pesti Könyvnyomda Rt. Bp. 1884. 4-12.
5. Sidney WEBB és Beatrice WEBB: *History of Trade Unionism*
6. Mt. 2012. évi I. törvény
7. KISS György: *Munkajog* (2005, Osiris Kiadó) 347-350. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_munkajog/ch04s02.html (letöltve 2021.03.21.)
8. Dr. SZABÓ Imre Szilárd, PhD hallgató: *A magyar kollektív munkajog egyes jogértelmezési kérdései szakszervezeti oldalról.* Debreceni Jogi Műhely, 2017. évi (XIV. évfolyam) 3-4. szám (2017. december 30.). <https://nehgosz.hu/a-magyar-kollektiv-munkajog-egyes-jogertelmezesi-kerdeseirol/> letöltve 2021. 03. 21.
9. Dr. PUSKÁS Ágnes PhD-hallgató: *A kollektív szerződés jogi természetéről* (Pro Futuro 2019/2 76.)
10. PRUGBERGER Tamás: *Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív szerződésre.* Novotni Kiadó, Miskolc, 2001, 92.
11. HÁGELMAYER Istvánné: *A kollektív szerződés alapkérdései.* (Akadémia kiadó, Budapest, 1979, 305.)
12. BERKE Gyula: *A kollektív szerződés a magyar magánjogi gondolkodásban* (Pécsi Munkajogi Közlemények, 2014, különszám, 58-59.)

Szabó Mercédesz Ibolya: Amikor a nyúl viszi a vadászpuskát
Vadászbalesetek

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, V. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: hunting accidents, unfortunate combinations, rules, sportsmanlike,

Bevezető

*„A vadász ül hosszú méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat,
S mind fölebb és mindig fényesebben
A serény nap dél felé mutat.
Hasztalan vár; Vértés belsejében
Nyugszik a vad hűs forrás tövében.”¹*

Várakozni sokszor idegölő folyamat. Vannak türelmesebb és kevésbé türelmes emberek, de egészen ritka, talán elképzelhetetlen az a személyiség, amely kifejezetten várakozni szeret.

Várakozni olyan eseményre, amelynek bekövetkezése bizonytalan, bármely másodpercben bekövetkezhet, de az is lehet, hogy soha, kiemelkedően próbára teszi az ember türelmét.

Széchenyi Zsigmond írja le felejthetetlen vadásznaplójában hihetetlenül plasztikusan mindazt, ami keresztülfut a vadász fején várakozás közben:

„A vízmosás mélyéről felismerhetetlen, különös hangot hallunk. Olyanformát, mintha az a nagy huhogó varangyosbéka, vagy valami bagolyféle szólott volna..,

Suttogva tanakodunk Ndolóval, hogy vajon béka-e, madár-e, oroszlán-e, mikor a huhogó nesz egészen halk, nyögésszer dorombolássá mélyül...

Most már tisztában vagyunk, hogy nem békát hallunk, se madarat. A nappali pihenésükből ébredő, éjjeli portyázásukra készülődő oroszlánok szölongatják egymást a vízmosás sűrűjében!

Szorongó szívvel figyeljük a rohamosan enyésző világosságot, tehetetlenül nézzük a lebukó napot, amint könyörtelenül bevonja utolsó, itt kinn felejtett sugarát is...

¹ VÖRÖSMARTY Mihály, Szép Ilonka

... Majd kiesik a szemem, annyira erőltetem, de bizony már semmit sem látok. Próbálgatom a célzást. Lőni még lehetne. Ha most előjönne, még talán végezhetnék velük ... De nem jönnek. Szokásos versüket elbömbölik, aztán ismét mélyen hallgatnak.

Még egynéhányszor megismétlődik ugyanez az idegpróba. De még mindig a vízmosás fenekéből ordítanak az oroszlánok. Igen jóllakhattak az éjjel, hogy ilyen nehezen szánják rá magukat a felkelésre.

Besötétedik.

Az előttem öt méternyire fekvő zebrát látom ugyan még, de már csak egyszínű, fekete tömegnek látszik, fehér-fekete csikjait egyéolvasztotta a homály. Az oroszlánok konokul hallgatnak. Negyedórája már, hogy egyet sem szóltak...

... Arcomnál a fegyver. De az oroszlán most szemközt áll, így bizonytalan a lövés, várnom kell míg az oldalát mutatja...

Most fordul... A nagy árnyék közepébe célozva, elhúzó a ravaszt.”²

Ez a pszichikai státusz az, amely már teljesen elveheti a vadász ítélőképességét, elfelejtetheti Vele nem csak a szabályokat, hanem a józan ész által diktált parancsokat is.

„Az a sokféle hatás, amely az erdőn, mezőn különböző látási és időjárási viszonyok között éri a különböző felkészültségű, idegzetű és beállítottságú vadászokat, mind mind befolyásolja akaratelhatározásukat, cselekményeik előtti indítékaikat.” Sok balesetnél fordult elő, hogy az előidéző az őt ért sokféle külső hatás és különféle belső indítékok folytán embert vadnak nézett, mégpedig olyannak, amelyet lőni szeretett volna. A balesetező vadászok egy része vágyainak hatalmában a valóságot indítékainak megfelelően alakítja át. A vadász erős érzelmi állapotban a látottakat tévesen értékeli, vagy másnak véli.³

A nagyszerű, hazánk hírnevét vadászként, természetkutatóként, íróként egyaránt öregbítő Széchenyi Zsigmond gróf minden további nélkül lelőhette volna valamelyik a helyszínre meggondolatlanul visszatérő helyi kísérőjét, Bakóczy Antal fogalmazása szerint: embert vadnak nézve, mégpedig olyannak, amelyet lőni szeretett volna.

Ettől a felajzott állapottól természetesen meg kell különböztetnünk mindazokat a baleseteket, amikor egyszerűen luxuria, súlyos fokú gondatlanság, a szabályok tudatos figyelmen kívül hagyása, illetve akár ittasság vagy kábítószer hatása áll a tragédia hátterében.

Minden viccnek a fele igaz... Az a régi kis adoma, miszerint:

„Lőttem egy Nenét!

² SZÉCHENYI Zsigmond, *Csui!...*, Magyar Könyvklub, Budapest, 2003, 149-151.

³ BAKÓCZI Antal, *Vadászszenvedély, vadászati fegyelem.*, Táncsics Kiadó, Budapest, 1971, 234-236.

És mi az a Nene?

Én sem tudom, kiugrott a bokorból és azt mondta:

"Ne Ne Ne NeNe Neee..."

bizony sok esetben a valóságot tükrözi, a vadászról, aki sem tudja, mire lő, de a hajtóról is, aki alkalmatlan helyen és módon kiugrik a vadász elé.

A felelőtlenség, a felkészületlenség, a kényelmesség, az alkalmatlan pszichikai vagy fizikai állapot, a mindenáron való vadászat és lövési kényszerérzet számtalan tragikus baleset előidézője. Jogszabályaink, szabályozásaink hivatottak a veszély csökkentésére és ha mégis megtörtént a baj, úgy a társadalom elítélő álláspontjának közvetítésére, azonban az alapvető a kellő attitűd, az odafigyelés, a felelősségérzet és a megfelelő önkritika – az vadásszon, aki alkalmas állapotban van -

Az alábbiakban helyezzük el a büntetőjog rendszertanában az érintett bűncselekményeket majd vizsgáljuk meg a speciális, erre vonatkozó szabályokat.

1. Büntetőjogi rendszertani áttekintés

A büntetőjogi relevanciával bíró vadászbalesetek a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntetőjogi tényállásának keretei közé illeszthetők.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, hatályos büntetőjogi kódexünk a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményét XV. fejezetében, az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények közé illesztve tárgyalja.

A konkrét jogszabályhely a Büntető Törvénykönyv 165.§-a, amely az alábbiak szerint rendelkezik:

„165. § (1) Aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékossgot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.

(3) Ha az elkövető a közvetlen veszélyt szándékosan idézi elő, büntett miatt az (1) bekezdésben meghatározott esetben három évig, a (2) bekezdésben meghatározott esetben - az ott tett megkülönböztetés szerint - egy évtől öt évig, két évtől nyolc évig, illetve öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) E § alkalmazásában foglalkozási szabály a lőfegyver, a robbantószer és a robbanóanyag használatára és kezelésére vonatkozó szabály is.”⁴

A büntetőjogi szabályozás adott esetben értelemszerűen háttérszabályokat vesz figyelembe, használ fel. A háttérszabályok részint az alábbiakban felsorolt és elemzett vadászattal kapcsolatos jogszabályok, azonban nagyon sok esetben csak vadásztársasági alapszabályokban vagy akár szóbeli vagy ráutaló magatartással kialakított helyi szokásokban fogalmazódnak meg.

A vadásztársaságok létezésének célja, hogy az egyesületekre; a vadgazdálkodásra és a vadászatra; a fegyver és a lőszer tartására, illetve használatára vonatkozó jogszabályok; a környezet- és természetvédelmi előírások megtartásával és megtartatásával, valamint szakszerű és tervszerű vadgazdálkodással óvja a vadon élő állatokat, azok élőhelyét, gondozza a vadállományt, és emellett a tagjai, és vendégei részére kulturált vadászati lehetőséget biztosítson.

A vadásztársaságok így kellően felelős működés esetén alkalmasak lehetnek – sőt, alkalmasnak kell lenniük -, hogy a büntető jogszabályok számára is kellő háttérszabályozást nyújtsanak.

2. A tényállás egyes elemeinek vizsgálata

A törvényi tényállás kiindulópontja a foglalkozási szabályok megszegése. Abban az esetben, ha valaki veszélyezteteti mások életét, testi épségét, egészségét, de magatartása, mulasztása mögött nem áll valamely foglalkozási szabály megsértése, annak magatartása, mulasztása nem eredményezheti a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntetőjogi tényállásának megvalósítását, ugyanakkor természetesen más bűncselekmény megvalósulhat.

Sarkalatos kérdés tehát a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekmény vizsgálata során, hogy mi is minősül foglalkozási szabálynak?

A foglalkozási szabály fogalma tulajdonképpen egy gyűjtőfogalom. A foglalkozási szabály minden hivatásbeli vagy foglalkozási tevékenységet magában foglal, amire írott vagy akár íratlan szabályok vonatkoznak, teljességgel függetlenül attól, hogy az elkövető

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 165. §

rendszeresen, illetve rendszertelenül, akár alkalomszerűen vagy csak egyszeri alkalommal továbbá, hogy ingyenesen vagy ellenszolgáltatásért végzi-e a tevékenységet. Az sem lényeges, hogy amennyiben a tevékenységet hatósági engedély vagy egyéb licence alapján lehet végezni, úgy az elkövető rendelkezik-e a szükséges engedéllyel vagy quasi kontárként eljárva követi el a szabályszegést, egyedüli jelentősége annak van, hogy írott vagy íratlan szabályok körvonalazzák-e a tevékenységet, amit folytat.

A foglalkozási szabályokat írott szabályzatokba is foglalhatjuk, ilyenek lehetnek például a munkavédelmi szabályzat, a balesetvédelmi szabályzat, a tűzvédelmi szabályzat, de lehetnek ezek a szabályok egyszerű belső utasítások és nagyon sok esetben íratlan szabályok is.

Természetesen ide sorolandóak a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény⁵ vonatkozó rendelkezései. illetve a lőfegyverekről és lőszerokről szóló 2004. évi XXIV. törvény⁶ releváns szakaszai.

Fontos megemlítenünk, hogy a közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet (közismert nevén: KRESZ) rendelkezései ebben a vonatkozásban nem minősülnek foglalkozási szabálynak, tehát a közlekedési jogszabályok megsértői nem foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményét, hanem valamely közlekedési bűncselekményt követik el.

A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménynek az elkövetője értelemszerűen csak az lehet, aki valamely meghatározott foglalkozási szabály hatálya alatt áll, hiszen a bűncselekmény elkövetési magatartása maga a foglalkozási szabályszegés.

A jogszabályhely (4) bekezdésében foglalt értelmező rendelkezés egyértelműen kiterjeszti a foglalkozási szabályok alkalmazásának a körét olyan területekre is, amelyek egyébként nem esnének kifejezetten valamely foglalkozás szűkebb értelemben vett fogalma alá, azonban nem vitásan szabályok által meghatározottak – ilyen szabályok a Büntető Törvénykönyv szerint a lőfegyver, a robbantószer és a robbanóanyag használatára és kezelésére vonatkozó szabályok is.

A foglalkozási szabály megsértése önmagában véve nem jelenti a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés törvényi tényállásának megvalósítását.

A Büntető Törvénykönyv eredmény bekövetkezését is elvárja a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságának feltételül.

⁵ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról

⁶ 2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerokről

Az eredmény kétféle lehet a bűncselekmény alapesete szerint – egyik esetében ez a szabálysértő magatartás vagy mulasztás következtében beálló testi sértés tényleges bekövetkezte.

A (2) bekezdésben foglalt minősített esetek kivétel nélkül ehhez az eredményhez kapcsolódnak, ezekben a minősített esetekben a testi sértés már maradandó fogyatékossággal, súlyos egészségromlással, tömegszerencsétlenséggel, halállal, kettőnél több ember halálával, vagy halálos tömegszerencsétlenséggel jár együtt.

Ezeknek az eredményeknek a bekövetkezése egyszerű szemrevételezéssel vagy orvosszakértői módszerekkel egyszerűen megállapíthatóak, sokkal árnyaltabb ugyanakkor a törvényi tényállás vonatkozó elemének első fordulata, amely értelmében a bűncselekmény már akkor is befejezett formájában megvalósul, ha senki nem sérül vagy betegszik meg, azonban más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki a szabályszegéssel az elkövető.

A védett jogi tárgya más vagy mások élete, testi épsége vagy egészsége, tehát nem valósítja meg a törvényi tényállást az, aki például kisétál a csőre töltött vadászpuskával a Hortobágy közepére, ahol senki nem tartózkodik több kilométeres távolságban, majd puskájával belelő a földbe közvetlenül a lába mellett, amivel saját életét, testi épségét, egészségét feltétlenül veszélyezteti, azonban semmiképpen sem veszélyezteti más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét.

A veszélyhelyzet értékelésekor nagyon nagy figyelemmel kell lennünk arra a feltételre, hogy a veszélyhelyzetnek közvetlennek kell lennie.

Veszélyhelyzetnek nem fogadható el az absztrakt veszély képe, miszerint „akár baj is bekövetkezhett volna”, hiszen ezen a gondolati íven haladva a bűncselekményt már az elkövetné, aki minden szabályt betartva kibiztosítja a csőre töltött lőfegyvert, teljesen szabályosan elhelyezi a robbanóanyagot, de elkövető lenne minden sebész, aki a szabályokat betartva megkezdi az operációt, aki megfelelő indikációval és szabályosan bead egy injekciót illetve az a statikus, aki jóváhagyja egy olyan völgyhíd építését, amelyet potenciálisan egy Richter-skála szerint 9-es magnitúdójú, rendkívüli erejű földrengés megrongálhat.

Az absztrakt veszély kialakul abban a pillanatban, amikor megteremtődik a feltétele a károsodásnak akár szabályok későbbi megszegése útján, akár szabályszegés nélkül is, *horribile dictu vis maior* helyzet folytán.

Értelemszerűen vannak olyan foglalkozások, amelyek gyakorlói vagy az érintett területen kontárokodók könnyebben kerülhetnek bajba a bűncselekmény tényleges

elkövetőiként, ilyenek az orvosok, ápolók, mérnökök, különösen a statikusok és ilyenek a vizsgálódásunk középpontjában álló vadászok is.

Azt is megállapíthatjuk ugyanakkor, hogy kevés olyan tevékenység képzelhető el, amelynek gyakorlása során teljesen kizárt a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntetőjogi tényállásának megvalósítása, hiszen könnyen kialakulhat a kritikus közvetlen veszélyhelyzet illetve megvalósulhat a testi sértés akár egy szakács, egy cukrász, egy villanyszerelő, de akár egy lakberendező tevékenysége során is – nehezebb lenne egy a bűncselekmény tekintetében teljesen irreleváns tevékenységet találnunk, mint a releváns tevékenységek listáját újabb és újabb elemmel bővítenünk.

A bűncselekmény alapesetének utolsó lényeges tényállási eleme a gondatlanság – az alapesetet csak gondatlanul lehet elkövetni. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés törvényi tényállása elkövethető ugyanakkor negligencia vagy luxuria tanúsítása útján is, a szándékosság ugyanakkor már a jogszabályhely (3) bekezdésében foglalt minősített esetet valósítja meg.

Értelemszerűen a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (3) bekezdés szerinti minősített esete is kizárólag eshetőleges szándékkal valósítható meg, hiszen amennyiben egyenes szándék állna fenn az elkövető tudattartamában, úgy már nem erről a bűncselekményről, hanem a cselekmény például a Büntető Törvénykönyv 160. §-a szerinti emberölés vagy a 164. § szerinti testi sértés büntetőjogi tényállásait valósítaná meg. A lehetséges eredmények közül a szándékos elkövetési alakzat esetében természetesen már csak a közvetlen veszélyhelyzet merülhet fel, hiszen amennyiben szándékosan létrehozott testi sértésről beszélünk, úgy ismét csak nem a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés törvényi tényállása valósul meg.

3. A vadászokat, vadászattal kapcsolatos tevékenységeket érintő jogszabályok

A vadászat kérdéskörével első sorban az előbbieken említett a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény foglalkozik a hazai jogrendszerünkben.

A törvény számos természetvédelemmel, vaddal, vadászattal kapcsolatos kérdést szabályoz, saját megfogalmazása szerint a *„törvény Magyarország területén vadon élő állatfajok közül a vadászható állatfajok természetes állapota fenntartásának igényével tartalmazza a vadászati jog gyakorlásának, hasznosításának, a vadászható állatfajok és élőhelyük védelmének, a vadgazdálkodás, a vadászat, továbbá a vad által és a vadászat során,*

valamint a vadban okozott károk megelőzésének és megtérítésének szabályait, továbbá a vadászati jog jogellenes hasznosítása során alkalmazható bírságokat és egyéb szankciókat, a vadászati igazgatással összefüggő állami feladatokat és hatásköröket.”⁷

Az igen széles szabályozási tárgykörben csekélyebb terjedelemmel, azonban annál nagyobb részletességgel le lehetők fel a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének megvalósítása szempontjából relevanciával bíró részletszabályok – a törvény 37, 37/A és 37/B. paragrafusai, illetve 69. §-a tartalmazza mindazon szabályokat, amelyek megsértése könnyedén vezethet a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés törvényi tényállásának bekövetkezéséhez.

A törvény 37. § (1) bekezdése megalapozó jelentőségű, eszerint:

„A vad és élőhelyének védelme érdekében tilos vadászni:

- a) tiltott vadászati eszközzel;*
- b) tiltott vadászati módon;*
- c) vadászati tilalmi időben;*
- d) vadászati kíméleti területen;*
- e) vadászati tilalom hatósági elrendelése esetén.*”⁸

Az idézett jogszabályhely ugyan a vad és élőhelye védelmében született, azonban ezen rendelkezések megszegése a vadászatot alapvetően szabálytalanná teszik, így a 37. § (1) bekezdésbe ütköző módon, tiltott eszközzel, tiltott módon, tiltott időben vagy tiltott területen illetve vadászati tilalom esetén gyakorolt vadászati tevékenység során kialakult közvetlen veszélyhelyzet illetve bekövetkezett testi sértés nyilvánvalóan megvalósítja a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés törvényi tényállását.

A 37/A. § (1) bekezdése értelmező rendelkezésként meghatározza a tiltott vadászati eszközök listáját, így amennyiben a közvetlen veszélyhelyzet kialakulása vagy a testi sértés bekövetkezte ezen eszközök alkalmazásával összefüggő, a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye megvalósul.

A 37/B. § (1) bekezdésének első mondata rendkívüli mértékben megszigorítja a törvényi szabályozást, ugyanis nem azt határozza meg, hogy milyen vadászati módok tilosak, hanem kijelenti: *„A vadat elejteni, elfogni kizárólag a törvényben meghatározott módon lehet.*”⁹

⁷ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 1. §

⁸ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 37. § (1)

⁹ 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 37/B. §

A 37/B. § további bekezdései ugyan részletezik a tilos elejtési módokat, ez azonban nem oldja fel azt a generáltilalmat, amely az (1) bekezdés fent idézett első mondata tartalmaz, s ami így minden, a törvény által meg nem engedett vadászati módot szabálytalanná nyilvánít – egyértelmű, hogy a szabálytalan vadászati módok alkalmazása foglalkozási szabályszegésnek minősül, s mint ilyen, alkalmas a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének megvalósítására.

Az engedélyezett vadászati módokat a törvény 67. §-a sorolja fel, így minden ettől eltérő mód alkalmazása jogellenes.

A törvény 69. §-a a legnagyobb részletességgel sorolja fel a vadászat rendjének szabályait, amelyek betartása ténylegesen jelentős kihívást jelent a résztvevők számára. Figyelembe véve ugyanakkor, hogy milyen rendkívül veszélyes tevékenységről van szó, amely során emberek az élet kioltására akár látótávolságon kívül is alkalmas eszközöket használnak egymás társaságában, valamint az absztrakt veszélyhelyzet fennállásáról potenciálisan még csak nem is értesült személyek elérhetőségével, nem lehet kétséges, hogy a rendkívül részletes szabályozás és annak nyomatékos betartatása nem csak szükséges, de a társadalom és a felelős egyének elvárásaival is megegyezik.

A fent említett a lőfegyverekről és lőszerokről szóló 2004. évi XXIV. törvény rendelkezései hasonló jelentőséggel bírnak a vadászati tevékenység jogi megítélése során.

A törvény hatálya egyértelműen kiterjed a vadászati tevékenységre is, amint 2. §-a 43. értelmező rendelkezéseként megállapítja: „43. *lőfegyvertartási cél: az önvédelem, a munkavégzés, a filmgyártás, a céllövészet, az oktatás, a sportlövészet, a személy- és vagyonvédelem, valamint a vadászat*”¹⁰ illetve a 46. értelmező rendelkezésben meghatározza a vadászlőfegyver fogalmát is: „46. *vadászlőfegyver: a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló törvény szerint vadászatra használható lőfegyver.*”¹¹

Értelemszerűen így a 2004. évi XXIV. törvény rendelkezéseinek megsértése folytán bekövetkezett közvetlen veszélyhelyzet vagy testi sértés is megvalósíthatja a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének törvényi tényállását.

A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól rendelkező 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet további számtalan részletszabályt és értelmező rendelkezést határoz meg a vadászat szabályozásával

¹⁰ 2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerokről, 2. §

¹¹ 2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerokről, 2. §

kapcsolatosan, elsősorban 58-68. §-ai tartalmazzák a legnagyobb részletességgel a betartandó jogszabályi rendelkezéseket.

Végezetül a vadásztársaságok az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, illetve az előzőekben említett a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény rendelkezései figyelembevételével alkotják meg alapszabályaikat, amelyek további magatartási szabályokat, illetve speciális tilalmakat vagy kötelezettségeket határozhatnak meg a jogszabályok diszpozitív rendelkezései keretében.

4. Konkrét vadászbalesetek

A fent írtak fényében tekintsük át néhány, a közelmúlt jelentős érdeklődést kiváltott vadászbalesetének eseményeit.

2014. augusztus 9. napján Bélmegyer külterületén tartott egyéni vadászon megsérült egy vadász. Az autó jobb első ülésén ülő vendégvadász 7 óra 50 perc körüli időben kiszállt a járműből és annak tetejére támaszkodva célzott lövést akart leadni egy őzre. A lövedék a jármű tetejét találta el és a vezetőülésben ülő vadász életveszélyes sérülést szenvedett, a sérülés következtében maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás alakult ki (ez az eset kissé régebben történt, de tanulságai révén mégis megemlítést érdemelt).

2019. február 24. napján a Somogy megyei Szólád térségében ugyancsak halálos kimenetelű baleset történt, a rendőrség állományába tartozó vadász fegyvere egy vadászatot követően sült el, az áldozat egy másik vadász.

2019. december 13. napján délelőtt egy Tisza-parti falu, Tizzasüly külterületén megtartott vadászat során egy vadász lőtt sérüléseket szenvedett. Vendégvadászat során a vadászok fácánra mentek sörétes puskával, a baleset pedig egy olyan nagyobb gödörnél történt, ami jó eséllyel lehet fácánok pihenőhelye. Itt sült el valahogyan az elkövető fegyvere, az áldozat nem szenvedett maradandó sérülést.

2020. május 15. napján Újfehértón őzvadászat közben leadott eltévedt lövés halálra sebzett egy település határában élő férfit. A sértett a kora esti órákban újfehértói családi házában udvarán állt, amikor ismeretlen lőfegyverrel a lapocka tájékán meglőtték. A férfit kórházba szállították, ahol elhalálozott. A rendőrség megállapította, hogy a férfi testében talált lőszer egy helyi vadásztársaság tagjának a fegyveréből származik, és ezzel a fegyverrel a lakóháztól körülbelül 2 kilométerre adták le a fatális lövést.

2020. július 3. napján vadászbaleset történt Nagyörzsönyben: fejbe lőtték a helyi erdészt. Az erdész és a két vadászatra érkező vendég elindult kocsival, s út közben sült el egy fegyver az egyik vendég kezében, az erdészt válságos állapotban szállították kórházba.

A többé-kevésbé tragikus vadászbalesetek hosszan sorolhatnánk még, az azonban megállapítható, hogy a legkisebb hiba, a figyelem és fegyelem legcsekélyebb megingása is tragédiához vezethet.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének törvényi tényállását megvalósító cselekmények túlnyomó részéről soha nem szerzünk tudomást – a vadásztárs vagy a hajtó füle mellett elsüvítő golyó miatt általában senki nem tesz feljelentést, de egy felkarból vadász késsel „kioperált” sörét sem feltétlenül kap publicitást, hiszen mint a fent említett tiszasülyi baleset egyik szemtanúja mondta: „Sajnáljuk, ami történt, ez bármelyik vadással előfordulhat. Úgy higgye el, hogy azóta mi egy kurva szót nem szóltunk erről. Lezártuk.”

4. Konklúzió

A vadászat szó szerint egyidős az emberiséggel s egyidősek az emberiséggel a vadászbalesetek is.

A hazai jogi szabályozás rendkívül részletesen meghatározza a vadászat szabályait és a Büntető Törvénykönyv szigorúan bünteti ezeknek a szabályoknak a megszegését, amennyiben a szabályszegés folytán más vagy mások élete, testi épsége vagy egészsége közvetlen veszélybe kerül, vagy testi sértés következik be.

A részletesség és a szigorúság nem hiábavaló. Az előzőekben áttekintett néhány konkrét eset megismerése során láthatjuk, hogy a legkülönbözőbb körülmények között, a körülmények gyakorlatilag „elképzелhetetlen” szerencsétlen összjátéka folytán keletkeznek be balesetek, amelyek igen sok esetben tragikus következményekkel járnak.

A vadászat elfogadhatósága, esetleg szükségessége, illetve annak barbár mivolta számtalan vita tárgya társadalmunkban, amelynek eldöntése nem a jelen tanulmány feladata. Az a tény azonban nem lehet kétséges, hogy a vadászat során nem lehet elegendő gondossággal eljárni és sajnos még minden szabály betartása esetén is bekövetkezhetnek fatális balesetek.

A vadászat nem kocsmatúra, a vadászat nem lehet felelőtlen tevékenység. A vadászat során felelősséggel tartozunk a természet megvédéséért, az állatok szenvedéstől való megkíméléséért és felelősek vagyunk legfőként embertársaink biztonságáért.¹²

A vadászat során nem lehet kényelemre törekedni, nem lehet „lazázni”. A sportszerű vadászat együtt jár a természetjárással, a természetben való feloldódással és jó esetben még a mai technikai feltételek mellett is nemes versengés a vadász és a vad között. A mai világban szerencsére egyre kevésbé fordul elő, hogy a vadász a vad által fizet életével vagy testi épségével a vadászatért, azonban teljes jogi és egyben erkölcsi felelősséggel tartozunk azért, hogy a vadász keze által se veszítse életét se másik vadász, se hajtó, se az udvara közepén álldogálósemmiről sem tudó személy.

A résztvevők részéről ennek megfelelően a legnagyobb fegyelem és gondosság, a szervezők vonatkozásában a legteljesebb következetes szigor, a jogalkotók és a jogalkalmazók részéről pedig részletes és szigorú jogszabályok, szabályok megalkotása és tendenciózus, kérlelhetetlen alkalmazása szükséges a tragédiák számának minimalizálása érdekében.

Hazai jogszabályaink részletesen és szigorúan szabályozzák a vadászattal kapcsolatos előírásokat és Büntető Törvénykönyvünk is szigorral honorálja a vadászat szabályainak megszegésével okozott haláleseteket vagy sérüléseket, azonban a balesetek jelentős számából adódóan jogalkotói feladatként gondolhatunk a különböző jogszabályokban foglalt és szakmai szokványokból is származó szabályok egybefoglalásáról és így a büntető jogszabályok esetleg szükséges alkalmazásának egységes háttérjogszabállyal történő, még szigorúbb előkészítéséről.

Abstract

When the rabbit carries the gun – hunting accidents

Hunting is nearly as old as humankind, and the same holds true for hunting accidents. Domestic legislation sets out very detailed regulations on hunting, and the Criminal Code rigorously punishes any violation of these rules in case such violation brings the lives, physical integrity or health of others into hazard, or any bodily injury occurs. The detailed regulations and rigour are well justified. Having reviewed some specific cases, it is clear that accidents have the potential to take place under a broad range of conditions, and in many cases the virtually “inconceivably” unfortunate combinations of circumstances have tragic outcomes. The

¹² ELEK Balázs, *Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2015.

acceptability or necessity of hunting, as well as the supposedly barbaric nature of hunting are widely debated in our society, but this study has not been conducted to take a side in this argument. Nevertheless, it cannot be doubted that it is never sufficient to act with care in the course of hunting, and unfortunately fatal accidents may happen even if all the rules are followed. Hunting is not a bar-hopping tour, and no one can take part in hunting irresponsibly. When hunting, one should assume responsibility for the protection of the environment, sparing animals from suffering, as well as the safety of other people. Hunters cannot have a comfortable approach, or try to behave in a “cool” way. Sportsmanlike hunting involves hiking and unwinding in nature, while even with today’s technical facilities it should take the form of noble rivalry between the hunter and the game. Quite luckily, nowadays it is increasingly rare that animals, games pose real threat on the lives or physical integrity of hunters, and on the other hand hunters have full-scaling legal and moral liability for avoiding the loss of lives of other hunters, drivers or any other, uninvolved persons who happen to be staying around at the hands of hunters. Therefore, the minimization of tragedies calls for utmost discipline and diligence from participants, fully consistent rigour from organizers, the creation and invariable, relentless application of detailed and hardline legal regulations from legislators and enforcement agents. Domestic legislation stipulates detailed and austere rules in relation to the requirements of hunting, and our Criminal Code penalizes deaths and injuries caused by way of the violation of the regulations pertaining to hunting with sternness; still in the light of the considerable number of such accidents there seems to be a need for legislators to consolidate these varied rules laid down in a range of different legal regulations and existing professional practices, as well as to draw up even more rigorous, uniform regulatory background for the steady enforcement of disciplinary rules and penalties.

Irodalomjegyzék

BAKÓCZI Antal (1971): *Vadászszenvedély, vadászati fegyelem*, Táncsics Kiadó, Budapest

ELEK Balázs (2015): *Vadászok, halászhók a büntetőjog hálójában*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest

SZÉCHENYI Zsigmond (2003): *Csui!...*, Magyar Könyvklub, Budapest

VÖRÖSMARTY Mihály: *Szép Ilonka*

In: www.arcanum.hu

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/vorosmarty-mihaly-6EBD/kisebb-koltemenyek-1818-1833-6EC2/szep-ilonka-74F4/>
(letöltve: 2020. 12. 12.)

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 165. §. Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés

In: www.net.jogtar.hu
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>
(letöltve: 2020. 12. 05.)

2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszeréről 2. §. Általános rendelkezések

In: www.net.jogtar.hu
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400024.tv>
(letöltve: 2020. 12. 05.)

1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 1. §. A törvény tárgya

In: www.net.jogtar.hu
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600055.tv>
(letöltve: 2020. 12. 05.)

1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 37. §

(1). Vadászati tilalmak

In: www.net.jogtar.hu
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600055.tv>
(letöltve: 2020. 12. 05.)

1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról, 37. §.

B. Tiltott vadászati módok

In: www.net.jogtar.hu
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600055.tv>
(letöltve: 2020. 12. 05.)

Kulcsszavak: *gender discrimination, protected features, lack of effective jurisdiction, Equal-salary Foundation*

Bevezetés

Bizonyára sokunk számára ismerős Venus Williams neve, hiszen az olimpiai bajnok teniszezőnő tehetségével beírta magát a történelembe. Ugyanakkor, kevesen tudják róla, hogy személyes felhívásának köszönhető az, hogy az egyik legnagyobb hagyománnyal bíró versenyen, a wimbledoni teniszbajnokságon a női és férfi bajnokok immáron egyenlő díjazásban részesülnek. Felhívása a Parlamentig eljutott, melynek eredményeként, 2007-ben ő volt az első női versenyző, aki egyenlő díjazásban részesült Roger Federerrel, a wimbledoni férfi egyes bajnokával.¹ Nem Venus Williams volt azonban az egyetlen nő, aki fellépett az egyenlő bánásmód érdekében. Nők ezrei küzdenek mind a mai napig azért, hogy nemük miatt ne váljanak a hátrányos megkülönböztetés áldozataivá életük egyik területén sem, s különösen intenzív ez a törekvés a munkaviszony, azon belül pedig a bérezés területén.²

Az alaphér a munkaszerződés kötelező tartalmi eleme, annak tekintetében azonban a szerződési szabadság korlátozottan érvényesül, hiszen az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elvére való tekintettel, a munkáltató nem alkalmazhat önkényes különbségtételt munkavállalói között. A tanulmány ezen elv érvényre jutását veszi górcső alá. Célja, hogy feltérképezze az elv gyakorlatba való átültetésének lehetőségeit, esetleges akadályait, és kiemelt figyelmet fordít annak vizsgálatára is, hogy hazánk hogyan teljesít az uniós eredményekhez képest.

1. Az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elve az Európai Unióban

1.1. Uniós alapok

¹ The Reliable Source: *How Venus Williams got equal pay for women at Wimbledon*, 2013. július 2., (2021.07.13.)

² PRUGBERGER Tamás – NÁDAS György: *Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog*, CompLex, Budapest, 2014. 255.

Az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elve a XIX. században vált központi kérdéssé,³ az Európai Unió pedig - jogi rendelkezései, irányelvei és az Európai Unió Bíróságának vonatkozó esetjoga útján - kezdetektől fogva aktív szerepet tölt be az érvényre jutásának folyamatában.⁴ Már a Római Szerződés is általános kötelezettségként róta a tagállamokra az elv biztosítását,⁵ amelyet 2009 óta az EUMSZ 157. cikke is megerősít.⁶ Hatalmas előrelépést jelentett a 2006/54/EK irányelv,⁷ amely különös figyelmet fordított a nemi alapú diszkriminációra az egyenlő díjazás kérdésében.⁸

Fontos megjegyeznünk, hogy az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elvének megsértése nem csupán a nemek közötti hátrányos megkülönböztetés útján valósulhat meg, ám, mivel az esetek többségében erre kerül sor, a nemzetközi és az uniós jogalkotás ezt emeli ki - s a tanulmány vezérfonala is ez lett. Egyebekben, hátrányos megkülönböztetésre kerülhet sor vallási, politikai meggyőződési, vagy akár faji alapon.⁹ Az Egyesült államokban például a fekete, afroamerikai és ázsiai nők 10-20%-kal kevesebb fizetésben részesülnek a fehér férfiakkal képest.¹⁰

1.2. Gyakorlati nehézségek

Annak ellenére, hogy az Unióban alapvető szinten érvényesül az elv,¹¹ továbbra is 16%-os különbség mérhető az Unió férfi és női munkavállalóinak bére között, amely alapján arra következtethetünk, hogy az elv gyakorlatba való átültetése nehézségekbe ütközik. Erre az Európai Bizottság is rámutatott a 2006/54/EK irányelv végrehajtásáról szóló jelentésében, mely szerint a diszkriminációs ügyek alacsony száma és a tartós bérszakadék a megoldásra váró helyzet legfőbb bizonyítékai.¹² Noha a 16%-os bérszakadék előrehaladásnak tűnhet a 2006-ban mért 17,7%-hoz képest, a fejlődés üteme igen lassú. Ráadásul, vannak olyan államok,

³ RÁCZ Zoltán: *He for she vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő bér*, Miskolci Egyetem, XXXIII. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, 2019. 1.

⁴ Petra FOUBERT: *The enforcement of the principle of equal pay for equal work or work of equal value . A legal analysis of the situation in the EU Member States, Iceland, Liechtenstein and Norway.*, European Commission, Brussels, 2017. 34.

⁵ Római Szerződés (1957.) 119. cikk (később 141. cikk)

⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 157. cikk

⁷ FOUBERT: *i.m.* 34.

⁸ 2006/54/EK irányelv 4.cikk

⁹ PRUGBERGER – NÁDAS: *i.m.* 255.

¹⁰ *payscale.com: The State of the Gender Pay Gap in 2021*, 2021. (2021. 07. 13.)

¹¹ PRUGBERGER – NÁDAS: *i.m.* 90.

¹² *ec.europa.eu: The gender pay gap situation in the EU*, (2021. 07. 13.)

ahol a 2006-os adatokhoz képest növekedett a szakadék - Lengyelországban például 3%-kal nőtt -, illetve, ahol az érték stagnál, például Dániában.¹³

A jelentés a probléma forrását abban látja, hogy az államok nem rendelkeznek hatékony igazságszolgáltatással, hiányzik a jogbiztonság, a fizetési rendszerek pedig átlátszatlanok. Emellett, az egyenlő értékű munka és díjazás fogalma is tisztázásra vár.¹⁴ A Római Szerződésben¹⁵ például még az egyenlő munka kifejezés szerepelt az EUMSZ¹⁶ által használt egyenlő értékű munka helyett, az Európai Unió Bírósága előtti ügyek jelentős számában pedig központi feladattá vált e kettő elhatárolása.¹⁷

2. Az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elve Magyarországon

2.1. A hazai szabályozás alapja

Hazánk az uniós csatlakozással együtt vállalta, hogy állampolgárai számára biztosítja az egyenlő értékű munkáért egyenlő bérhez való jogot.¹⁸ A jogalkotás mezején ennek úgy tett eleget, hogy egyrészt, alaptörvényi szinten rögzítette a nők és férfiak egyenjogúságát.¹⁹ Bár a korábbi Alkotmány²⁰ konkrétabb volt abban a tekintetben, hogy kifejezetten tartalmazta az egyenlő munkáért egyenlő bérhez való jogot,²¹ a jogbiztonság követelményéből adódóan az elv továbbra is érvényesül. Alaptörvényünk ugyanis nem szorítja korlátok közé azokat a területeket, ahol a nők egyenjogúságot nyernek a férfiakkal, hanem általános jelleggel deklarálja egyenjogúságukat, ez pedig a munkaviszonyt (és a bérezést) is magában foglalja. Másrészt, a Munka Törvénykönyve általános jelleggel írja elő az egyenlő bánásmód megtartását.²²

2.2. Az igényérvényesítés útja

¹³ FOUBERT: i.m. 36.

¹⁴ eur-lex.europa.eu: *Report from the Commission to the European parliament and the Council. Report on the application of Directive 2006/54/EC of the European Parliament of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast)*, European Commission, Brussels, 2013. 6. (2021. 07. 13.)

¹⁵ Római Szerződés 119. cikk.

¹⁶ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 157. cikk (1) bek.

¹⁷ FOUBERT: i.m. 37.

¹⁸ VASHEGYI Zsanett: *Az „egyenlő értékű munkáért egyenlő bér” elvének alkalmazása a gyakorlatban*, Munkaügyi Szemle, 52. évf., 2008/2. 53.

¹⁹ Alaptörvény XV. cikk (3) bek.

²⁰ 1949. évi XX. törvény 70/B.§ (2) bek.

²¹ RÁCZ: i.m. 6.

²² RÁCZ: i.m. 8-9.

Amikor egy munkavállaló sérelmet szenved a munkáltató diszkriminatív magatartása által, az Mt. 12.§ megsértésére hivatkozva fordulhat a bírósághoz, 2020. december 31-ig pedig a független, országos illetékességű²³ Egyenlő Bánásmód Hatósághoz is benyújthatta panaszát.²⁴ A kettős védelem ellenére, a Hatóság adta előnyök – úgy, mint az egyszerűbb és költséghatékonyabb eljárás – a sérelmes felek választását a Hatóság felé billentették, annak ellenére is, hogy az valódi jogorvoslatot nem adott, közvetlen pozitív hatással járó szankciókat nem alkalmazott.²⁵

2021. január 1-jétől az Egyenlő Bánásmód Hatóság beolvadt az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalába, s a diszkriminációs ügyek kivizsgálását immár az Egyenlő Bánásmódért Felelős Főigazgatóság folytatja le.²⁶ A vizsgálható időszak rövidségére tekintettel, az ombudsman hatékonysága még nem értékelhető e területen, ezért a tudományos dolgozat tárgyát csupán a bíróság és az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlata képezi. Mindazonáltal, előrevetíthető, hogy a Hivatal gyors, olcsó és ügyfélbarát eljárást tesz lehetővé, ám a védelmi szintjét csökkentheti az a tény, hogy az ombudsman intézkedései nem rendelkeznek jogi kötelező erővel. Ezt ellensúlyozhatja véleményének nyilvánossága.²⁷

2.3. Az egyéb védett tulajdonság értelmezése

Az Mt. 12.§ demonstrálja az egyenlő bánásmód követelményét a munkaviszony, s különösen a díjazás terén,²⁸ amelyet az egyenlő bánásmódról szóló törvénnyel²⁹ összhangban kell értelmezni.³⁰ Az Ebktv. felsorolja azokat a védett tulajdonságokat,³¹ amelyek a hátrányos megkülönböztetés alapjául szolgálhatnak. Amennyiben a munkavállaló legalább valószínűsíti, hogy rendelkezik ilyen tulajdonsággal,³² valamint előtárja, hogy amiatt részesült negatív diszkriminációban,³³ akkor megállapítható az egyenlő bánásmód sérelme, hacsak a munkáltató

²³ 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.). 33.§ (1), (3) bek.

²⁴ RÁCZ: i.m. 7.

²⁵ Zaccaria Márton Leó: *Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a munkajog területén a magyar joggyakorlatban*, Debrecen, 2014. 56-57.

²⁶ ajbh.hu: *Egyenlő Bánásmódért Felelős Főigazgatóság*, 2021. (2021. 07. 13.)

²⁷ SOMODY Bernadette: „Ombudsman” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018. [33] (2021. 07. 13.)

²⁸ 2012. évi I. törvény (Munka tv.) 12.§

²⁹ 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.) 2.§

³⁰ RÁCZ: i.m. 8-9.

³¹ 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.) 8.§

³² 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.) 19.§ (1) bek.

³³ EBH 2018.M.24. [41]

nem bizonyítja, hogy nem áll fenn okozati összefüggés³⁴ vagy, hogy a diszkriminatív magatartástól tartózkodott, illetve az attól való tartózkodásra nem volt köteles.³⁵ A törvény megfogalmazásából kiindulva, a védett tulajdonság meglétét a munkavállalónak nem kell bizonyítania, valószínűsítése nélkül azonban a sérelem nem állapítható meg.³⁶ Az okozati összefüggést bizonyítani és valószínűsíteni sem köteles. Ellenben, a kimentéshez a munkáltatónak bizonyítania kell, hogy a valószínűsített tulajdonság nem áll fenn vagy, hogy hiányzik az okozati összefüggés.³⁷ Gyakori ugyanis, hogy valamely munkavállaló az egyenlő bánásmód sérelmére hivatkozva indít keresetet, majd az eljáró hatóság megállapítja, hogy, bár a munkavállaló rendelkezik védett tulajdonsággal, a hátrány mégsem arra tekintettel érte őt. Így, jogszerű a megkülönböztetés, ha egy férfi munkavállaló azért kap magasabb bért kolléganőjétől, mert megtanult egy idegen nyelvet, amely, noha nem munkaköri feltétel, mégis növeli az ügyfelekkel folytatott kommunikáció minőségét.³⁸ Egyenlő bér ugyanis csak egyenlő értékű munka után követelhető, az egyenlő érték vizsgálatánál pedig jelentős szempont az elvégzett munka minősége.³⁹

A szakasz t) pontja az egyéb helyzet, tulajdonság bevezetésével teszi teljessé a felsorolást és enged teret a diszkrimináció lehető legszélesebb körben való megállapítására. Elképzelhető ugyanis, hogy a munkavállaló valamely tulajdonsága nincs konkrétan nevesítve a felsorolásban, mégis hátrányt szenved miatta. Egyéb védett tulajdonságként jelenik meg például a lakóhely, amennyiben a távoli lakóhellyel rendelkező munkavállaló bére késéssel érkezik meg.⁴⁰ Az egyéb jellemző értelmezése ugyanakkor nem állhat határok nélkül; ha így lenne, azzal az eljáró szervek még több terhet vállalnának magukra, hiszen bárki, bármely személyes tulajdonságára hivatkozva keresetet indíthatna, a munkáltató kimentése pedig az osztott bizonyítási rendszer miatt bonyolultabbá válna: a munkavállalónak elegendő lenne csupán valószínűsítienie, hogy rendelkezik ezzel a tulajdonsággal - amely sokkal könnyebb, mint hogyha bizonyítékokkal is alá kellene támasztania -, a munkáltató pedig nehezebben tudná kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a valószínűsített körülmény mégsem áll fenn.⁴¹ Az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlata ennek megfelelően törekszik a nem túl kiterjesztő értelmezésre, az összhang hiányát szemlélteti azonban, hogy a bíróság számos esetben túlságosan szűk

³⁴ EBH 2018.M.24. [44]

³⁵ 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvt.) 19.§ (2) bek.

³⁶ 4/2017. (XI.28.) KMK vélemény 2.

³⁷ EBH 2018.M.24. [42]-[43]

³⁸ VASHEGYI: *i.m.* 56.

³⁹ 2012. évi I. törvény (Munka tv.) 12.§ (3) bek.

⁴⁰ ZACCARIA [2014.] *i.m.* 59., 62.

⁴¹ 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvt.) 19.§ (2) bek.

keretek közé szorítja azt, s csak akkor állapítja meg az egyenlő bánásmód követelményének megsértését, ha az egyéb tulajdonság a munkavállaló személyiségébe beépült.⁴² Természetesen a sérelmet szenvedett munkavállalók érdekében a kiterjesztőbb értelmezés áll, így ez is okot adhat arra, hogy jogsérelmükkel elsősorban a Hatósághoz forduljanak. Mindez újra alátámasztja a Bizottság jelentését,⁴³ amely szerint a fogalmak tisztázatlansága gátat szab a bérszakadék csökkenésének.

2.4. Egyenlő vagy egyenlő értékű munka?

Csakúgy, mint az Európai Unió Bírósága előtti ügyekben, az egyenlő és az egyenlő értékű munka értelmezése a Hatóság és a bíróság gyakorlatában is kérdéseket, eltéréseket vet fel. Alapvetően, az egyenlő értékű munka kifejezés sokkal tágabb értelmezésre ad lehetőséget,⁴⁴ a nem azonos munkák és szakmák a munkakörülmények és a követelmények alapján összehasonlíthatóvá válnak.⁴⁵ Tovább szélesíti az értelmezési kört az a tény, hogy az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elvének érvényesülése szempontjából közömbös, hogy a munkavállaló teljes vagy részmunkaidőben dolgozik,⁴⁶ valamint, az sem akadály a összehasonlíthatóságnak, ha az érintett munkavállalók munkaviszonya között időbeli különbség áll fenn, de a munkáltatójuk megegyezik. Így a Wendy Smith kontra Macarthys Ltd ügyben a Bíróság az egyenlő munkáért egyenlő bér elvére hivatkozva adott helyt annak a női raktárvezető keresetének, aki azt kifogásolta, hogy heti 10 fonttal kevesebb fizetést kapott, mint az a férfi, akivel munkaköre megegyezett, noha a férfi munkaviszonya már négy hónappal korábban megszűnt. Az alperes azzal érvelt, hogy a helyi törvények nem biztosítják a fizetések összehasonlíthatóságát a korábbi alkalmazottakkal, ám, végül az Európai Bíróság megállapította, hogy Smithnek joga van a férfi elődjével megegyező fizetést követelni.⁴⁷ A bérkülönbség vizsgálatánál ugyanis a döntő kérdés az, hogy egyenlő bánásmódban részesültek-e, ezt az egyenlő bánásmódot pedig csak az egyenlő értékű munka elvégzése során tudjuk

⁴² ZACCARIA [2014.] *i.m.* 59-61., 65-67.

⁴³ eur-lex.europa.eu: Report from the Commission to the European parliament and the Council. Report on the application of Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast), European Commission, Brussels, 2013. 6

⁴⁴ RÁCZ: *i.m.* 2.

⁴⁵ edellakavija.fi: *Same work and work of equal value* (2020.10.07.)

⁴⁶ equalityhumanrights.com: *What is equal pay?*, 2021. július 1. (2021.07.13.)

⁴⁷ RÁCZ: *i.m.* 4-5. és Macarthys Ltd v Smith [1979] (Case 129/79), 2019. július 16.

megvizsgálni. Az egyenlő értékű munka fókuszában pedig a munka természete áll, így azt nem lenne ésszerű az egyidejűség követelményével korlátozni.⁴⁸

Mindezzel összhangban, a Hatóság az összehasonlítási szempontok vizsgálata által a munka egyenlő értékének megállapítására törekszik, ellenben a bíróság gyakran csak az egyenlő munkára fókuszál, s olykor az összehasonlítási kritériumokat figyelmen kívül hagyja, azzal indokolva, hogy a védett tulajdonság fennállásának megállapítása után az összehasonlítási helyzet vizsgálata szükségtelenné válik.

2.5. Az eljáró szervek összhangjának kérdése

Az előzőekben kifejtettekre tekintettel megállapíthatjuk, hogy a magyar joggyakorlat elmarad a jogi szabályozáshoz képest, a bíróság és a Hatóság jogalkalmazása között sokszor nincs összhang, emiatt a munkavállalók érdekeinek és jogainak védelme kevésbé hatékonyan érvényesül.⁴⁹ A hatékony igazságszolgáltatás hiánya pedig szintén olyan tényező, amelyet a Bizottság jelentése⁵⁰ is kiemel, mint a bérkülönbség egyik fő oka. Nem meglepő tehát, hogy Magyarországon közel 14% a nemek közötti bérszakadék,⁵¹ sőt, hazánk azon uniós tagállamok közé tartozik, amelyeknél ez az érték ingadozó tendenciát mutat,⁵² vagyis olykor emelkedik, olykor pedig csökken a mértéke, jelentős fejlődés mégsem tapasztalható.

Természetesen, nem állítjuk azt, hogy a bíróság soha nem követné a Hatóság jogalkalmazását, mindazonáltal, több alkalommal kellene abból merítenie. Jól példa a két szerv összhangjára a Kfv.III.39.148/2011/7. számú határozat, amelyben a Kúria a Hatóság megállapításaira alapozta a döntését.⁵³ A kérelmező, B.J-né, közel négy éven keresztül állt az N. S. Motor Hungary Kft. szolgáltatásban, ahol jelentősen kevesebb bért kapott, mint az a két férfi kollégája, akik ugyanazt a munkakört töltötték be, mint a kérelmező, s több, mint tíz éve a vállalkozás munkavállalói voltak, ám azelőtt másik munkakörben. Az EBH a határozatában⁵⁴ megállapította az egyenlő bánásmód követelményének sérelmét, a Kft. terhére pedig bírságot

⁴⁸ Macarthy Ltd v Wendy Smith. [1980] EUECJ R-129/79 (27 March 1980).

⁴⁹ ZACCARIA Márton Leó: *Az egyenlő munkáért egyenlő bér elv megjelenése és alkalmazása az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlatában, tekintettel az európai bírósági és kúriai joggyakorlatra*, Debrecen, 2015. 59-60.

⁵⁰ eur-lex.europa.eu: Report from the Commission to the European parliament and the Council. Report on the application of Directive 2006/54/EC of the European Parliament of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast), European Commission, Brussels, 2013.

⁵¹ Věra JOUROVÁ: *Equal Pay? Time to close the gap!*, 2020. (2020. 07. 13.)

⁵² FOUBERT: *i.m.* 36.

⁵³ ZACCARIA [2015.] *i.m.* 58-59.

⁵⁴ EBH/117/7/2010.

szabott ki. Döntését azzal indokolta, hogy, bár a két férfi legalább tíz évvel korábban létesített munkaviszonyt a munkáltatóval, e tény az összehasonlíthatóság szempontjából irreleváns, az a munka természetével, jellegével nincs összefüggésben, mert a kérelmezővel egyenlő munkakört csak másfél, illetve két éve kezdték betölteni. A munkakör betöltésének kezdő időpontja sem adhatott okot a megkülönböztetés jogszerű voltára, mert az a férfi, aki a kérelmezőnél két évvel korábban kezdte el az adott munkaköri feladatokat, 50-70%-kal magasabb, az a férfi pedig, aki a kérelmezőnél másfél évvel korábban kezdte, 110-115%-kal magasabb fizetésben részesült. A diszkriminatív magatartást bizonyította az is, hogy a kérelmező egyik kolléganője hasonlóan kevesebb bért kapott. A Kft. képviselője a Hatóság közigazgatási határozatának bírói felülvizsgálatát kérte, azonban a Kúria fenntartotta az ítéletet, a Hatóság megállapításait pedig helyénvalónak találta.⁵⁵

2.5.1. A szolgálati idő értékelése

Olykor a magyar bírói gyakorlat nem csak a Hatóság gyakorlatától marad el, hanem az Európai Bíróságtól is,⁵⁶ például a szolgálati idő értékelésének szempontjából. A Kúria az EBH 2018.M.24. számú eseti döntésében például azt fejt ki, hogy a hosszabb szolgálati időre alapított magasabb bérezés nem meríti ki az egyenlő bánásmód elvének sérelmét, mert a hosszabb munkaviszonyhoz nagyobb munkatapasztalat társul, a tapasztaltabb munkavállaló pedig hatékonyabban és jobb eredményekkel teljesíti a rá bízott feladatokat.⁵⁷ Ez a kijelentés azonban csak általában igaz; a hosszabb ideje munkaviszonyban álló személy nem minden esetben teljesít jobban a később érkezőktől, így a hosszabb szolgálati időt nem mindig jogszerű magasabb bérrel jutalmazni. Ez minden esetben egyedi mérlegelést igényel és a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy az a feltevés, miszerint a szolgálati idő egyet jelent a tapasztalattal és a feladatok jobb teljesítésével, a konkrét esetben is megállja a helyét.⁵⁸ A döntés alapjául szolgáló esetben a felperes férfi munkavállaló munkabére jelentősen eltért annak a GYES-en lévő munkavállalónak a bérétől, akinek a helyettesítésére őt felvették. A felperes kiigazítást kért a munkáltatójától (aki azt elutasította), hiszen munkaköri feladataik közel azonosak voltak és végzettségükben sem volt jelentős eltérés. Ezután, az egyenlő bánásmód megsértésére hivatkozva indított keresetet, ám azt az elsőfokú bíróság azzal az indokkal utasította el, hogy a

⁵⁵ A Kúria Kfv.39148/2011/7. számú precedensképes határozata közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata (egyenlő bánásmód ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata) tárgyában.

⁵⁶ ZACCARIA [2015.] *i.m.* 58.

⁵⁷ RÁCZ: *i.m.* 9.

⁵⁸ B. F. Cadman kontra Health & Safety Executive, C-17/05 sz. ügy.

férfi rövidebb ideje állt alkalmazásban, mint a helyettesített nő, a másodfokú bíróság pedig a munkatapasztalatra alapozott különbségtételt kifejezetten jogszerűnek ítélte meg. Végül, a Kúria a határozatában rögzítette, hogy, bár a felperes bizonyította védett tulajdonságát és a kár bekövetkeztét, az alperes is bizonyította, hogy a munkavállaló hátránya nem a neméből adódóan keletkezett, hanem azért, mert a nő hosszabb szolgálati idővel rendelkezett. Ugyanakkor, a probléma az volt, hogy a Kúria a hosszabb szolgálati időt automatikusan a jobb munkavégzéssel párosította és nem vette figyelembe, hogy szolgálati ideje alatt a nő fizetés nélküli szabadságon is volt,⁵⁹ ahogyan azt sem, hogy a férfi munkaköri feladatai jelentősen meghaladták a nő feladatait.⁶⁰

3. Aktualitások és javaslatok

Az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elv érvényre jutásának vizsgálata során, érdemes kitérnünk a koronavírus hatásaira is. Az ENSZ nőügynökségének helyettes főtitkára úgy véli, hogy a járványhelyzet kifejezetten ronthat a bérkülönség csökkentésében elért eredményeinken, miután a legtöbb hátrány a női munkavállalókat érte.⁶¹ Ennek az a magyarázata, hogy a nők nagyobb számban vannak jelen azokon a munkaterületeken, ahol a legnagyobb számú elbocsátások történnek (például az adminisztratív és irodai jellegű foglalkozásoknál), és amikor a munkáltatók létszámcsökkentés elé kerülnek, nagyobb arányban küldik el a nőket, illetve a színes bőréket.⁶² Azokon a területeken is sok nő dolgozik, amelyeknél a munkaidő csökkentésével próbálnak megoldást találni, így a fizetésük is redukálódik. Mindezt tovább fokozza a távoktatás bevezetése, hiszen a kicsi gyermekekkel többnyire az édesanyák maradnak otthon.⁶³

A kialakult helyzetre jelenthet megoldást az Európai Bizottság 2021 márciusában, a férfiak és nők egyenlő díjazásának előmozdítása érdekében előterjesztett javaslata, melynek egyik sarokköve a bérek átláthatóságának biztosítása. A javaslat sokkal több kötelezettséget róna a munkáltatókra, például már az álláshirdetésben vagy az interjú előtt tájékoztatást kellene adniuk a kezdeti bérszintről, a munkavállalóknak pedig joguk lenne tájékoztatás kérésére a velük azonos vagy azonos értékű munkát végző munkavállalók nemenkénti bérszintjéről. Azok

⁵⁹ RÁCZ: *i.m.* 9.

⁶⁰ EBH 2018.09.M24.

⁶¹ Christine MURRAY: *Why coronavirus could reverse progress on closing the gender pay gap*, 2020. április 2. (2020.10.05.)

⁶² Tanya VAN BIESEN: *Coronavirus Layoffs Could Erase Many of Women's Workplace Gains*, 2020. március 26. (2020.10.05.)

⁶³ payscale.com: *The State of the Gender Pay Gap in 2021*, 2021. (2021. 07. 13.)

a munkáltatók pedig, akik legalább kétszázötven főt foglalkoztatnak, információk közzétételére lennének kötelesek a női és férfi dolgozók közötti bérkülönbségről.⁶⁴ Amennyiben e tervezett lépések valóban megvalósulnának, a Bizottság jelentése által említett űrt, a fizetési rendszerek átláthatóságának hiányát egyaránt betöltenék.

3.1. Equal-salary Foundation

Hangsúlyozandó, hogy az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elvének érvényesülése nem kizárólag a munkavállaló oldalán hasznos. Azon a munkahelyen, ahol a munkáltató gondoskodik az elv érvényre juttatásáról, a munkavállalók teljesítménye növekszik, a munkaviszonyok minősége javul, a vállalat pedig egyre jobb megítélésnek örvend. Azok a vállalatok és szervezetek, amelyek elkötelezettek az elv mellett, pályázatot nyújthatnak be az ún. Equal-salary Foundationnál. A svájci székhelyű szervezet egy tudományos módszer segítségével ellenőrzi a vállalatok politikáját, gyakorlatát, a megfelelően teljesítő vállalatok pedig „Equal-salary” tanúsítványt nyernek.⁶⁵ 2010 óta száztizennyolc vállalat nyerte el az egyenlő-bér címet, a listán valamennyi kontinens képviselve van.⁶⁶ Az ehhez hasonló szervezetek nagy mértékben hozzájárulhatnak a bérszakadék csökkentéséhez, ugyanis az általuk nyújtott elismerés ösztönzi a munkáltatókat, miután a tanúsítvány jobb megítélést szerez nekik, a munkavállalók is szívesebben maradnak egy ilyen cégnél, végső soron pedig a tanúsítványt jutalomként, nem pedig egy felső állami kényszerként fogják fel.

Összefoglalás

Az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elve, mint a szerződési szabadság korlátja, évtizedek óta központi kérdés, az Európai Unió és tagállamai is közös célként tűzték ki érvényre juttatását. Habár jogszabályi szinten valamennyi tagállam eleget tett uniós kötelezettségének, az elv gyakorlati megvalósulása továbbra is nehézségekkel jár, amely főként a tartósan fennálló, férfiak és nők közötti bérkülönbségben érhető tetten. Az Európai Bizottság a probléma forrását négy fontos tényezőre vezeti vissza, úgy mint a jogbiztonság hiánya, a

⁶⁴ Európai Bizottság: *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council to strengthen the application of the principle of equal pay for equal work, or work of equal value between men and women through pay transparency and enforcement mechanisms*, 2021. (2021. 07. 13.) és [ec.europa.eu: Pay Transparency: Commission proposes measures to ensure equal pay for equal work](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_111), 2021. március 4. (2021. 07. 13.)

⁶⁵ equalsalary.org: *What is Equal-salary certification* (2021. 07. 13.)

⁶⁶ equalsalary.org: *Certified companies* (2021. 07. 13.)

hatékony igazságszolgáltatás hiánya, a fizetési rendszerek átlátszatlan volta és a fogalmi tisztázatlanságok. Magyarországon a bérszakadék stagnál, a joggyakorlat pedig elmarad a hazai és az uniós jogi szabályozáshoz képest is. Ennek okai elsősorban abban keresendők, hogy az igényérvényesítő szervek között nincs az összhang, emiatt a jogvédelem sem tud elég hatékony lenni, ráadásul a fogalmak értelmezésében és az összehasonlítási kritériumok értékelésében is eltérések fedezhetők fel. Nem vitás, hogy a koronavírus negatív hatásai a bérszakadék terén is érzékelhetők, ugyanakkor az Európai Bizottság javaslati útján továbbra is törekszik az elv minél szélesebb körben való érvényre juttatására. E folyamatban játszhatnak fontos szerepet az olyan non-profit szervezetek, mint például az Equal-salary Foundation, amely állami kényszer nélkül ösztönzi a vállalatokat az elv megtartására, hiszen az nem csak a jogi és a munkavállalói igényeket tölti be, hanem a munkavállalók teljesítményének növekedése által számos előnyt tartogat a munkáltató számára is.

Abstract

Equal pay for work of equal value in Hungary

The right to equal pay for work of equal value, as the limit of the freedom of contract, has been a main question for decades, even the European Union and its member states set this principle's enforcement as a goal. Although, on the level of legislation all the member states grant it, in practice we still have to face some difficulties, since there is a persistent pay gap between women and men. The European Commission declared, that the sources of this problem are the lack of legal certainty and of effective jurisdiction, the opacity of payment systems and the lack of clarity of definitions. In Hungary, the pay gap stagnates and the legal practice remains behind the hungarian and the european laws as well. The reasons can be found in the fact that there isn't consistency among the institutions, this way their legal defence can not be efficient enough. What is more, there are many differences concerning the explanation of notions and the evaluation of comparability criterions. The negative effects of COVID-19 on the pay gap are incontestable, however, the European Commission - through its proposals - is still working on widely implementing the principle. In this process non-profit organisations can play an important role, like Equal-salary Foundation which motivates enterprises without state compulsion to maintain the principle of equal pay for work of equal value, because it does not only fill legal needs or employees' needs, but it is also gives a huge advantage for employers by raising their employees's efficiency.

Irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok, folyóiratcikkek

PRUGBERGER Tamás – NÁDAS György (2014): *Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog*, CompLex, Budapest, 744.

RÁCZ Zoltán (2019): *He for she vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő bér*, Miskolci Egyetem, XXXIII. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, 1-9.

ZACCARIA Márton Leó (2015): *Az egyenlő munkáért egyenlő bér elv megjelenése és alkalmazása az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlatában, tekintettel az európai bírósági és kúriai joggyakorlatra*, Debrecen, 58-60.

ZACCARIA Márton Leó (2014): *Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a munkajog területén a magyar joggyakorlatban*, Debrecen, 56-67.

VASHEGYI Zsannett (2008): *Az „egyenlő értékű munkáért egyenlő bér” elvének alkalmazása a gyakorlatban*, Munkaügyi Szemle, 52. évf., 2008/2. 53.

Internetes hivatkozások

equalsalary: Certified companies

In: www.equalsalary.org,

<https://www.equalsalary.org/the-certified-companies/>, (2021. 07. 13.)

ajbh, (2021): Egyenlő Bánásmódot Felelős Főigazgatóság,

In: www.ajbh.hu,

<https://www.ajbh.hu/ebff>, (2021. 07. 13.)

FOUBERT, Petra (2017): The enforcement of the principle of equal pay for equal work or work of equal value . A legal analysis of the situation in the EU Member States, Iceland, Liechtenstein and Norway.

In: www.op.europa.eu, 2018. 03. 20.,

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/834d34ab-2d87-11e8-b5fe-01aa75ed71a1>, (2021. 07. 13.)

JOUROVÁ, Věra (2020): Equal Pay? Time to close the gap!,

In: ec.europa.eu,

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf, (2021. 07. 13.)

MURRAY, Christine (2020): Why coronavirus could reverse progress on closing the gender pay gap

In: www.weforum.org, 2020. április 2.,
<https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-gender-pay-gap>, (2020.10.05.)

ec.europa, (2021): Pay Transparency: Commission proposes measures to ensure equal pay for equal work

In: www.ec.europa.eu, 2021. március 4.,
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_881, (2021. 07. 13.)

Európai Bizottság (2021): Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council to strengthen the application of the principle of equal pay for equal work, or work of equal value between men and women through pay transparency and enforcement mechanisms

In: www.eur-lex.europa.eu,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0093>, (2021. 07. 13.)

eur-lex.europa (2013): Report from the Commission to the European parliament and the Council. Report on the application of Directive 2006/54/EC of the European Parliament of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast)

In: www.eur-lex.europa.eu,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2013:0861:FIN>, (2021. 07. 13.)

edellakavija: Same work and work of equal value

In: www.edellakavija.fi,
<https://www.edellakavija.fi/web/EN//same-work-and-work-of-equal-value>,
(2020.10.07.)

SOMODY Bernadette (2018): „Ombudsman” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, [33],

In: www.ijoten.hu,
<https://ijoten.hu/uploads/ombudsman.pdf>, (2021. 07. 13.)

ec.europa: The gender pay gap situation in the EU

In: www.ec.europa.eu,

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en#facts-and-figures, (2021. 07. 13.)

THE RELIABLE SOURCE (2013): How Venus Williams got equal pay for women at Wimbledon

In: www.washingtonpost.com, 2013. július 2.

<https://www.washingtonpost.com/news/reliable-source/wp/2013/07/02/how-venus-williams-got-equal-pay-for-women-at-wimbledon/>, (2021. 07. 13.)

payscale, (2021): The State of the Gender Pay Gap in 2021

In: www.payscale.com,

<https://www.payscale.com/data/gender-pay-gap>, (2021. 07. 13.)

VAN BIESEN, Tanya (2020): Coronavirus Layoffs Could Erase Many of Women's Workplace Gains

In: www.catalyst.org, 2020. március 26.,

<https://www.catalyst.org/2020/03/26/coronavirus-layoffs-could-erase-many-of-womens-workplace-gains/>, (2020.10.05.)

equalityhumanrights, (2021): What is equal pay?

In: www.equalityhumanrights.com, 2021. július 1.,

<https://www.equalityhumanrights.com/en/advice-and-guidance/what-equal-pay>, (2021.07.13.)

equalsalary: What is Equal-salary certification

In: www.equalsalary.org

<https://www.equalsalary.org/equal-salary-certification/>, (2021. 07. 13.)

Jogszabályok, egyéb jogforrások

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről 12.§

Magyarország Alaptörvénye XV. cikk (3)

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

33.§ (1) (3), 2.§, 8.§, 19.§ (1) (2)

1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 70/B.§ (2)

EBH 2018.M.24. [41]-[44]

EBH/117/7/2010.

4/2017.(XI.28.) KMK vélemény az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével
kapcsolatos munkaügyi perek egyes kérdéseiről

A Kúria Kfv.39148/2011/7. számú precedensképes határozata közigazgatási határozat
bíróági felülvizsgálata (egyenlő bánásmód ügyben hozott közigazgatási határozat
bíróági felülvizsgálata) tárgyában.

Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés 119. cikk (később 141. cikk)

Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 157. cikk (1)

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők
közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és
munkavégzés területén történő megvalósításáról 4.cikk

Macarthy Ltd v Smith ügy [1979] (Case 129/79)

B. F. Cadman kontra Health & Safety Executive, C-17/05 sz. ügy

Sztraka-Bucsai Beatrix: Állítási és bizonyítási szükséghelyzet-várákozások és tapasztalatok

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, V. évfolyam, jogász szak

Kulcsaszavak: *evidentiary emergency, statement emergency, civil procedure*

Bevezetés

A dolgozat célja, hogy a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényben (a továbbiakban Pp.) rögzített állítási és bizonyítási szükséghelyzet jogintézményeit ismertesse, különös figyelmet fordítva a gyakorlati oldalra. A szabályozás célján és a szükséghelyzetek megállapításának szabályain túl áttekintésre kerül továbbá az alapelvi háttér is, tekintve, hogy egy adott jogintézmény értelmezéséhez a kapcsolódó alapelvek ismerete is merőben hozzájárul. Végezetül összegezeként az idáig körvonalazódó gyakorlati tapasztalatokat először a közzétett bírósági határozatok alapján, majd a jogi képviselők által elmondottak alapján vizsgáljuk.

A dolgozat alapját az alábbi hipotézis képezi:

A felek három évvel a Pp. hatályba lépését követően sem tudják kiaknázni a szükséghelyzetek által adott lehetőségeket.

1. Szükséghelyzetekről röviden

Általánosan elmondható, hogy ha a polgári peres eljárásra gondolunk feltételezzük, hogy az azt kezdeményező fél tisztában van azzal, hogy őt milyen jogsérelem érte, annak bekövetkeztének körülményeit ismeri és birtokában vannak az állítását alátámasztó és pernyertességhez elengedhetetlen bizonyítékok is. Ezen feltételezés azonban nem minden élethelyzetben fedi a valóságot, így az állítási- és bizonyítási szükséghelyzet jogintézményeinek honosítása hivatott lehetővé tenni, hogy a fennálló információ-aszimmetrikus helyzet ne lehetetlenítse el a fél számára jogai érvényesítését. A szükséghelyzetek életre hívásával megelőzve azt, hogy a fél kizárólag azért legyen pervesztes,

mert nem tud a Pp. által meghatározottak szerint állítani vagy bizonyítani egy perdöntő tény, holott az ténylegesen fennáll. ¹

1.1. Állítási szükséghelyzet

Az állítási szükséghelyzetet a jogalkotó a perfelvételi szakban helyezte el, melynek lényege, hogy összeálljon jogvita tárgya, tisztázódjon, hogy mely tények relevánsak a jogvita eldöntése szempontjából. Tette ezt azért, mert az állítási szükséghelyzet célja kiküszöbölni azt, ha a tényállítások hiánya akadályozza az eljárást. ² Ekkor a fél neki fel nem róható okból valamilyen perdöntő információval nem rendelkezik, az ellenérdekű fél viszont igen, viszont nem áll érdekében, hogy az a peranyag részévé váljon.

Állítási szükséghelyzet áll fenn az alábbi feltételek érvényesülése esetén:

- a fél valószínűsíti, hogy a tények állításához szükséges információval kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik,
- igazolja, hogy az információ megszerzése és megtartása érdekében szükséges intézkedéseket megtette,
- az ellenérdekű fél bírói felhívásra sem adja meg az információt, és
- az ellenérdekű fél nem valószínűsíti, hogy az információval nem rendelkezik, illetve azt, hogy a másik fél megtette az információ megszerzéséhez, megtartásához szükséges intézkedéseket. ³

A hatályos törvényszöveg az információ megszerzése kapcsán a szükséges intézkedések megtételét, míg a Szakértői Javaslat a féltől elvárható intézkedések megtételét várja el. A Pp. szabályozása tehát a szükséghelyzetre hivatkozó fél körülményeitől független, míg a tőle elvárhatóság egyediesíti az adott jogvita körülményeire, a fél lehetőségeit figyelembe veszi.

Jóllehet, hogy azáltal, hogy a jogalkotó végül nem az utóbbi szövegezést alkalmazta azt kívánta elérni, hogy a félnek jóval szűkebb kimentési lehetőségei legyenek. ⁴

Ha az ellenérdekű fél az információt a bíróság felhívására sem bocsátja rendelkezésre, úgy az adott tény – amennyiben kételye nem merül fel – a bíróság valósnak fogadhatja el.

¹ MICZÁN, Péter: *A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I.*, Eljárásjogi szemle, 2018/1., 27. (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

² NOVÁK, Zoltán Sebestyén: *A tényállás megállapítása az új polgári perrendtartásban*, (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

³ Pp. 184. § (1) bekezdés

⁴ MICZÁN, Péter: *A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről II.*, Eljárásjogi Szemle, 2018/2, 14. (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

A fentiek alapján tehát az állítási szükséghelyzet kettős felmentést ad – a fél és a bíróság számára is – azon konkrét körülmények feltárása alól, amelyeket a szükséghelyzet érint, azzal, hogy a feltárás hiányában is tényként elfogadhatóvá válik a vonatkozó törvényi tényállási elem fennállása.⁵

A Pp. Miniszteri Indoklása kimondja, hogy a szükséghelyzet kizárólag „másodlagos tényekre” állhat fenn, tehát az igényérvényesítés jogalapját szolgáló anyagi jogra vonatkozóan a félnek tudnia kell állítani, és csak ezen törvényi tényállási elemnek történeti megvalósulása kapcsán hiányozhatnak a pontos információi.⁶ Elsődleges állításokra nem is állhatna fenn, ugyanis az a kereset olyan hiányosságát jelentené, amely önmagában vonja kétségbe a pereskedés létjogosultságát. Gondoljunk csak bele, milyen életszerűtlen lenne egy olyan kereseti kérelem amelyben a felperes elmaradt jövedelem iránti igényt kíván érvényesíteni, úgy hogy a bérszámfejtés helyességén túl annak a bizonyítását is a másik félre hárítaná, hogy a felek között egyáltalán munkaviszony jött létre.

1.2. Bizonyítási szükséghelyzet

A jogalkotó a bizonyítási szükséghelyzetet az érdemi tárgyalási szakban helyezte el, ezzel is igazodva az osztott perszerkezet lényegéhez. A perfelvételi szakban állított tények bizonyítására, majd a jogvita eldöntésére kerül sor ebben a szakban. A bizonyítási szükséghelyzet lényegét Farkas József az alábbiak szerint ragadja meg: *„Bizonyítási szükséghelyzetről akkor beszélhetünk, amikor a teljes bizonyítás nem lehetséges, de a per állása szerint valamely tény fennállása nagyon valószínű és a bírói lelkiismeret nem engedi meg a bizonyítási teher szabályainak merev alkalmazását.”*⁷ Lényegében tehát kifejezetten információ- aszimmetrikus szituációkban a bizonyítási szükséghelyzet hivatott a gyengébb helyzetben lévő fél hátrányára elbillent egyensúlytalanságot korrigálni.

Ezzel a korrekcióval hivatott előmozdítani azt, hogy a bizonyítás sikeres lehessen annak ellenére, hogy a perdöntő bizonyítékokkal kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik.

Bizonyítási szükséghelyzetről van szó tehát, ha

⁵ T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról (a továbbiakban Miniszteri Indokolás), 334. (letöltés dátuma: 2021.07.08.)

⁶ Miniszteri Indokolás, 334.

⁷ FARKAS, József – KENGYEL, Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*, Complex Kiadó, Budapest, 2005., 61.

- a bizonyítási indítvány előterjesztéséhez szükséges adatokkal kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik, és a bizonyító fél igazolja, hogy az ezek megszerzéséhez szükséges intézkedéseket megtette
- a tényállítás bizonyítása a bizonyító fél számára nem lehetséges, de az ellenérdekű féltől a tény ellenkezőjének bizonyítása elvárható lenne vagy
- a bizonyítás sikerességét az ellenérdekű fél neki felróhatóan megghiúsította (azaz a félre háruló bizonyítási teher teljesítését ellehetetlenítette pl. okiratok megsemmisítésével.) és a fentiekben leírtak ellenkezőjét az ellenérdekű fél nem valószínűsíti.⁸

A bizonyítási szükséghelyzet nem állhat fenn általánosságban, hanem csak a fél által megjelölt konkrét tényállítások bizonyítására terjedhet ki, amelyeket objektív okok miatt nem tud bizonyítani. Ebből viszont az következik, hogy olyan bizonyítási indítványra, amelyre a fél nem is hivatkozott a bizonyítási szükséghelyzet fennállása fogalmilag kizárt.⁹

A bizonyítási szükséghelyzet jogkövetkezménye a tény fennállásának megállapítása, ha a bíróban kétely e tekintetben nem merül fel. Ezáltal a passzivitásban érdekelt fél érdekelt lesz a bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátásában, így még mindig megvan az esélye arra, hogy a bizonyítás számára kedvező eredménnyel záruljon, mintsem hogy bizonyítás lefolytatása nélkül megállapításra kerüljön az érintett tény fennállása.

2. Közös szabályok

2.1. Megállapítás szabályai

A szükséghelyzet fennállására hivatkozni nem elég, a bizonyítás elvárása viszont túlzóan korlátozó lenne. A Pp. a féltől nem azt várja el, hogy a szükséghelyzet fennállását bizonyítsa, hanem szándékosan a valószínűsítés és igazolás fogalmakat alkalmazza, ezzel egy enyhébb kötelezettséget teremtve. A Szakértői Javaslat megfogalmazása szerint a valószínűsítés az „(...) *alacsonyabb fokú bírói bizonyosság kialakulásának eléréséhez szükséges meggyőzőési mód, amelynek eredménye a bizonyítással felér (...)*”¹⁰

Az állítási és bizonyítási szükséghelyzet vonatkozásában is egyfajta „kizárólagosság” figyelhető meg a tekintetben, hogy nem állapíthatóak meg, ha a tény állításához szükséges

⁸ Pp. 265. § (2) bekezdés

⁹ Kúria Pfv. 21.156/2019/6

¹⁰ VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó 2016. (a továbbiakban: Szakértői Javaslat) 372.

információval vagy bizonyítékkal az ellenérdekű félén kívül harmadik, a perben nem érdekelt személy is rendelkezik. A Szakértői Javaslat ezzel szemben nem tekintett a szükséghelyzet megállapításának akadályaként arra, ha az adott adattal nem csak a perben ellenérdekelt fél rendelkezik. Feltételként írta elő ugyanakkor, hogy a harmadik személy a szükséghelyzetre hivatkozóhoz képest ellenérdekelt legyen és ok-okozati összefüggés legyen az információhiány és a tényre vonatkozó állítás/bizonyítás aránytalan nehézsége között.¹¹

2.2. Bizonyítás nélküli megállapítás

Főszabály szerint azokat a perben jelentős tényeket tekintjük bizonyítás nélkül megállapíthatónak, amelyek nem szorulnak bizonyításra, így ilyen az egyező előadás, elmaradó vitatás, beismerés, köztudomású tények, hivatalos tudomás és törvényes vélelmek esete.¹² Habár a szükséghelyzettel érintett határozott tény bizonyítása szükséges lenne ugyan, álláspontom szerint azok értelmezhetőek bizonyítás nélkül megállapítható tényekként. Abban az esetben, ha az ellenérdekű fél rendelkezésre bocsátja a kérelmező által hivatkozott adatot, információt vagy bizonyítási eszközt, úgy arra az eljárás során lefolytatható a bizonyítás. Abban az esetben viszont, ha a fél nem szolgáltatja az indítványozott adatot, bizonyítási eszközt, úgy az adott tényállást vagy tényt a bíróság anélkül kénytelen valósnak elfogadni – felmerülő kétely hiányában – hogy arra tényelegetesen lefolytatódott volna a bizonyítást.

2.3. Garanciális szabályok

A szükséghelyzetek alkalmazásának mozgatórugója a méltányosság, a felek között jelentkező erőviszonyok egyensúlytalanságának helyreállítása. A cél indokolt, felvetődik ugyanakkor a kérdés, hogy a szabályozás alkalmas-e arra, hogy megelőzze a szükséghelyzetekre való visszaélészerű hivatkozást. Ez akkor elképzelhető, ha a felperes egyáltalán nem a vélt jogsérelem orvoslása miatt pereskedik, hanem a per célja az alperes titkos, bizalmas adatainak megszerzése.

A Szakértői Javaslat megfogalmazta a szükséghelyzetekkel kapcsolatosan a kiváltott hatás vizsgálatának lehetőségét, mint a visszaélésre irányuló hivatkozás kiszűrésének biztosítékát. A javaslat szerint az ellenérdekű félnek valószínűsítienie kellene azt, hogy az adatok, bizonyítási

¹¹ VARGA-ÉLESS: *i. m.* 369–370., 374–375.

¹² Pp. 266. §

eszközök rendelkezésre bocsátása számára aránytanul nagyobb hátrányt okozna, mint az a hátrány, amelyet a kérelmező fél elszenvedni köteles akkor, ha nem tud állítani, bizonyítani.¹³ Ha a kérelmező visszaélés céljából, rosszhiszeműen kíván szükséghelyezettel élni és erre az ellenérdekű fél hivatkozik, vagy a bíróság hivatalból észleli, úgy pénzbírsággal sújtandó, ugyanis magatartása nem felel meg a jóhiszemű pervitel elvének. A jóhiszeműség elve kapcsán a Pp. a pénzbírság kiszabásán felül a törvényben meghatározott egyéb jogkövetkezmények alkalmazását is előírja. A Pp. nem nevesít olyan szankciót, ami a rosszhiszemű magatartás esetén kizárná a szükséghelyzet jogkövetkezményeinek alkalmazását, így e körben továbbra is a bíróság mérlegelési jogkörére kell hagyatkoznunk.¹⁴

3. Kapcsolódó alapelvek

Egy adott jogintézmény lényege akkor értelmezhető átfogóan, ha ismeretében vagyunk a háttérét adó alapelvi szintű rendelkezéseknek. Dolgozatomban csak azon alapelvek ismertetésére szorítkozom, amelyek szerepe hangsúlyos a bizonyítás, illetve kifejezetten a szükséghelyzetek tekintetében.

3.1. Eljárástámogatási és igazmondási kötelezettség

A Pp-ben nevesített eljárástámogatási és igazmondási kötelezettség alapján az igényeit peres úton érvényesítő felet terheli a jogvitát megalapozó tények állításának, az alátámasztó bizonyítékok szolgáltatásának a kötelezettsége. A jogalkotó az régi Pp-vel ellentétben nem tartja az igazmondási és eljárástámogatási kötelezettséggel szembenő, rosszhiszemű magatartásnak az olyan tény elhallgatását, amelyről a félnek tudnia kellett, hogy perdöntő lehet. Így a Pp. nem explicit módon ugyan, de ismeri az „önterhelő” adat szolgáltatásától való tartózkodási jogát, amely alól kivételt képeznek a szükséghelyzetek.¹⁵

Az alapelveként rögzített igazmondási kötelezettség a polgári perben nem abszolút, így a felek a korábbiakban leírtak szerint „önterhelő”, peres érdekeikkel ellentétes tények feltárására nem kötelezhetőek.

¹³ VARGA-ÉLESS: *i. m.* 375., 378.

¹⁴ MICZÁN: *i. m.* I., 33.

¹⁵ MICZÁN: *i. m.* I., 27.

3.2. Peranyag-szolgáltatás

A per eldöntése szempontjából releváns tények és bizonyítékok feltárása és rendelkezésre bocsátása a felekre hárul. A peranyag-szolgáltatási elvvel a jogalkotó azt juttatja kifejezésre, hogy a perdöntő tények tekintetében hivatalbóli bizonyításra, csak a törvényben meghatározott esetekben van lehetőség. Ha a fél olyan helyzetben van, hogy önhibáján kívül nem tud eleget tenni a tényállítási és bizonyíték rendelkezésre-bocsátási kötelezettségének és kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik ezekkel, úgy a peranyag-szolgáltatásra a szükséghelyzetek szabályainak alkalmazásával kerülhet sor.¹⁶

4. Gyakorlati megállapítások

Egy adott jogintézmény eredményességére elsősorban a kialakult gyakorlati tapasztalatok alapján lehet következtetni. A Pp. hatálybalépése – és ezzel a szükséghelyzetek perjogunkba való átemelése – óta eltelt három éves időtartam pont ahhoz elegendő, hogy megvizsgáljuk, hogy hogyan viszonyulnak a jogalkalmazók a jogszabályi újításokhoz.

A szükséghelyzetekhez kapcsolódó várakozások és azoknak az alábbhagyása egyszerűen szemléltethető. A két fogalom internetes keresőbe való beütését követően a keresési találatok keltezését áttekintve látható, hogy a találatoknak mindössze töredéke keletkezett a Pp. hatályba lépését követő években, a találatok zömében a 2018-as évből származnak.¹⁷ A jogásztársadalom úgy tekintett a szükséghelyzetekre, mint a kártérítési és munkajogi perek megreformálójára, az alábbiakban ismertetésre kerül, hogy mennyire fedi a valóságot ezen feltételezés.

4.1. Határozatokból levont következtetések

A szükséghelyzetek kapcsán kialakult jogalkalmazói tapasztalatairól elsősorban a bíróságok és törvényszékek tudnának információval szolgálni azonban a dolgozat elkészítésekor fennálló pandémiás helyzetből adódó megnövekedett munkateher okán a

¹⁶ NAGY, Adrienn- WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári eljárásjog I.*, Budapest: Wolters Kluwer Kft., 2019., (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

¹⁷ Állítási szükséghelyzet: összesen 6220 találat. 11 oldalon 101 találat, ebből 2019-es keltezésű vagy későbbi: 4 találat.

Bizonyítási szükséghelyzet: összesen 10.990 találat. 11 oldalon 110 találat ebből 2019-es keltezésű vagy későbbi: 9 találat.

bíróságok közvetlen válaszadása helyett a dolgozat kénytelen a közzétett bírósági határozatok vizsgálatára szorítkozni.

A határozatok alapján megállapítható, hogy a peres felek között elterjedtebb a bizonyítási szükséghelyzetre való hivatkozás. A jogesetek kimeneteléből következően, abban az esetben, ha a kérelem állítási- és bizonyítási szükséghelyzetet is említ, úgy a kérelmező fél nem volt meggyőződve arról, hogy mely szükséghelyzet alkalmazható esetében, így mindkettőre hivatkozva igyekszik perbeli pozícióját bebiztosítani.

A tanulmányt megelőző kutatásom során egyértelműsíthető volt, hogy a szükséghelyzetekkel leginkább a kártérítési perek lesznek érintettek. A közzétett határozatok között azonban leggyakrabban a személyiségi jog megsértése iránti, gyermektartásdíj összegének módosítása iránti és közérdekű adat kiadása iránti perekben figyelhető meg a jogintézmény alkalmazása.

A kialakult gyakorlatban megfigyelhető, hogy a szükséghelyzetre hivatkozó fél leggyakrabban azt a hibát követi el, hogy olyan információra hivatkozik, amellyel nem kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik, holott ez a szabályozás egyik legsarkalatosabb (és egyben legvitatottabb) pontja. Visszatérő hiba továbbá, hogy a kérelmező nem tudja igazolni, hogy minden szükséges intézkedést megtett az adat megszerzése érdekében, illetve olyan információ körében hivatkoznak rá, amely nem releváns a kereseti kérelem szempontjából.

A Pp. arra az esetre, ha a fél visszaélés céljából, rosszhiszeműen hivatkozik szükséghelyzetre egyetlen hátrányos jogkövetkezményt mond ki, a pénzbírság kiszabását. A rendelkezésre álló határozatok között nem volt azonban olyan, amelyben a bíróság megállapította volna, hogy a fél visszaélés céljából hivatkozott szükséghelyzetre.

A korábban említettek szerint 2018-ban dömpingszerűen jelentek meg az új Pp. újításait boncolgató tanulmányok, nem volt ez másként a keresetek esetében sem. A 2018-as és 2019-es határozatokban nagyjából ugyanannyi esetben, míg 2020-ban csupán feleannyi perben került hivatkozásra szükséghelyzet. Tekintettel arra, hogy a Pp. az év közepén lépett hatályba, így arányát tekintve elmondható, hogy 2018-ban kiugrást mutatnak a számok, míg tavaly drasztikusan visszaestek. Ez arra vezethető vissza, hogy az „újdonság varázsához” képest immár a felek tisztában vannak vele, hogy kérelmük feltételeknek való megfelelését kellően szükséges megalapozni, továbbá azzal, hogy csak indokolt, helytálló bizonyítási indítvány és állítás esetén állapítja meg, hogy a fél szükséghelyzetben van.

Köztudomású továbbá, hogy a bizonyítási szükséghelyzet hazai perjogban lévő alapjait a bírói gyakorlat munkálta ki. rendelkezésre áll az esetjog arra vonatkozóan, hogy a bíró igyekezett a bizonyítási teher átfordítására, ha úgy látta, hogy a másik félnek nem okozna

különösebb nehézséget a tény bizonyítása, míg ettől a bizonyító fél ellehetetlenült.¹⁸ Felvetődhet tehát az az álláspont is, hogy a felek azért nem élnek a szükséghelyzetek adta lehetőségekkel, mert ezen korábbi megoldás a mai napig él mind a felek, mind a bíróságok gyakorlatában, ezzel gátat szabva annak, hogy a szükséghelyzetek megvessék lábukat a jogalkalmazásban.

4.2. Jogi képviselők tapasztalata

A polgári jogi eljárásokban képviseletet ellátók tapasztalatai személyesen, illetve kérdőívek megküldésével kerültek beszerzésre. Sajnálatos tapasztalat, hogy a megkeresett ügyvédek alig 10 százaléka válaszolta meg a feltett kérdéseket. Azok, akik a kérdéseket nem válaszolták meg, de mégis visszajelezték a megkeresésre mind arra hivatkoztak, hogy nem merült még fel munkájuk során a szükséghelyzetek alkalmazása. A válaszadók kis számára tekintettel az adatgyűjtés nem tekinthető reprezentatívnak.

A jogi képviselők az alábbi kérdéseket megválaszolásával adhattak számot tapasztalataikról:

Hivatkozott már polgári peres eljárás során állítási vagy bizonyítási szükséghelyzetre? Ha igen, kérem nevezze meg, hogy melyikre hivatkozott gyakrabban.

A válaszadóknak mindössze harmada nyilatkozott akként, hogy hivatkozott már szükséghelyzetre, minden válaszadó úgy vélte, hogy esetükben bizonyítási szükséghelyzet áll fenn.

Mennyire tekinthetők együttműködőnek az ellenérdekű felek, amikor is közvetlenül őket keresi meg a szükséges adat bekérése érdekében?

Az a kialakult gyakorlat körvonalazódik, hogy a jogi képviselők még a peres eljárást megelőző egyeztetések során próbálják meg beszerezni a szükséges információkat, azoknak megküldése azonban nem jellemző. A megküldött kérdőívre több esetben érkezett olyan válasz, miszerint szükséghelyzetre hivatkozás előtt nem szokták az ellenérdekű féltől bekérni a szükséges adatot, információt. Ez a gyakorlat azért is megkérdőjelezhető, mert a peres iratok összegyűjtése és rendelkezésre bocsátása elsődlegesen a felek kötelezettsége, így a szükséghelyzet megállapításának előfeltétele is az adatok beszerzése érdekében megtett szükséges intézkedések igazolása.

¹⁸ KIRÁLY, Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb?*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2018, (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

Megfigyelhetőek-e tipikus pertárgyak, amelyek esetében gyakrabban hivatkozott állítási vagy bizonyítási szükséghelyzetre?

Érdekes módon a publikus bírósági határozatoktól eltérően visszatérő válasz volt az, hogy a kártérítési perekben szoktak az ügyvédek a szükséghelyzet jogintézményéhez fordulni. Értelemszerűen ezek a tapasztalatok azért nem tükrözik a közzétett ítéletek által láttatott tapasztalatokat, mert a jogi képviselők által hivatkozott perek még vélhetően folyamatban vannak.

Az ellenérdekű fél jellemzően ellenvalószínűsített a szükséghelyzet jogkövetkezményeinek elhárítása érdekében vagy rendelkezésre bocsátotta az adott adatot?

A válaszadók esetében a szükséghelyzet megállapítása mellett az adott tény valósnak történő elfogadása történt.

Amennyiben Ön volt a kérelmezett fél képviselője, úgy melyik lehetőséget alkalmazta a jogkövetkezmények elhárítása érdekében, az ellenvalószínűsítést vagy az adat rendelkezésre bocsátását?

A válaszadók elmondása szerint jellemzően az ellenvalószínűsítést akkor alkalmazták, ha ténylegesen úgy látták, hogy nem áll fenn a kérelmező esetén szükséghelyzet. Ugyanakkor mérlegelték is, hogy pertaktikai szempontból melyik megoldás az előnyösebb számukra, mindezt természetesen a jóhiszemű pervitel követelményének megtartása mellett.

Gyakorlat összefoglalása

Álláspontom szerintem kifejezetten hátráltatja a joggyakorlat kialakulását és jogalkalmazók általi megismerését a bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) azon rendelkezése, miszerint 2020. április 1-jétől tiltja egyes testületek, tanácsok jogértelmezésre irányuló állásfoglalásainak közzétételét (és kizárólag közzétételét, meghozatalát nem).¹⁹ Ezen állásfoglalásokat megkerülhetetlenek a szükséghelyzetekhez hasonló új jogintézmények honosításához. Természetesen, ha több testület több eltérő álláspontra helyezkedik az átmenetileg eltérő jogalkalmazáshoz vezethet, azonban ezen álláspontok ütköztetésével juthatunk el a legeredményesebb megoldáshoz, amely lehet akár az egyik kialakult álláspont alkalmazása, de lehet akár a jogszabály módosítása is. Ezek alapján úgy vélem a Bszi. állásfoglalásokra vonatkozó szabályozását célszerű lenne a 2020. április 1. előtti állapotba visszaállítani.

¹⁹ Bszi. 27/A. §

A fentiekben ismertetettek alapján a dolgozat hipotézisét, miszerint a peres felek három évvel a Pp. hatályba lépését követően sem tudják kiaknázni szükséghelyzetek által nyújtott lehetőségeket alátámasztja a feldolgozott gyakorlat. A jogi képviselők esetén az szűrhető le, hogy figyelmetlenül hivatkoznak szükséghelyzetre. Kérelmük a feltételeknek gyakran szemmel láthatóan nem felel meg, azáltal, hogy nem tudják igazolni, hogy bármilyen intézkedést tettek volna az adatok beszerzése érdekében, valamint olyan iratot akarnak szükséghelyzet útján beszerezni, amely egyértelműen nem csak az ellenérdekű félnek van birtokában (pl. társasházi alapító okirat, egyesület alapító okirata). A másik félhez intézett megkeresésnek a kért iratok pontos, beazonosítható megjelölésével kell megtörténnie, az a felhívás miszerint az „adott ügy vonatkozásában keletkezett” iratok megküldését kéri, nem elfogadható. Megkérdőjelezhető, hogy a peren kívüli egyeztetés alkalmával a felek olyan pontossággal fogják meghatározni a bekért adatok körét, mint amelyet a bíróság elvár. A megkérdozettek válaszaiból leszűrhető azonban, hogy a megkeresésnek legtöbbször nem is az a célja, hogy a szükséghelyzet megállapításához szükséges feltételt igazolni tudják általa, azaz azt, hogy az adat beszerzése érdekében szükséges intézkedést megtettek, hanem egyszerűen ezzel szándékoznak elkerülni, a szükséghelyzetre vonatkozó indítványt előterjesztését. Pozitív hozadéka lehet ezen gyakorlatnak, hogy előmozdítja a felek közötti kommunikációt, ezzel hozzájárulva a jogvita mielőbbi lezárásához. Másfelől viszont arra enged következtetni, hogy a felek túlságosan bonyolultnak tartják a szükséghelyzet perbeli megállapításának szabályait, függetlenül attól, hogy nem bizonyítaniuk, hanem csak valószínűsíteniük, igazolniuk kell annak fennállását.

Ezen akadályozó tényezőre azonban megoldás nem várható, ugyanis a szabályozásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a visszaéléseket visszaszorítsa. A hatályos törvényszöveg is nélkülöz néhány méltán megfontolandó javaslatot (lásd kiváltott hatás vizsgálata), így a további egyszerűsítés szabad utat engedne az indokolatlan és rosszhiszemű hivatkozásnak.

Abstract

Statement- and evidentiary emergencies: expectations and observations

The aim of the thesis is to present the legal institutions of the emergency of statement and the evidentiary emergency, laid down in Act CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure, with special attention to the practical side. In addition to the purpose of the regulation and the rules for the establishment of emergency situations, the background of the principles is also reviewed, given that knowledge of the related principles is of great importance for the interpretation of any legal instrument. To conclude, the practical experience so far will be summarised, firstly on the basis of published court decisions and then on the basis of what legal representatives has observed so far. The paper is based on the hypothesis, that even three years after the entry into force of the legal instruments described, the parties are still unable to take advantage of the opportunities offered by them. The enthusiasm that followed the law's entry into force has since waned, as reflected in both the literature and case law. The goal of this paper is to examine the possible reasons for this issue.

Felhasznált irodalom:

FARKAS, József – KENGYEL, Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*, Complex Kiadó, Budapest, 2005

KIRÁLY, Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb?*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2018., https://mersz.hu/hivatkozas/m314gyeoh_63_p16#m314gyeoh_63_p16 (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

MICZÁN, Péter: *A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I.*, Eljárásjogi szemle, 2018/1, <https://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-polgari-perbeli-szukseghelyzetek-eseteirol-felteteleirol-i/> (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

MICZÁN, Péter: *A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről II.*, Eljárásjogi Szemle, 2018/2, <https://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-polgari-perbeli-szukseghelyzetek-eseteirol-felteteleirol-ii/>, (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

NAGY, Adrienn- WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári eljárásjog I.*, Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2019, https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1745_312_p2#YOV1745_312_p2 (utolsó letöltés dátuma: 2021.06.25.)

NOVÁK, Zoltán Sebestyén: *A tényállás megállapítása az új polgári perrendtartásban*, <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-tenyallas-megallapitasa-az-uj-polgari-perrendtartasban/> (letöltés dátuma: 2020.11.01.)

VARGA István – Éless Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2016

T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról, <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf>, (utolsó letöltés dátuma: 2021.07.08.)

Jogforrások

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény

Kúria Pfv. 21.156/2019/6 sz. határozata

A jog tudománya, a mindennapok joga VI.
Konferenciakötet